

170000. 117
19206.

BERZSENYI DÁNIEL

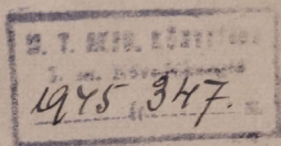
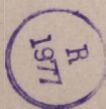
ISMERETLEN ÉS KIADATLAN
LEVELEI

KIADTA, BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKKEK ELLÁTTA

MERÉNYI OSZKÁR DR.

BUDAPEST, 1938

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGÁNAK KIADÁSA

Tolnai Vilmos
emlékének

243856

ELŐSZÓ.

Berzsenyi ismeretlen, kiadatlan és összegyűjtött levelezése Berzsenyi Művei akadémiai kiadásának második kötete. Létrejöttéért e helyen mondok köszönetet *Császár Elemér* dr. egyetemi ny. r. tanár úrnak, aki e kiadást szíves jóindulattal támogatta és *Gálos Rezső* dr. egyetemi ny. rk. tanár úrnak, aki mint az Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának művem bírálatával megb. előadója, a kiadás kialakulását értékes bírálatával elősegítette. Őszinte köszönetemet kell ezenkívül kifejeznem *Csekey Sándor* dr. teológiai professzor úrnak, a Ráday-könyvtár igazgatójának, *Török Pál* dr. egyetemi magántanár úrnak, az Akadémia könyvtárosának és *Kozocsa Sándor* dr. úrnak, a Nemzeti Múzeum tisztviselőjének, azért a szíves előzékenységért, amellyel a szükséges kéziratok feldolgozását lehetővé tették számomra. Nélkülük vidéki elszigeteltségemben nem tudtam volna a kiadást befejezni. — Ugyancsak köszönettel tartozom *Molnár István* dr. vm. levéltáros úrnak, aki levéltári kutatásaimat volt szíves elősegíteni.

Hálásan köszönöm a Berzsenyi-családnak, hogy a niklai hagyatékot tudományos kutatásaimra való felhasználás céljából nemes önzetlenséggel rendelkezésemre bocsátotta.

Kaposvár, 1937. december 10.

Merényi Oszkár dr.

BEVEZETÉS.

I. Berzsenyi leveleiről.

Berzsenyi élenkebb és összefüggő levelezése csak 1809-ben indul meg; 1809 előttről kevés levele ismeretes, és ezért keveset tudunk meg a levelekből a költő legrejtélyesebb korszakáról. Mégis ez a kevés is bővül az itt először közreadott néhány levél által. Nevezetes Mesterházy Nagy Jánosnak a költő apjához írt levele: ebben a diákkori Berzsenyi dacos, szabadság utáni vágya, féktelensége egész valójában jelentkezik. Thulmon Jánosnak Berzsenyiről, a fiatalemberről írt levelében a költő szenvedélyessége, túlzásra hajló természete jelenik meg előttünk. Feleségéhez írt levelei prózai, szinte adminisztratív írások. A gazda szigorú tárgyaságába ritkán vegyül alanyi hang. Gyermekeihez mint gondos és kemény fegyelmet tartó apa szól. Apjához írt levelei a legérdekesebbek a családi levelek közül, s ezek élénk fényt vetnek kettőjük viszonyára abban a korban, midőn Berzsenyi ifjúkori végletesége és lázadozása megszűnt.

E családi vonatkozásúak mellett elsősorban író-társaihoz írt levelei nevezeteseek. Kazinczyhoz írt leveleit itt nem adjuk ki, mert azok már többször megjelentek. Nem kevésbbé érdekesek azonban kora többi íróihoz írt levelei.

Kétségtelen, hogy Berzsenyi körül idővel egy egész kis kör alakult. Költői híre szétterjedt az országban s így nem csoda, hogy egymásután keresik fel leveleikkel és verseikkel az írók.

Berzsenyi vezető szerepét csak egy esetben hangsúlyozta jobban: Dukai Takáts Judithoz írt levelében. Ez a fiatal lány, akit a sümegi Darnay-múzeumban lévő képe galambbal a vállán ábrázol, úgy lebegett át Berzsenyi életén mint fehér galamb valami komor táj felett. Kétségtelen, hogy Berzsenyi női ideálját kereste

benne, a szép lelket szép testben, s szerette benne a testnek és a léleknek azt az üde frissességét, amely Gráciához hasonlóvá tette Juditot. Nagy költőnőt akart nevelni belőle s hozzá írta legszebb prózai és költői levelét. Ebben egyúttal költői önvallomását is megtaláljuk. A nagyság, a szépség csúcsai felé akarja vezetni Juditot. Arra biztatja, hogy nagy tárgyakat énekeljen meg, s ne a névnapi hangicsálásokhoz, hanem Pindar szózataihoz alkalmazza versét. Bár Juditnak Berzsenyihez írt leveleit nem ismerjük, a költő vezetői hatása kétségtelen. Szerelemről nincs szó köztük, Judit érzelmei valószínűleg barátjához, Horváth Elekhez szóltak, de őszinte barátok voltak. Sorsukban is van valami párhuzamosság. Judit is csakhamar elnémul, akárcsak Berzsenyi s ugyanabban az évben hálnak meg. — Judithoz írt híres levelében a költő szerényen nem a maga költészetét, hanem Péteri Takács Józsefét ajánlja Judit figyelmébe. E levélben van híres hasonlata, hogy a versnek oly tömörnek kell lennie, mint a trombíta összeszorított hangjának. De voltaképp ebben a levélben is feltűnik a magányos ember magakere-sése: itt is önmagát adja, önmagát magyarázza, tárja ki Judit számára. Még egyszer felidézi ifjúsága és költészete Múzsáit: Schillert, Horatiust, Gessnert és Matthiassont. Egy-egy szóval jellemzi őket, mint régi ismerősöket vagy mint elhagyott tájakat szoktunk megjelölni. Búcsúzás ez a levél a költészettől, mint a szerelemtől is, amelynek emlékei még egyszer átremegnek a költő lelkén. Búcsú és visszafojtott, összeszorított önvallomás ez, amelyben férfias erővel tudja a költő kifejezni a fájdalmat és a lemondást.

Míg Juditnál nincs adatunk rá, hogy Berzsenyi levélben talán részletes utasításokat adott Judit egyes verseire vonatkozólag, csak egy-egy vers sorrendjét változtatta, addig Berzsenyi több tanítványánál részletes utasítás nyomaira akadunk, így Judit barátjának, illetve közös barátjuknak, Horváth Eleknek a leveleiben. Berzsenyinek több levele maradt meg Horváth Elekhez; rendkívül szívélyesen ír e levelekben az ifjú költőhöz; Horváth Elek levelei pedig oly őszinte tiszteletet, melegséget árulnak el, amelyet csak hű

tanítvány tud érezni vezetője iránt. Érdekesek ezek a levelek, mint Berzsenyi elveszett leveleinek tükrei is. Mintha egy hegedű fájában még tovább zengene az elpattant és soha többé fel nem hangzó húrok remegése. Horváth feltárja szívét, érzelmeit, szerelmének fájdalmas történetét. Tölcsányi Zsófi és az ő történetében (kedvese anyja és testvérei ellenállása miatt belehal boldogtalanságába) mintha *Fanni hagyományai* elevednednének meg, mintha szerelmüket Kármán novellája alapján éltek volna át. Vagy mintha Werther ismeretlen, néma barátja hallgatná a háttérben a szerelmes ifjú elragadtatott áradozását. Horváth típusa a korabeli dilettáns költőnek, mind verseiben, mind ízlésében. Más tájakról érkezett, mint Berzsenyi. Kisfaludy volt ifjúságának fő ihletője, vele akar versenyezni, míg Berzsenyit meg nem ismeri. Látjuk, hogy küzd Berzsenyi az ő ízléstelenségei ellen, az alacsony képek, a semmitmondó kitételek, a stílus kisfaludyas lapossága, áradozása ellen. Igen tanulságosan látjuk Berzsenyi hatását Horváth egyik verse: a gr. Sigray Hannihoz írt költemény két változatában is, amelynek 2. változata berzsenyiesebb, mint az első. Horváth verseiben gyakran találkozunk Berzsenyi fordulataival.

Horváthnál kevésbbé rokonszenves Szentmiklóssy Alajos alakja Berzsenyi ifjú barátai között. Első leveleiben szintén versekkel köszönti a költőt, de midőn verseinek kritikáját veszi, nem hajlik meg oly szeretettel előtte, mint Horváth. Meg is szakad levelezésük és Szentmiklóssynak levele a *Keszthely Isteneihez* idejéből, úgy látszik, már válasz nélkül maradt. Szentmiklóssyban már kevésbbé érezzük Berzsenyi visszhangját. Nincs meg benne az a forró remegés, az a hév, ami Horváth levelében érzik, inkább a törekvő irodalmár kapaszkodását, erőlködését látjuk leveleiben.

Bárány Boldizsárhoz Berzsenyinek csupán egy levelét ismerjük. Ebben Báránynak egy ódáját javítja ki a költő. Látszik, hogy elemében van, utasításai részletesek, de nem erőszakosak, mert „az ízlés törvényei homályosak,” azt minden költőnek a maga módján kell átéreznie.

Nevezetes a költőnek Takácsi Horváth Jánoshoz írt

levele is. Ez az egyedüli levél, amelyben Berzsenyi a külföld, a messzeség utáni vágyát fejezi ki. A költőt jobban vonzza, jobban érdekli az idő végtelensége, mint a téré. Az idő, s a benne megnyilatkozó végzet: az elmúlás foglalja le minden figyelmét. Később az eszmék magaslatain jár s mintegy örök vándorlásban látjuk valami eszmei térben, midőn *Harmonisztikáján* dolgozik. Ez az egyedüli levél, amelyben vágyik a messzeség szépsége után. — E nevezetes levélben mondja el kritikáját Helmeccy második kiadásáról is.

Helmeccyvel folytatott adminisztratív levelezése érdekes részleteket ad Berzsenyi műveinek kiadástörténetéhez.

Festetics György gr.-hoz írt mindkét levelében szavai gyújtók, lelkesítők. Érdekesen ösztönzi Festeticset, hogy ne csak a jelennek, hanem az örökkévalóságnak alapítsa intézményeit.

Berzsenyinek Wesselényi Miklóstra tett hatása szintén ilyen buzdító természetű. Az a négysoros epigramma, amelyben Wesselényi Miklós képét festi, Wesselényinek egész életére nagy hatással lehetett. S mily felséges intés a Berzsenyi leveléé: „Légy segítőtő és segítője mindenkinek, kik velem az elnyomatott emberi értelem felszabadításán és terjesztésén munkálkodnak, segéld pályánkat ritka talentumoddal tekéntetteddel, gazdagságoddal s hidd meg, ha az egyik pólustól a másikig terjedne birodalmad, ennél lelkedhez illőbb s méltóbb tárgyat nem választhatnál magadnak.“

A levelek hű tükrei Berzsenyi magányának is. 1817 után következik be a költő szomorú korszaka. Egyedülléte igazi társtalanság lesz. Csak egy embert enged magához ebben az időben közelebb: Döbrenteit. Levelei Döbrenteihez szokatlanul melegek és hálásak.

A költő baráti viszonya Döbrenteivel akkor kezdődik, amikor Döbrentei egy Berzsenyi-verset olvas fel gr. Bethlen Ádámnénak, s az a *Melancholiát* kertje márványba véseti. Döbrentei folyóiratát, az Erdélyi Múzeumot Berzsenyi igen szerette, s kétségtelen, hogy annak esztétikai nézetei, cikkei hatással voltak a költő gondolkozására. Kétségtelen, hogy rokonságuk és az a

körülmény, hogy Döbrentei Wesselényivel meglátogatta őt Niklán, szorosabbra fűzte barátságukat. Berzsenynek mégis legjobban esett, amikor később a szonettistákkal való harcában Döbrenteit maga mellett látta. Mint költő nem használhatta Döbrenteit, mint bölcselő, úgy látszik, esztétikai álmodozásainak magyarázójául szeretne vona őt megnyerni. Egyik levelében arra kéri, hogy Döbrentei a magyar kritika tervezett történetét addig ne írja meg, mielőtt az ő művét el nem olvassa. Levelezésük úgyszólván csak arra jó, hogy azt a távolságot lemérjük, amely Berzsenyi és Döbrentei között volt. Itt, Berzsenyinél mély érzés, geniális ötletek, magány, amelyben súlyos szavak visszhangzanak, mint a vízesés a szűk sziklavölgyben. Ott, Döbrenteinél bőbeszédű áradozás, intrika, rosszatmondás, nagyképűsködés, sok olvasnivaló fitogtatása s mégis bizonyos rendszertelenség.

Ha Döbrentei öntelt egyéniségét nézzük, nem csodálkozhatunk azon, hogy egyetlen késői barátja Berzsenynek nem sok vígasztalást nyújthatott. A költészethez, filozófusaihoz, az ókor gondolkozóihoz és költőihez menekült e korszakában a költő. Széchenyi-élménye is akkor érte, amikor lelke Hellasz aranysugaraiban fürdött, amikor Hellaszt álmodott a magyar földre. Ennek az élménynek körvonalait látjuk *A poezis hajdan és most* c. verstöredékében is. Az bizonyos, hogy életének uralkodó eszméje ebben az időben a harmónia, amely kibékíti az ellentéteket. A harmónia eszméjén át közelíti meg a költő Széchenyi gondolkodását is. Érzi, hogy Széchenyi legszebb élménye Anglia volt, s így a harmónia gondolatát Berzsenyi ebbe az angol világba sugároztatja. Anglia a békének, a világ harmóniájának őre. Ő örködik az emberi civilizáción, a művelt Európán, amelynek fenntartója „a minden formákat egyaránt boldogító Harmónia.” De az angol hasznosság-harmóniát ki kell egészíteni a görög szépséggel, amelyben jó és szép összeolvad. És Berzsenyi Széchenyi törekvéseit társas egyesületek létrehozására egyszerre ebben a görög fényben is látja: kellenek társas egyesületek a magyarnak, de kell neki zene és tánc is, mint a görögöknek.

A költő igazán Széchenyi-módra áldoz barátságuknak: áldozattal, tettel. De a maga módját is hozzáadja, megírja a Mailáth Jánoshoz már régebben megkezdett óda két versszakát. Az 1830. febr. 25-i levél és az óda foglalja magában Berzsenyi igazi Széchenyi-élményét. Görög lélekkel olyannak álmodja Széchenyit mint a nagy görög hősokeket. A költő nyelve levelében lázas, dadogó lesz, mert a gondolat nyelvén kell kifejeznie, társaságbeli nyelven, ami a magányosság szent húrjain született.

E nagy emelkedés után következik a nagy zuhanás: Széchenyi kiábrándító levele, amelyben a Mailáth-óda megváltoztatását kéri. A költő kénytelen a földre szállni a nagy realistával, de ez a földreszállás neki olyan, mint a csillag zuhanása. *A poezis hajdan és most* c. vers őrzi ennek a csalódásnak az emlékét, ebben a versben, úgy érezzük, benne van a Széchenyi-élmény tragikumája is, ha a költemény mélyébe tekintünk.

A két nagy ember viszonya azonban evvel nem ér véget. A Hitel ihlette *A mezei szorgalom akadályairól* szóló művet is. Nincs meg e munkában Széchenyi izgatottsága, hosszú, egyenetlen, barokk mondatainak bősége és drámaisága, de néha oly tömör ez a munka is, mint a trombita s oly kemény, mint az ősök kardja. De a Széchenyi-élmény is sajnosan csak arra való volt, hogy a költő még mélyebben burkolózzék némaságába, amelyből megváltás már nem volt számára.

Mivel a Bevezetés kereteit meghaladja a Berzsenyi levelezés részletesebb méltatása,* a következőkben csak a levelek kiadástörténetéről szólunk néhány szót.

II. Előzetes kiadástörténeti és kiadástechnikai megjegyzések.

Berzsenyi leveleinek első kiadása 1842-ben jelent meg, a Döbrentei-kiadás III. kötetében. Ebben Berzsenyinek Kazinczy Ferencsel és Döbrentével váltott leveleiből jelentek

* L. Berzsenyi irodalmi levelezése c. értekezésünket. (S. a.) A leveleknek B. életére és műveire von. új adataira l. a *Jegyzeteket*.

meg szemelvények. Kiadástörténeti szempontból érdekes ennek a kiadásnak a tanulmányozása. Haladást jelent kétségtelenül, hogy egy költő levelezését is kiadásra méltónak ítélte a kiadó. De époly jellemző az is, hogy e levelezésből csak azokat közli, amelyek közdolgokra vonatkoznak. Tehát szemelvényes kiadást ad. Ezt a szemelvényes kiadást is úgy megnyirbálja, hogy abban kiadói önkénye kedve szerint jár el, a következő elv alapján:

„Bizalommal szaladhat holmi, toll alá úgy, mint az ajakról a szó, mikor kettecskén vagyunk együtt s gondtalanul ejtetik el azon melegében némi vélemény is, mi azonban közre szánva nincs; kibigyeszteni hát ilyest vagy árulás volna, vagy legalább csacsкасág.“ (L. D. III. Előjegyzet.) Önmagában tiszteletreméltó elv, de keresztülvitelében Döbrenteit inkább irodalompolitikai, mint baráti elvek vezették. Bár mindent benne akar hagyni a levelekben, ami jellemző a költőre, mert a költők „erkölcsi jelleméből művek színe látszik, ebből pedig belsőjük rí ki“, azonban a Döbrentei-féle kiadásban található Kazinczy-levelek összehasonlítása Kazinczy Gábor és Váczy János kiadásával bizonyítja, hogy a kihagyás szempontjaiba belevegyült a kiadó pártossága. Így tehát a kiadás magán hordja annak a dilettantizmusnak a bélyegét, amelynek jellemzését *Kiadástudományunkban* megkíséreltük. Az írói tulajdonjog története szempontjából érdekes a levelezés kiadásának bevezetésében felvetett tulajdonjogi probléma: Berzsényi tulajdonai-e azok a levelek, amiket Kazinczy hozzáírt? A kiadás jogi alapja itt az a tény volt, hogy „Kazinczy özvegye vagy megbízottai nem kívánták vissza a leveleket, s így azokat a kiadó a világ előtt is használhatókul nézhette.“ (U. ott.)

Ha közelebbről vizsgáljuk Berzsényinek Döbrentei gyűjteményében kiadott leveleit, feltűnik több körülmény. Először is, Berzsényi levelezésében erős hézagok tapasztalhatók. Ugy tűnik fel Döbrentei és Berzsényi levelezése ezenfelül, mintha két ember nem egymáshoz, hanem egymás nélkül leveleznék. Nem feladatunk, hogy Döbrentei levelezésének hitelességével foglalkozzunk, de kiadástörténeti szempontból, mint a Döbrentei-féle irodalompolitikai kiadás természetéhez tartozót, ki kell fejeznünk azt a véleményün-

ket, hogy ezek a Döbrentei-féle levelek csak részben küldet-tek el valóban Berzsényihez, s egy részük Döbrentei cél-jainak szolgálatában áll, arra való, hogy Döbrentei olva-sottságát, sokat utazását bizonyítsa, de főleg arra is alkal-mas, hogy Döbrentei kipellengérezze ellenfeleit, akik elég nagy számban voltak. (Igy különösen Kazinczyt, Horváth Istvánt stb.) Feltűnő a kiadásában 93—113-ig tartó hosszú levél a Bécsben található nevezetesebb képek gyűjteményé-ről. Teljes lehetetlenség, hogy egy ilyen képjegyzék levele-zési anyag lehessen.* Több Berzsényi-levél szövege variáns-ban maradt ránk: ezeknek a szövege erősen eltér a Döbrentei által közölt szövegektől. Van olyan szöveg is, amelyet egy-általán nem közöl Döbrentei. Ezeket a hiányokat természe-tesen pótolni igyekeztünk.

Joggal vetette tehát Toldy Döbrentei szemére, kiadásá-nak bírálatában, hogy a kiadó (Döbrentei) Kazinczy és Berzsényi leveleinek csak megnyesegetett alakját közölte, holott „minden levél egy kis mű, egy organikus mű, mely-nek nem elég meghagyni fejét és mellét, de kezét és lábát, sőt haja minden szálait és épen úgy, mint azokat az adott perc, szeszély vagy szükség rendezte.” (Szépirodalmi Szemle, 1847.)

Ha tehát Döbrentei kiadását önkény jellemezte, az iro-dalompolitikai célzat Kazinczy Gábor kiadásában is megta-lálható. (*Kazinczy Ferenc levelezése Berzsényi Dániellel. 1860.*) A Döbrentei-kiadás és Kazinczy Gábor kiadása között okozati összefüggés, dialektikai viszony van. Döbrentei Berzsényinek akart tömjénezní Kazinczy rovására. Kazinczy Gábor Kazinczyt akarta dícsőíteni Berzsényivel szemben. Kitűnik ez kiadása Bevezetéséből, amely Berzsényi egyénisé-gének kissé torzított képét adja s egész viszonyukat csak Kazinczy szempontjából magyarázza. Általában a kiadás a Kazinczy-centenáriumnak (1859—60) egy része, egy sugár akart lenni ahhoz a glóriához, amely akkor Kazinczy alakját körülfogta. Ennek a szolgálatában áll Toldy Berzsényi-ki-adása is, amely azonban semmit sem közöl a levelek közül.

* Berzsényi, a lelkiismeretes levélíró, aki egyébként vála-szában kitér barátai leveleinek minden pontjára, ezekre a Döbrentei-levelekre egyáltalán nem tér ki levelezésében.

Pedig Berzsényi szempontjából igen nevezetesek a levelek, már Kazinczy Gábornak egyik helyes megjegyzése szerint is:

„Mert (e levelezés) egy pillantást hagy vetnünk Berzsényi genialis, sajátzerű, gyötrelmes önharcban vívódó s e miatt mindinkább, s végre teljesen elboruló, kimerült, de mindig érdekes belső világába, miből művein egy-egy halvány viszfény is alig sugároz, s mi talán csak itt fog fennmaradni.“

Mint barátságuk egyik legszebb emlékét, Kazinczy Gábor e levelezést Toldynak ajánlotta. Kazinczy Gábor Berzsényi-képe erősen egyoldalú volt. A levélíró mellett a költő teljesen eltörpült s a kiadó a költőnek Kazinczyhoz való viszonyát is egyoldalúan látta. Azonkívül ez a levelezés csak a Kazinczyhoz írt leveleket foglalta magában. Az irodalmi köztudatban csakis ezek éltek abban az alakban, ahogy őket Kazinczy Gábor közölte.

Végre Váczy János hatalmas Kazinczy-Levelezése közölte a leveleket a magyar könyvkiadás tudományos korszakában azzal a felkészültséggel, amely az ő kiadását előnyösen különbözteti meg az előbbi két kiadástól. Mégis az ő kiadása is Berzsényit, mint Kazinczy egyik levelezőjét illeszti bele egy nagy egészbe, s az ő figyelme is főleg Kazinczyhoz való viszonyára terjed ki.

Berzsényinek más irányú levelezéséből csak egyes részletek jelentek meg szétszórva folyóiratokban, legnagyobb részük pedig, mint ez a gyűjtemény bizonyítja, kiadatlan maradt. 1936-ban, a niklai hagyaték átkutatása alkalmából pedig a következő ismeretlen leveleket sikerült megtalálni, amelyekről eddig az irodalomtörténet nem vett tudomást.

1. Mesterházy Nagy János levele Berzsényiről, a diákról.
2. Thulmon János levele ugyancsak Berzsényiről, a diákról, miután otthagya a soproni iskolát. (1795 végéről.)
3. Berzsényi Dániel levele jobbagyaihoz. 1798.
4. Berzsényi levele Helmeczihez 1815.
5. Berzsényi levele Szentmiklóssy Alajoshoz. 1815.
6. A költő levele feleségéhez. 1819.
7. U. az. u. ahhoz. 1820 körül.
8. U. az. u. ahhoz. 1820. körül.
9. U. az. u. ahhoz. 1820 körül.
10. U. az. u. ahhoz. 1820 körül.

11. U. az. u. ahhoz 1820 körül.
12. A költő Ajkay Jánoshoz 1824 körül.
13. U. az. u. ahhoz. 1824 körül.
14. A költő fiaihoz. 1822.
15. U. az. u. azokhoz. 1824.
16. A költő ismeretlenhez. 1824 körül.
17. A költő ismeretlenhez. 1824 körül.

Ezenkívül mintegy 26 olyan levelet közlünk, amely nemcsak hogy nem volt kiadva, hanem egyáltalán nem élt benn az irodalmi köztudatban. Különösen fontosnak tartjuk a Helmeczi-levelezés közlését. A különböző folyóiratokban kiadott levelezést is összeszedtük, hogy végre együtt legyen Berzsényinek minden levele, kivéve a Kazinczyhoz írottakat, amelyek már többször megjelentek s egyszer épen az Akadémia kiadásában.

Ez a levélgyűjtemény a Berzsényi Dániel Művei akadémiai kiadásának folytatásaképen jelenik meg, külön ugyan, nem a Régi Magyar Könyvtárban, mert az csak önálló elmeműveket sorozhat számai közé, a levelek pedig nem tekinthetők szorosan véve önálló alkotásoknak.

A levelek kiadásában azokat az elveket követtük, amelyek Váczy kiadásában, e kiadás megjelenése óta zsinórmértékül szolgálnak a kiadók számára.

A leveleket — amelyeknek gyakran következetlen helyesírása onnan ered, hogy többnyire fogalmazványok, sietve íródtak — az eredeti kéziratok szerint közöltük. Csupán az Ak. Értesítő 1914. évfolyamában megjelent 3 betűhív Berzsényi-levelet közöltük az akadémiai kiadás szerint. A többi közléseket — így a Toldyét is — az eredeti levelekkel ellenőriztük.

*III. A levelek jegyzéke időrendben.**

1. Berzsényi Lajosnak, Sopron, 1795. július.
- 2.** Rosta Ferenc stb.-nek, Mesteritz, 1798. március 5.
3. Berzsényi Lajosnak, Sömjény, 1803. okt. 24.
4. Berzsényi Lajosnak, Mikla, 1807. szept. 15.
- K. F.-hez, 1808. dec. 13. K. Lev. VI. 147.

*A **-gal jelöltek eddig ismeretlen, a *-gal jelöltek kiadatlan levelek. A többiek eddig nem voltak összegyűjtve. *Kurzívan közbeiktattuk a Kazinczyhoz írt leveleket is.*

- K. F.-hez, 1809. jan. 18. K. Lev. VI. 185.
- 5. Kis Jánosnak, Mikla, 1809. febr. 18.
- K. F.-hez, 1809. márc. 12. K. Lev. VI. 295.
- K. F.-hez, 1809. máj. 5. K. Lev. VI. 356.
- 6. Berzsényi Lajosnak, Gomba, 1809. szept. 11.
- K. F.-hez, 1809. nov. 25. K. Lev. VII. 84.
- K. F.-hez, 1810. jan. 10. előtt. K. Lev. VII. 199.
- K. F.-hez, 1810. febr. 25. K. Lev. VII. 286.
- K. F.-hez, 1810. febr. 26. K. Lev. VII. 289.
- K. F.-hez, 1810. ápr. 8. K. Lev. VII. 359.
- K. F.-hez, 1810. ápr. 18. K. Lev. VII. 375.
- 7.* Szemerének stb., Mikla, 1810. május-június.
- 8. Berzsényi Lajosnak, Mikla, 1810. május-június.
- K. F.-hez, 1810. jún. 23. K. Lev. VII. 534.
- K. F.-hez, 1810. júl. 5. K. Lev. VIII. 4.
- 9.* Szemere Pálnak, Mikla, 1810. július 29.
- K. F.-hez, 1810. szept. 1. K. Lev. VIII. 75.
- K. F.-hez, 1810. nov. 23. K. Lev. VIII. 168.
- 10.* Szemere Pálnak, Mikla, 1811. jan. 1.
- K. F.-hez, 1811. febr. 15. K. Lev. VIII. 325.
- K. F.-hez, 1811. márc. 13. K. Lev. VIII. 392.
- K. F.-hez, 1811. jún. 5. K. Lev. VIII. 563.
- 11.* Horváth Istvánnak, Mikla, 1811. jún. 15.
- K. F.-hez, 1812. febr. 5. K. Lev. IX. 277.
- 12.* Vitkovits Mihálynak, Mikla, 1812. febr. 15.
- 13. Berzsényi Lajosnak, Mikla, 1812. március 20.
- K. F.-hez, 1812. ápr. 2. előtt. K. Lev. IX. 356.
- K. F.-hez, 1812. ápr. 2. K. Lev. IX. 373.
- 14.* Bárány Barkóczynek stb. Mikla, 1812. május.
- K. F.-hez, 1812. jún. 12. K. Lev. IX. 498.
- 15. Berzsényi Lajosnak, Mikla, 1812. július.
- 16.* Tatay Jánosnak, Mikla, 1812. július 27.
- 17. Döbrentének, Mikla, 1812. július 30.
- K. F.-hez, 1812. aug. 15. K. Lev. X. 72.
- 18.* Helmeczi Mihálynak, Kis Gomba, 1812. okt. 15.
- K. F.-hez, 1812. dec. 20. K. Lev. X. 201.
- 19.* U. ahhoz, Mikla, 1812. dec. 9.
- 20. Döbrentének, 1813. jan. 5.
- 21.* Helmeczinek, 1813. aug. 15.
- K. F.-hez, 1813. okt. 31. e. K. Lev. XI. 23.
- K. F.-hez, 1813. dec. 25. K. Lev. XI. 160.

22. Döbrenteinek, Mikla, 1814. jan. 5.
- 23.* Helmecczinek, Mikla, 1814. jan. 25.
— *K. F.-hez, 1814. febr. 1. K. Lev. XI. 204.*
- 24.* Helmecczinek, Mikla, 1814. május 15.
- 25.* U. annak, Mikla, 1814. május 20.
- 26.* Horváth Eleknek, Mikla, 1814. június.
— *K. F.-hez, 1814. jún. 18. K. Lev. XI. 457.*
27. Dukai Takáts Juditnak, Mikla, 1814. július 5.
- 28.** Szentmiklóssy Alajosnak, 1814. okt. 14. előtt.
- 29.* Horváth Eleknek, Mikla, 1814. nov. 29.
- 30.* Helmecczinek, Mikla, 1814. dec. 15.
— *K. F.-hez, 1814. dec. 15. K. Lev. XII. 259.*
31. Báró Wesselényinek, Mikla, 1814. szept. és 1815. jan. között.
— *K. F.-hez, 1815. márc. 2. K. Lev. XII. 425.*
32. Horváth Istvánnak, Mikla, 1815. május 15.
- 33.* Helmecczinek, Mikla, 1815. május 30.
- 34.* Helmecczinek, Mikla, 1815. június.
- 35.* Döbrentei Gábornak, Mikla, 1815.
- 36.* Helmecczinek, Mikla, 1815. július 5.
- 37.* U. ahhoz, Mikla, 1815. aug. 17.
- 38.** Helmecczinek, Gomba, 1815. okt. 1.
- 39.* U. annak, Mikla, 1815. nov. 7.
— *K. F.-hez, 1815. dec. 3. K. Lev. XIII. 306.*
40. Döbrenteinek, Mikla, 1815. dec. 3.
— *K. F.-hez, 1816. febr. 8. K. Lev. XIII. 472.*
41. Berzsenyi Lajosnak, Mikla, 1816. szept. 21.
42. Takácsi Horváth Jánosnak, Mikla, 1816. nov. 10.
43. Gr. Festetics Györgynek, Mikla, 1816. nov. 15.
— *K. F.-hez, 1817. jan. 13. K. Lev. XV. 23.*
44. Bárány Boldizsárnak, Mikla, 1817. febr. 1.
— *K. F.-hez, 1817. febr. 27. K. Lev. XV. 79.*
— *K. F.-hez, 1817. márc. 12. K. Lev. XV. 113.*
45. Festetics György grófnak, Mikla, 1817. március 16.
46. Berzsenyi Lajosnak, 1817. jún. 25.
— *K. F.-hez, 1817. szept. 8. K. Lev. XV. 312.*
- 47.** Feleségének, Sopron, 1819. nov. 16.
- 48.** U. annak, 1820, Sopron.
- 49.** U. annak, 1820, Sopron.
— *K. F.-hez, 1820. dec. 13. K. Lev. XVII. 300.*
- 50.** Feleségének, 1820. Sopron.

- 51.** U. annak, 1820, Sopron.
 52.** U. annak, 1820, Sopron.
 53. Noszlopy Antalnak, 1821. jan. 3.
 54. Stephaich Gáspárnak, 1821. dec. 31.
 55.** Fiaihoz, 1822. jan. 8.
 56.* Gr. Mailáth Jánoshoz, Mikla, 1822. febr. 28.
 57.** Fiaihoz, 1824. márc. 9.
 58.** Ismeretlenhez, 1824. körül.
 59.** Ismeretlenhez, 1824 körül.
 60.** Ajkay Jánosnak, 1824 körül.
 61. Döbrenteinek, Mikla, 1825. jún. 30.
 62. Csépán Istvánhoz, 1826. jún. 26. előtt.
 63. Noszlopy Antalhoz, Mikla, 1827. jún. 23.
 64. Döbrenteinek, Mikla, 1828. július 15. (Változattal.)
 65. Döbrenteinek, Mikla, 1828. okt. 18.
 66. U. annak, Mikla, 1829. március 15.
 67. U. annak, Mikla, 1829. jún. 12.
 — *K. F.-hez, 1829. jún. 15. K. Lev. XXI. 63.*
 68. U. annak, Mikla, 1829. júl. 31. után.
 69. Gr. Széchenyi Istvánnak, 1830. febr. 25.
 70. Döbrenteinek, 1830. március 8. (Változattal.)
 71. Gr. Széchenyi Istvánnak, 1830.
 72.* Kisfaludy Károlynak, Mikla, 1830. nov. 16.
 73. Széchenyinek, Mikla, 1830. nov. 18.
 74.* Bajza Józsefnek, Mikla, 1831. ápr. 5.
 — *K. F.-hez, 1831. ápr. 6. K. Lev. XXI. 523.*
 75. Döbrenteinek, Mikla, 1831. aug. 8. (Változattal.)
 76. U. annak, Mikla, 1831. szept. 5.
 77.* Bajza Józsefnek, 1834. márc. 24. után.
 78. Döbrenteinek, Mikla, 1835. júl. 25.
 79. U. annak, Mikla, 1836. dec. 3.

Függelék:

- 80.** Mesterházy Nagy János levele Berzsenyi Lajosnak, 1794?
 81.** Thulmon János levele Berzsenyi Lajosnak, 1795. dec. 31.
 82.** Berzsenyi Dániel levele Ajkay Jánoshoz.(?) 1824 körül.
 (Pótlás.)
-

1.

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

Gabonaért 44 fl küldött Atyám

Uram, az annyi mint 59 fl. Ebből ki fizettem

a Tsizmadiának 32 fl

a Szabónak 20 fl

Kávéra 4

46 fl

Ezen kívül még kell a'

Gombkötőnek 7 fl

Di..... 7 fl

Asztalpénz 17.

Üngökért 18.

39 fl

Bár ne küldött volna Kedves Atyám Uram gabnát, midőn tudta, hogy mennél alább anál drágább s abba pedig nem volt bizonyos Atyám Ur., hogy el kél e vagy nem', s Azért sem gondolom hogy meg nehezteljen kedves Atyám Ur.! hogy most haza nem megyek; mert még soha sem maradtam adós mast sem akarok. A Contokat a mester emberek nem készítették (meg) s ha haza megyek mind meg léssen. Ezeket s magamat tapasztalt Atyai (gondjába) ajánlván maradok

Kedves Atyám Ur.

Sopron Juli
1795

engedelmes fia
Bersenyi Dániel

P. S. A Spának is meg ígérte kedves Atyám Uram fentlételekor hogy vacatiokra haza fogja vinni, már mast le nem rázhatom a nyakamról, azért tehát alázatosan kérem Kedves Atyám Ur. terhére ne légyen.

Cím: Perillustri et Groso Dno Ludovico Bersenyi Dno Parenti mihi singulariter colendissimo Hetye.

2.

Rosta Ferencnek stb.

Isten áldja meg kegyelmeteket!

Siető utam lévén nem mehetek kegyelmetekhez, hogy a' Robotokat és Rovásokat rendbe szedhetném. Azért is menyen kegyelmetek Hetyére Atyám Uramhoz, és ha robottal tartozik kegyelmetek neki végezzen kegyelmetek vele. És ezután senkit egyebet, hanem Horváth György Urat esmérje kentek földes Uroknak, mért Atyám Uram nékem az Jóságot oda engedte, és én ezen betsületes Urnak árendába kiadtam. Isten minden jokkal áldja meg kegyelmeteket.

Mesteritz 5 Mart.

Bersenyi Dániel

1798.

Cím: Betsületes Rosta Ferentz Tuba György és Rosta Ádámnak, Pálfán.

3.

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

A múlt héten ugymint 18 October született egy fiunk, ki is a' keresztségben Farkas nevet vévén, mind ekkorig Annnyával együtt egészségesek, és semmi baj-jok nintsen. Akit is midőn magammal együtt Attyai szeretetében Kedves Atyám Uramnak ajánlanám fiúi tisztelettel maradok

Kedves Atyám Uramnak

engedelmes fia

Sömjény 24 octobr. 1803

Bersenyi Dániel

Cím: Perillustri ac Generoso Domino Ludovico Bersenyi de eadem / Dno Parenti singulariter colendissimo Hetye.

4.

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

Hogy az előbbi levelére nem válaszoltam kedves Atyám Uramnak, nem a restség, hanem az időnek és

alkalmatosságnak nem léte okozta, mert a Perlaki alig tekintett be hozzám a' hegyen, mindjárt el ment. Más egyéb alkalmatosságokat is többnyire csak akkor vettem észre mikor már el men(tek). — A' mi az időjárást illeti nálunk is igen száraz és meleg, de a melly nékünk több hasznót mint kárt okoz, mert jóllehet a' sarjut és kukoritzát meg nyomta, de a' szőlőnek orvossága: kukoritzám házi szükségre elég lesz, szénát el is adhatok gabonam mintegy 800 kereszt, melly kilóját meg adja, gyümölts annyi, hogy nem gyözöm öszve szedetni disznókkal etetem és a' legszebb körtvelyből és almából etzetet tsináltatok; a' szőlő már augustusban tökéletesen meg érett, bőv és igen jó bort várhatunk.

Magunk egészségesek vagyunk, a Lidi már asztal és ágyvető szoba Leányunk, a Fartsi tsupa vasék, a' Tantsi pedig szakasztott mássa. Szépek, deliek, minden kívánságaimat felmulták, és az én minden napi gyönyörűseim. A borért küldjön kedves Atyám Uram minden kor tiszta szívvel adok, s örömömre fog szolgálni ha ezen tsekélységgel kedveskedhetem, és megmutathatom, hogy kötelességeimet esmerem és tiszteltem.

Többire pedig Atyai szeretetébe zárt, fiui tisztelettel maradok

Kedves Atyám Uram	engedelmes fia
Mikla 15 Septembr. 1807.	Bersenyi Dániel

5.

Kis Jánoshoz.

Kedves Komám Uram!

Erántam való bizodalmát, melly szerént engem azon ditséretes szándékhoz társnak méltóztatott hívni kedves Komám Uram, nagy betsületnek ismérem, és a meghívást szívesen megköszönve elfogadom s hogyha kedves Komám Uram várakozását eléggé bé nem tölthetem, valóban nem az akarat hibája lészen. Verseim gyűjteményét is örömet a' Journálhoz adom, azon feltételek mellett, mellyek tudtára vagynak kedves Komám Uramnak, és azzal együtt más darabokat is fogok küldeni. Sokat nem

ígérhetek, mert tudja kedves Komám Uram hogy én is csak némelly kevés órákat lophatok kötelességeimtől.

Javallani bátorkodom kedves Komám Uramnak, hogy ezen nagy című Journálhoz elegendő segéd társoakat szerezzen, mert ennek széles kerületét egy s kettő illendőn bé nem töltheti. A' társválasztásban nagy vigyazással legyen Komám Uram, mert itt, valamint a' becsületben, úgy a' gyalázatban is némüképpen osztozunk egymással. Sajnálva látom kedves Komám Uram Verseit a' Sopronyi deákok' versei közé keverve, A' semmi maradjon az ő semiségében, és az érdem külömböztesse meg magát. — Az a' reflexióm is volna hogy darabjaink együtt, nem pedig elszórva szaggatva, sem a' versek prosával keverve ne lennének, mert így a' munkák mintegy eltemetődnek, ha Komám Uram versei együtt volnának mindig a 'sebembe hordoznám. — Különösen szeretném azt is, hogy a' külső tsinosság körül is semmit elne mulatnánk, mert a' szépet a' Philosophus is szereti, a' közönséges ember pedig egyedül azt betsüli, melly tudjok hogy legnagyobb része a' Publicumnak, mellynek minden képpen tetszeni akarunk, sőt kötelességünk is.

A' verseim nem sokára kezemhez jönek, de mivel holmi toldásokat, és foltozásokat kívánnak ujra le kell írnom, s azután fogom küldeni.

Mindenek felett pedig arra kérem kedves Komám Uramat hogy minden szándékait planumait véllem közölni ne legyen terhére, hogy magamat azokhoz tudjam szabni, úgy nem különben az én diletánti munkáimat maga ítélje meg kedves Komám Uram hogy mellyek lesznek méltók a' kiadásra mellyek sem, és ne kényemnek, hanem becsületemnek legyen barátja. A legnagyobb elme sem mindenben, s nem mindenkor nagy, s valamint a' világi, úgy a' litteraturai barátságna is a' közlésben és vezetésben áll legfőbb haszna mellyet ha el mulatunk szövetségünk erőtelen és gyümölcstelen léssen.

A politikai zaj rettenthet, de talán nem akadályoz, Fridrich Rosbachnál is verseket tsinált, mi se

némuljunk el igen hirtelen. — A jövődő bizonytalan, de az én szeretetem s tisztelem kedves Komám Uram eránt minden környül állások között bizonyos, mellyel is maradok

kedves komám uramnak

szives tisztelője
Ber'senyi Dániel

Mikla, Febr 18dikán.

1809.

U. i. Nem lenne e szebb Mindenés tár, Músatár, vagy Almanach? a'karmely mellékszóval, tsak a ház maradjon el mert az az én fületem sérti, ámbár világos okát nem látom

6.

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

Sajnálkodva értem már két ízbeli leveleiből szenvedéseit, de tsudálkozom egyszersmind azon, hogy azoknak elejét nem kerülte kedves Atyám Uram, holott én hozzám le jöhetett volna, és mind azon alkalmatlanságoktól meg menthette volna magát. A' jövődő bizonytalan, de én úgy vélném, hogy mindenkor nyugodalmasabb helye lenne kedves Atyám Uramnak itt; mert ámbár Somogyot is meg találhatják a' politikai zivatarok, de koránt sem úgy mint Vas vármegyét; 's ha el nem kerülheti is kedves Atyám Uram a' szenvedést egészen, de nem könnyebb-e együtt szenvedni? — Ha tehát gondolja kedves Atyám Uram, hogy jószágát jó módjával el hagyhatja, jöjjön le hozzám tsak addig is, míg a' fellegek el oszlanak; én mindenemet fiúi indulattal offerálok.

Sokszor vágyódtam fel menni, de ezer akadályaim voltak, nagy kár nélkül egy napot sem lophattam el gazdaságomtól. Mindenem lett volna bővsséggel, de az embereimnek a nagy hajtogatás miatt alig vehettem hasznokat, ökreim sokáig voltak betegek, 's következő képpen igen el maradtam minden dolgomba, úgy hogy tsak most kezdek keverni, és még több fele szénámnál kint vagyon.

Borért tsak küldjön kedves Atyám Uram akár-mikor, mindenkor készen leszen.

Többnyire pedig magamat Atyai indulatiba aján-lom 's fiúi tisztelettel maradok

Kedves Atyám Uram

engedelmes fia
Bersenyi Dániel

Gomba 16. (?) September

1809.

7.

Szemerének, Horváthnak, Vitkovicsnak és Kölcseynek

Berzsényi szíves baráti idvezlést és tiszteletet.

Barátim, harmadik holnapra irok néktek, pedig minden órában kívánnálok titeket meg ölelni! De meg engedtek tí nékem, mivel tudjátok, hogy az illy mezei embert, mint én, a' filemilének csattogásai és a' pacsirtának tavaszi trillájai, nem költői andalodásba, hanem földi gondokba és bajokba merítik. Tí nem így vagytok, 's még sem írtok nékem! Irjatok kérlek! Mint vagytok? Mit csinál Muzsátok? Mint van Vitkovics, a te tarisznyád? — Az én Múzsám az idén olly meddő, hogy még egy kis ódánál egyebet szülni nem tudott, 's ennek származása is gyanús előttem, és csak a' Szép halmi bábának köszönheti életét... Im hol van: *Vesselésnyi hamvaihoz*... (L. ak. kiad. 227.)

Ezt nem azért küldöm néktek, édes Barátim, hogy dicsérvjétek, hanem hogy baráti egyenességgel meg rostáljátok, és nékem is azért egy kis lelki csemegét küld-jetek a' tí productumaitokból.

Hogy titeket ismét láthassalak, magam viszem fel gyűjteményemet ha előbb nem, az Augustusi vásárra bizonyosan. — Hát a' meg ígért tudományos Journál készül-e már? El ne feledjétek, kérlek! Tudjátok mire vagytok hivatva! — Éljetek szerencsésen 's legyetek barátaim! — Köszöntöm Popovicsot. Mint van a derék Vida?

Székesfehérvár, Györök, Marczali Mikla.
1810. jun. 21.

Berzsényi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

Örülök, hogy a' bor tetszésére volt kedves Atyám Uramnak. Ugy hiszem, hogy a' mit most küldök sem igen fog alább való lenni erejére nézve, csak hogy az idei borok nem olly édesek mint az akkoriak. Ezt seprűn küldöm fel, 's javaslom kedves Atyám Uramnak, hogy le ne fejtse, mert ennek azért soha semmi bajja sem lészen. Ürmöst is csináltam volna, de egy rossz ember minden apró hordaimtól meg fosztott, 's következképpen egy cseppet sem csináltattam. Gyümölcsel sem szolgálhatok, mert az idén egész Somogyban téli gyümölcs nem volt, úgy hogy mí pénzért sem kaphatunk.

Az én iparkodásomnak gyümölcsét lassanként megérni látom. Ez idén, ha az ára mindennek így marad, husz ezeret könnyen be veszek. Ez ősszel ismét két szőlőt vettem mellyek szőlőmmel egy contigúításban vagynak, úgy hogy már most a' hegybeli birtokomat két annyira szaporítottam, és mind egy tagba szedtem s úgy reményilem, hogy jó terméssel ezentul ezer akó borom meg teremhet. Ez az egyik szőlő Berzsényi István Uré volt, kitől én azt egyébként ki csikarni nem tudtam, hanem kéntelen valék Gombán 45 hold földet néki tiz esztendőkre öt ezer forintért által adni. Ezért némelleyek engem meg ítélték, de én tudom mit cselekedtem. Az én szőlőm mármost egy közönséges falúnak jövedelmét adja nékem, földem pedig annyi van, hogy én soha sem tudom felét is megszántani.

Azon említett munkámat semi fatum sem érte, hanem előbb a' háború miatt, utóbb pedig Verlegerem huntzfutsága miatt mind ekkorig késett. Ez ellen senki ki nem kelhetett, mert ezt Kazinczyn és Kisen kívül még senki sem látta. Most egy könyvet ereszt ki Kazinczy, melly *Virágnak*, *Kisnek* és *Berzsényinek* vagyon dedicalva. Ebben a' könyvben egy Epistola is vagyon melly én hozzám szóll, és engem érdemem felett magasztal. Ez a' valósággal nagy ember engem mindenek felett szeret. Képemet kívánságára meg küldöttem né-

ki, és ő is meg küldötte nékem a' magáét és azzal együtt feleségéét is és egyszersmind úgy el hiesített, hogy Pesten létemkor a' legtudósabb emberek társasága fogott körül. — Ezeket csak úgy irtam mint Atyámnak, 's kérem kedves Atyám Uramat, valakinek ne beszélje! Mert a' ki az ilyenekkel dicsekszik, az az ilyenekre nem érdemes.

Mast eggynéhány sertveseket hizlalok. Mihelytt ezeket eladhatom fel megyek és adósságaimat le fizetem. Addig is pedig magamat Atyai szívességében ajánlom 's fiui tisztelettel maradok

Kedves Atyám Uram
(1810 május).

engedelmes fija
Berzsenyi Dániel

9.

Szemere Pálnak.

Mikla, Jul 29-dik 1810.

Kedves Barátom!

Bajaim miatt magam nem mehetvén, verseim csomóját a' Marczali Boltosra bízam, ki azt Pesten, a' vásár állásnál lévő utcán az arany bárányon fellül, Csapa nevű vászony kereskedőnél, fogja Sz. István napján le tenni. Vedd kezredre kedves Barátom, s úgy bánj vele mint barátodéval.

Gyűjteményemnek néhány darabjai, fájós szemeim miatt, tisztázatlan maradván, kénytelen vagyok jószágodhoz folyamodni, 's téged kérni, hogy méltóztatással azokat le tisztázzni. A correcturát ajánlásod szerint magadra vállaltad, 's reménylem, hogy e' részben sem tagadod meg tőlem barátságodat.

Ha Kis István ígéretét másítani találná, és a' kívánt csinosságot meg adni nem akarná, alkudj meg véle nevemben, s add tudtomra mit kíván, hogy azt a' legelső alkalmatossággal meg küldhessem.

Ird meg kérlek nékem lakásodat, hogy máskor ha mit küldök egyenesen hozzád mehessen. — Öllelek kedves Barátom, a' leg szivesbb szeretettel 's tisztelettel!! Köszöntöm Vitkovics, Horváth s Kölcsey barátinkat. Vetted é minapi leveletem?

szives becsülőd
B. D.

Szemere Pálnak.

Kedves Barátom!

Hosszas tévelygés után eljutott végre hozzátok gyűjteményem, és Pesten Eggenberger könyvárosnál reád várakozik. Emlékeztetek szíves ígéretidre 's kérek mind azokra mellyekre már egyszer kértelek! Ha Kis István meghazudja magát, ne legyen terhedre valamelly typographussal értekezni és nekem tudtomra adni hogy mennyiben fog kerülni mind a' középszerű mind a' legfőbb csínosság, ha magamnak kell nyomtatnom, hogy a' pénzt megküldjem vagy legalább a' tavasszal megvigyem.

Kulcsár Ur' gáncsa igaz. De mi van új a' világban? Én úgy hiszem, hogy eleget teszünk ha a' közönségeset csak valamelly kis vonással is meg különböztethetjük, bélyegünket reá süthetjük. A' te gáncsodból pedig csak azt látom hogy a' mí grammaticánk még igen tökéletlen,. Az én nyelvem szerint a' leomlom, lero-gyom, bukom, esem, fekszem és könnyeket áldozok, könnyeimet áldozom igen jól van mondva, a' te szóllásod ellenben nekem szörnyü tótosnak tetszik! Fájdalom! mi még mast kezdünk grammatizálni! A második gáncsodat nem értem.

Te énekes játékon dolgozol. Ki fogja azt elénekelni? Melly merészség egy Magyarnek a' Lehetőség országát vívni, mellyet a' Platok, a' Sillerek is csak vívtak!! Más érteni, más érezni, s hát még éreztetni!

Én, édes Barátom, mast sem írni sem énekelni nem tudok, de olvasok és tanulok. Ugy tetszik, érzéseim már egészen kiforrták magokat, és azoknak helyét gondolkodás és okoskodás foglalta el. A' többek közt most egy hosszú levelet készítek K.nak és néktek, melly egy hadizenés egy grammaticusi hadizenés fog lenni. Gondold el hagymázomat! De nem tehetek róla! Tí a tiszai nyelvet kirekesztőleg emelitek. Ezt én részrehajlásnak és despotizmusnak nézem. De én nem a' Despotákat, hanem csak a' despotizmust akarom ostromolni.

Octoberi levelemet vettéd é? Valóban, K. panassza

helyes: tőled úgy kell ki csikarni a' levelet! Én ezután azzal fogom meg boszúlni hidegségedet, hogy mind untalan irok. Melly igen le köteleznél engem, ha számomra ezen könyveket meg szerezni méltóztatnál: Rozemann Juspublic. Regn. Hung., Polibius Machiavel. Hát a Lehel kürtje megriad é már? Vitkovicsot, Horváthot, Kölcseyt köszöntöm. Éljen szerencsésen! Mikla, pma Januar 1811.

Bersenyi Dániel

Ha verseimet meg olvasod, kérlek, meg ne tagadd tőlem észrevételidet!

11.

Horvát Istvánnak.

Mikla, 15d. Jun. 1811.

Kedves Barátom!

Örvendek új pályádnak, 's kevélykedem, hogy barátom 's literaturánk barátja megtiszteltetett! Kívánom, hogy a' Szerencse, melly téged meg ölelt és a' melyre Te olly igen méltó vagy, jutalmazó híved legyen, 's kívánom hogy te azt úgy használd, mint azt egy bölcsnek használni kell.

Költeménykéim dicséretét Tőled igen kedvesen vettem 's igen nagyra becsültem. Azokat olly igazán, olly helyesen, mint Te, még senki sem dicsérte. Te éppen azon oldalról nézed az én poesisomat, a' melyről én azt nézetni kívánnám. Te nem kérgét, hanem lelkét tekénted, 's ha van valami érdeme, felfedezted.

De, édes Barátom, az én hazafiúi énekeim nem egyebek mint ifjui hevem' ömleményei, mellyeket én már most gyermekségem gyengeségei közé — ámbár nemes gyengeségei közé — számlálok. Rómát, Athenát, Spártát álmodtam, a Magyar nagynak képzeltem mint kalpagja 's fényesnek mint ruhája, nemzetiséget kerestem, hol tán már nemzet sincs, polgári virtusokat kívántam gerjesztetni, mellyek nekünk szükségtelenek 's tán helyezetünkkel egészen ellenkezők. Nekünk már most egyéb nem kell, csak fabrika, manufactura, pénz, sőt még luxus is! Ezekről pedig én ódázni nem tudok, s következőképpen halgatok. Bölcsen mondád hogy leg elsőben is a' Szép Nemet kellene el készíteni a' nem-

zetiségre 's pallérozódásra. De, a'mint mondtam, én a' nemzetiség eránt már egészen kétségben estem, a'mi pedig a' pallérozódást illeti, a' mi román fordítóink is alkalmasint eszközölhetik, csakhogy meg kell valla-nunk, hogy még jóra való román fordítóink sincs, 's a'mit fordítanak is nem a' javát, hanem a' leg hitvá-nyát fordítják, mintha ki volna csinálva hogy a' ma-gyar Izlést a' leg ízetlenebbek formálják.

Magyarázd meg azt nékem, nagy érdemű Barátom, mi annak az oka, hogy én titeket több ízben is kérvén arra, hogy értekezzetek valamely typographussal 's tudjátok meg mennyi pénz leszen szükséges gyűjte-ménykém kiadására, hogy azt nékem tudtomra adván, a' pénzt jókor el készíthessem 's Néktek meg küldhes-sem, tőletek mind ekkorig semmi tudósítást nem kap-hattam. Nékem a' nyomtatásról leg kisebb ideám sincs, nem tudom százok kellenek e vagy ezerek, el kelle ma-gamnak szükséges képpen mennem, vagy a' pénzt el-küldhetem. Írjátok meg, kérlek, ezeket egy két szóval, vagy ha tán kérésem olyan, mellyet alkalmatlanság nélkül nem tellyesíthettek, azt is írjátok meg.

Egyéb eránt pedig magamat nagy becsű barátság-godba zárván, a' leg szívesebb tisztelettel maradok

igaz becsülőd
Bersenyi Dániel

12.

Vitkovits Mihálynak.

Nagy érdemű Férjfiu,

Tisztelt Barátom!

K. jelenté hogy gyűjteménykémet pártúl vetted 's arról cselekedettel is gondoskodtál. Kéretlen nyúj-tád kezedet, kettős köszönettel tartozom! 'S ámbár hall-gatásodból látom, hogy jó szándékod füstbe ment, még is igen nagyra becsülöm szivességedet 's fogadom, hogy az én előttem soha sem fog füstbe menni.

A Martiusi parancsolat, jégeső, házépítés 's más sok csapásai ezen esztendőmnek meg akadályozták Pesti útamat. A tavasszal okvetetlen megyek mihelytt borai-mat eladhatom. Nagyon le köteleznél ha addig vala-

melly typographussal értekezniél gyűjteménykém' kiadása eránt, s nékem tudtomra adnád, mennyi pénzre leszen szükségem. A nyomtatáshoz meg kívántató költségekről semmi tapasztalásom, semmi ideám nem lévén, igen félek vaktában megindulni. Kérlek tehát méltóztassál e' részben engem megvilágosítani, hogy tudjam magamat mihez tartani és a' pénzt jókor elkészíteni.

Mint vagynak érdemes Barátink Szemere, Horváth, Kölcsey? Tiszteld őket nevemben. Idvezlem Horvátot új pályáján! Én gyakran emlékezem rólatok 's gyakran ohajtozom tisztos körötökbe. Vajha Tí se felejténétek el engem egészen! Hiszen az illy ideális barátság sem csupa chimaera, 's tán éppen azért nem chimaera mivel ideális.

Ajánlom magamat becses hajlandóságodba 's a legszívesebb szeretettel 's tisztelettel maradok

Nagy érdemű Férjfiu,

Tisztelt Barátom,

igaz becsülőd

B. D.

Nikla 15d. Febr.

1812.

13.

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

Időm és alkalmatosságom lévén az írásra, kötelességemnek ismérem hogy kedves Atyám Uramat állapotom felül tudósítsam. Én egész házam népével együtt egészséges vagyok; de gazdaságomban a' két izbéli jégeső és az építés nagy károkat okozott. — A' mult Decemberben Dukáig fel mentem, de minthogy ott tudtomra esett sógoraimnak impostorsága, boszúságomban onnét tüstént vissza fordultam. Hogy ezen alkalmatossággal Atyám Uramat meg nem látogattam meg engedhet, mert tudja, hogy azt ok nélkül nem cselekedtem. Ezen mocsok, ámbár tudtam azt, hogy önként le hull rólam és ellenségeimet fogja megszegyeníteni, eleinten meg is igen meg háborított. De ezen gyalázat után egy igen szép becsület is ért engemet. Martius 18dikán installáltatott Kaposvarott Gr. Teleky

László administratori hivatalában fényes solennitással. A béiktató Kir. Commissarius Báró Prónay, a' ki az én irásaimat a' Pesti Censurában látta, vacsora felett engem a' nagy Palotába hívatott és ott sok Mágnásoknak és fő embereknek jelen létében, mint legelső magyar poétát meg köszöntött és Complimentekkel el borított. Illy tiszteletet nem tudom ki kapott, minek előtte munkája közre kelt volna.

A' jövő hónapban okvetetlen fel megyek Vasba 's akkor Atyám Uramat is meg fogom látni. Addig is pedig magamat atyai szeretetébe ajánlom 's fiúi tisztelettel maradok

Kedves Atyám Uramnak
Mikla, 20 Martius

Kézcsókoló fija
Bersenyi Dániel

1812.

14.

Bárá Barkóczy Lászlónak, Helmeczy Mihálynak, Siskovics Jósefnek, Fejér Antalnak, Hering Ignácznak, Kotró Pálnak, Zombori Jánosnak, Fliszár Györgynek, Tatai Jánosnak, Fábri Ignácznak, Schvarcz Jósefnek, Keller Gábornak, Szabó Jánosnak, Dér Engelbertnek, Guzmics Izidórnak 's Vojvodics Mihálynak — Bersenyi Dániel szíves tiszteletét és idvezletet.

Tiszteletre méltó Hazafiak!

Le nem írhatom Néktek, melly érzéssel vettem azt a' tudósítást Kazinczytól, hogy Tí az én gyűjteménykémnek kiadására 's képemnek rézbe metszésére pénzt adtatok öszve. Barátim! Örömmel 's kevély önérzéssel fogadom el Tőletek ezen szép jutalmat 's nagy dicsőséget; de engedjétek meg hogy hálás tiszteletemet, mellyel Néktek tartozom, azzal a' szíves együgyűséggel vigyem előtökbe, a'millyent a Tí nemes gondolkodástok kíván. Az illy cselekedetnek leg kissebb jutalma az én köszönetem 's a'kik az illy cselekedetre alkalmasak, azoknak az én köszönetemre szükségek nincs. Tí engem érdemem felett megtiszteltetek, de egyszerűsmind meg mutattátok, hogy szent hivataltoknak egész nagy körét isméritek 's bétölteni kívánjátok: mert ám-

bár azon én munkám igen csekély 's csak az ifjúi léleknek ki forró ölménye, de még is csak ugyan egy kis része a hazai literaturának, melly öszve vagyon kapcsolva azon népnek boldogságával, mellynek vezetésére 's boldogítására rendeltetve vagytok.

Meg kértem Kazinczyt, hogy ezen szép újságot a' Hazának tudtára adja. Titeket pedig arra kérlek, hogy ezen kiadásnak örök emlékezetét gyűjteménykémnek homlokára tegyétek. Ezzel az én örömet és dicsőséget tetézni fogjátok. 'S minthogy képem Bécsben készül, mellyet én Néktek minél előbb meg fogok küldeni, 's minthogy a'melly Pesten készült igen hibás, fordítsátok azon pénzt, mellyet a' metszésre szántatok, a' kiadásnak csinosítására.

Vegyétek ezen legújabb odámat, s vi'sgáljátok meg, 's hogyha egészen érdemetlennek nem találjátok, ittassátok rokonai közé:

A Balatoni Nympha gr. Teleki Lászlóhoz. (L. Ak. kiad. 235.)

Félek hogy ez az óda a poesis' korlátaiból ki hág és igen hidegen 's szárazon okoskodik. De valóban nincs is nehezebb, mint az illy komoly igazságot innepi köntösbe öltöztetni melly mindenkor csak úgy szeret meg jelenni mint a mezitlábos Cátó a' világ thronusán, A Nagy Pálhoz szöllő ódának két első verseit méltóztassatok megváltoztatni illyformán...

(1812 május)

15.

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

A' szegény Jakab mostanában nálam tartózkodván nem akartam levél nélkül eresztetni, kitől is örömmel értettem, hogy jó egészségben hagyta Atyám Uramat 's hogy mast is abban találja fiúi szívből kívánom. Mi egészségben vagyunk. Gyermekeim eleget zaklatnak, hogy vigyem fel őket Atyám Uramhoz 's ha ezen fiúi 's egyszersmind atyai kötelességemet elmúlasztom, higgye Atyám Uram hogy nem hidegségem okozza.

Az új házamban ugyan már bennlakom, de még

mast sem kész egészen. Ez az épület, melly csak négy szobából és konyhából és kamarából áll 's nagyobb része már többbe került tíz ezer forintomnál 's csak nem dugába döntötte egész gazdaságomat. A' tavasz itt olly száraz volt ez idén, hogy miolta ezen jószágomat bírom még olly kevés szénám nem volt mint mast. A gabonák szépek, de én az építés miatt igen keveset vethettem 's következés képpen keveset is fogok aratni. Azonban az én ideális épületem és gazdaságom egy kevésé jobban megy; mert munkámnak nyomtatására és képemnek érczbe metszésére nagy summa pénzt adtak öszve Báró Barkóczy László, Helmeczy Mihály 's más tizennégy Nevendék Papok a' Pesti Seminariumban. Egy kis dalom pedig Gróf Bethlen Ádámnénak kezébe jútván, úgy meg szerette azt ezen Erdélyi nagyfényű Dáma, hogy azon darabomat, mellynek Melancholia a' czimje, az ő igen szép anglus kertjének egy grottájában kőre vésette.

Kedves Atyám Uram illy temjéneket illy megtiszteltetéseket még Magyar író nem kapot! Az illyekkel dicsekednem Atyám Uram előtt nékem szabad és kötelesség is, mert én kívülem ennek senki inkább nem örülhet mint Atyám Uram.

Feleségem és gyermekeim csókolják Atyám Uram kezeit, én pedig fiúi szeretettel és tisztelettel maradok Kedves Atyám Uramnak

Mikla, Juli
1812.

engedelmes fija
Berzsenyi Dániel

16.

Tatay Jánosnak.

Nagy érdemü Barátom!

Egyszerre kapám két izbeli leveleidet 's egyszerre felelek azokra. Verseidet nagy gyönyörűséggel olvastam 's nem leltem benne semmi gáncsot s hidd ha leltem volna, én Téged annyira szeretlek és becsüllek, hogy hibáidat meg merném mondani. Hogy ezen szó *Dij* háromszor fordul elő egymáshoz közel versedben, azt ugyan a' gáncskeresők hibának fogják nevezni, de én mint szabad poeta azt vagy igen csekély hibának

vagy éppen semmi hibának sem nézem. Nyelved olly szép olly hajlékony, hogy azt szeretni fogja minden, mellékszavaid válogatottak s helyesek, képeid eleve- nek és mosolygók, s minden vonásídban a Szépnek és Nagynak magvai csiráji fakadoznak. Néked oktatóra szükséged \nincs, az az Istenség melly kebledet hevíti az a te leghivebb oktatód. A képet igen alázatosan köszö- nöm! Magamnak nem hivén, mutattam azt másoknak is, kik azt mind helyesnek és eltaláltnak ítélték. For- ditsátok tehát bízvást a könyv csinosítására. Azért nem nyomattam több exemplárokat, mert az volt szán- dékom, hogy Pestre megyek és az ottlevő vignettel és cimlappal egy levélre nyomatom, s minthogy most nagy károm nélkül gazdagságomat nem hagyhatom, te- gyetek vele amit tehettek, Kedves Barátom! Kazin- czynktól értem, hogy még nem elég a' pénzetek, tisztelj meg kérlek bizalmaddal 's ird meg nekem, hogy még mennyire van szükségtök, hogy én azt néktek minél előbb meg küldhessem, 's ha egy alkalmatossá- got is tudnál mutatni, melly alatt leg hamarabb s leg bizonyosabban vehetnéd a pénzt, azt is igen szeretném. A kiadásra sem Helmeczyt, sem másikat közületek kérni nem bátorodom; de a ki velem ezen jót teszi, annak hálás szívvvel meg fogom emberségét köszönni. A kép alá az esztendő számon kívül egyebet semmi mást ne vágassatok, ez sem igen (kell) ugyan, de még sem árt.

Harmad nap olta hideglelésben vagyok és igen kezdek bágyadni, de nem halok meg addig, míg Téged meg nem ölelhetlek s nemes szívé Társaidat szintől színre nem láthatom. Addig is élj szerencsésen, s ne szünj meg engem szeretni! Mikla julius 27dik 1812.

Örök tisztelőd
Bersenyi Dániel

Mostanában vevém azon tudositást Erdélyből, hogy Melancholia c. darabomat gr. Bethlen Ádámné annyira megszerette hogy az ő igen szép kertjének egy grottá- jában kőre véseti. Édes Barátom ez az asszonykezekből jövő koszoru nekem igen kedves, osztozzál tehát mint barát ezen örömemben.

17.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, julius 30d. 1812.

Kedves barátom s öcsém.

Becses leveledért legelőször is, fogadd el tőlem a té-zést. Emberek között a mindenféle czim fokozatait a közép százévek kezdék, azok pedig csak monostorhoz kolostorhoz értettek.

Mondjad ezután, kérlek, mély tiszteletemet gróf Bethlen Ádámnénak. Versemnek, szép kertjébe kiíratását, illeni fog megköszönnöm. A szépnem izlése ha mívelve van, jobban ítél a férfiénál.

S az az Erdély hát még magyar világ, a főbb rendűek körében is?

Isten veled. Tisztelj meg minél előbb újabb leveleddel stb.

18.

Helmeczi Mihálynak

Berzsenyi Dániel szíves tiszteletét, idvezletét.

Kedves jóltevőm 's barátom!

Három héti távullétem után tegnapelőtt házamhoz érkezvén, leveledet asztalomon találtam, melyet sietek tudtadra adni hogy válaszom kesedelméért ne vádólj. Én ha mindenhez hideg volnék is, de Te hozzád, ki engem ismételten létemre emberségeddel elborítottál, hideg nem lehetek.

Leveled, édes barátom, nem vakmerő közelítés, hanem nemes szívednek újabb ömledése, melyet én szeretni, tisztelni 's erőm szerint viszonzni soha nem szűnök. Midőn Te nékem jóltevőmmé lettél, már akkor annyira közelítél hozzám, hogy jobban, szebben többé nem közelíthetsz. Tettel megbizonyítád, hogy szíved a' Hazáé 's a' barátságé, elméd pedig a' tudományoké; 's vallyon szavaid tehetnek e többet? Méltán boldognak tartod magadat; mert ki boldog más mint az, a'ki a' szépet és jót nemcsak szereti és tiszteli, hanem követi is mint Te?

Hogy mostanában Pestre mehessek nehezen reménylem, ámbár igen ohajtom. Most a' Gombai hegyen vagyok szüreten, honnét alig szabadúlhatok négy hét előtt, azután ismét Vasvármegyébe kell mennem 's azonban meglep a tél 's akkor egészségem' féltése a' kandallómól oly meszszi utra nem ereszt. Elégedjünk meg tehát, kedves barátom, ha lelkeinkben ismérjük és szeretjük egymást addig is míg kedvezőbb környűl-állásim meg engedik hogy benned jóltevő barátomat meg ölelhessem 's hozzám mutatott szíves emberségedet személyesen megköszönhessem 's cselekedettel viszonozhassam. Gyűjteménykémmel tégy a' mit tehetsz; az már nem enyim, hanem Tied. Vallyon, kedves barátom, nem tehetnéd-e szép munkádat még szebbé és dicsőbbé azzal, ha barátaidat még arra is reá bírnád, hogy a' könyvből bejövő pénzt ne kívánnák vissza, hanem adnák vagy a' Seminariumnak, vagy a' M. Museumnak gondviselése alá, hogy az örökösen magyar könyveknek ki adására fordítatnék, a' melly summához még én is örömet conferalnék legalább 100 fl. vcz. Valóban ennél szebbet, hasznosabbat nem tehetnél 's kérlek is a' barátságna minden hevével, hogy ezt fontold meg jól 's ha lehet hajtsd végre! Ez által nevednek 's hazafiui nemes szívednek örökös oszlopot fogsz emelni.

Élj szerencsésen szeretett barátom, tisztelem Sis-kovicsot és ölelem! Irj minél hamarább 's ha írsz becsűlj meg engem a' barátságna nevezetével 's bizodalmas hangjával. — Kis Gomba, Oktober 15dikén 1812.

19.

Helmeczi Mihálynak

Berzsenyi Dániel szíves tiszteletet.

Nagy becsű Barátom!

Még nem küldém el Tataynkhoz szólló leveletem, midőn Tiedet és Kazinczyét vevém. Engedd meg tehát, hogy Hozzátok eggy boríték alatt menjenek leveleim.

Kazinczynk azt írja, hogy Te Tratnernél minden-napi barát vagy és hogy Tratner az én gyűjtemény-

kémet is ki fogja nyomtatni egyszerre Dajka verseivel együtt, csak vagy magam, vagy Te általad kérjem meg. Csudálom tehát, hogy Tratner helyett mást keresel, holott ha meszszebb mégy időt vesztesz és fárodozásodat szaporítod. Azonban hogy Te ezt helyes okok nélkül nem cselekszed, az eránt tökéletesen el vagyok hitetve 's reményilem, hogy mindent a' szerint fogsz cselekedni a'mint legjobbnak 's legszebbnek látod.

Hogy projectumom Néked is tetszik, annak igen örülök, 's ujra ígérem, hogy ha azt végre hajthatod, én is száz forint v. Czédulát conferálok hozzá. Tégy tehát kedves Barátom e' részben is mindent a'mit tehetsz 's hidd hogy ennél jobbat, hasznosabbat 's dicsőbbet nem tehetsz. Egyedül arra kérlek, hogy a' pénznek elrendelését jókor és jól megfontold, hogy az örökösen arra forditassék a' mire nemes szívű barátaid szánták 's úgy gondolnám igen jó volna e' részben Kazinczytól is tanácsot kérned. Élj szerencsésen kedves Barátom 's ne szűnj meg engem szeretni! Siskovicsunkat tisztellem.

Mikla, December 9 dikén 1812.

Helmecczi jegyzete: Vevém Január 6kán 1813.

20.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, Január 5d. 1813.

Kedves barátom!

Régóta várom leveledet s gyanakszom, hogy utóbbi leveletemet nem vetted, vagy pedig válaszd nem juttott hozzám. Mint vagy? hát az Erdélyi Muzéum életre kaphat-e már? Tudósíts kérlek mindenről s küldj muzád szüleményéből yalamit. Ime az enyímtől, a háladatosságnak két kis ódáját közlöm veled.

Egyike volt: A balatoni nympa, gr. Teleki Lászlóhoz 1812. Másika. Báró Prónay Sándorhoz 1812.

Ezen nagy tekintetű hazafiak engem érdemem felett megtiszteltek. Gr. Teleki a nélkül hogy instáltam volna Assessorá tett, Báró Prónay pedig maga eleibe hivatott, az egész vármegye színe előtt mint poetát megköszöntött és a leghízelkedőbb complimentekkel

elborított. Megérdemlik tehát mind ketten, hogy a magyar múza őket is megtisztelje. Éljen szerencsésen s ne szűnj meg engem szeretni.

21.

Helmeczi Mihálynak.

Mikla, Aug. 15. d. 1813.

Kedves Barátom!

Ime küldök 25 forintokat azzal a bizodalmas kéressel, hogy méltóztassál nékem azért verseimből néhány exemplárokat küldeni a' szebb példányokból. Sokan kérnek tőlem 's szégyenlem hogy senkinek sem adhatok. Küld meg Gr. Teleky László Dissertációját is a' Magyar nyelv eránt.

Szükségtelen vala előttem számadásod. A' ki a szépet és nemest olly forrón érzi mint Te, nem várok én attól alatonyságot. Te engem örökös szeretetre tiszteletre és háladásra köteleztél. Fölösleg valók volnának a' czifrább Complimentek. Légy utóbb is barátom 's hidd hogy én soha meg nem fogok feletkezni érdemeidről. Éljen szerencsésen 's ne szűnj meg engem szeretni. Irj czután is midőn időd engedi 's köszönts d nemes Siskovicsodat és a' nyájas Vitkovicsot kedves Theodórájával együtt.

Bersenyi Dániel

22.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, januar. 5d. 1814.

Kedves barátom!

Jóllehet serény levelező ugyan nem vagyok s nem is lehetek, de hogy leveledre nem feleltem volna, semmiképen el nem hitethetem magammal, mert hideg és goromba soha sem voltam. Válaszom tehát minden bizoznyal elveszett.

A poézisrol én valóban lemondtam, mert érzem hogy helyzetemmel egészen ellenkező. A poézishoz egész lélek kell. Én mint gazda s négy gyerek apja, érzésimnek magamat egészen soha által nem adhatom,

s elig ha bár csak prózában is munkás társatok lehetek. Azonban gróf Bethlen Ádámné csak ugyan megszegeté ezen feltételemet, s azzal a szép koszorúval, mellyet múzámnak nyujta ismét dalra fakasztott. Éreztem, melly gyönyörűség illy lelkeknek tetszeni s örömet szerezni. S ha zenghetek még olyat, mellyben kedveteket találjátok, ezen nemes hölgynek köszönjétek azt ¹⁾).

Te, édes barátom, Erdélyben igen szép függezetlen állsz, és sem hazádnak sem magadnak hasznosabban nem élhetsz mint mast... Ne csüggedj s törj előbbre is. Te Erdélyt és az erdélyieket nekem igen szépen fested. Örülök, hogy Erdély, valamint mindenkor, ugy mast is magyarabb mint mi, örülök a theatrumnak is, én olyt Kolosvárról álmodni sem tudtam.

Minthogy már verseim kezедben vagynak, kötelességemnek tartom azokról még e következendőket veled tudatni: Helmeczi valamint gyűjteménykém kiadásában igen szép tűzet mutatott, s szép dolgot cselekedett szintolly igen nagyot botlott, hogy verseimbe hírem nélkül változtatásokat tett. Ime, lásd azokat s itéld meg, ha vajjon jobbitások e?

Lolli, gyönyör kellemiddel, Ez így volt: Lolli, bitor kellemiddel: „A rósát megelőződ“, S édes bájos diszeiddel: „A jég szívet meggyőződ.“ — Szép vagy te mint ifju Hébe: „Kegyes mint egy Gratia“, Szerelmes mint Ericene: „S lelkes mint egy szűz Múza stb.

Miért rettegsz kebelembe. Ezen dalból a két utolsó vers egészen ki van hagyva, melly így vala: Halld, melly édesen csatináz: „A völgy kiseded csermelye.“ A vig madárka mint trilláz: „Mint nyög a filemile.“ Majd ha a tél elközelget „Ezek mind elnémulnak.“

¹⁾ Más alaku köszönetet is íra Berzsenyi, mellyből velem ezen levélben e sorozatát közlé:

Míg nagy véred az ősz Rajna partján
A magyar villámok csapásit vezeti,
S a félvilág óriási harcán
Nagy őseid nevét dicsően zengeti.

(Döbrentei jegyzete.)

Elrepül a szép kikelet: „S örömeink elmulnak.“ Én úgy gondolom ez vala a dalnak java s lelke.

A *Prónayhoz* szóló ódában. *A hősek ragyogószo*br. Volt: a *bajnok, Czombjaim, Fürteim*. Volt: *Czombaim, Fürteim*. Az egyikben által látták az igazat a másikban nem. *És túlhat*sz. Volt: *s általhat*sz.

Emmihez: *S hát a szerelem szent láng*a. Volt: lángja.

Az *Életkoraiban*. Ezeknél többet nem kérnék. Volt: érnék. Nem igaz, hogy többet nem kérnék csak lehetne.

A *Remetében*. *Messzünnen kiható*. Volt: *kihaló*.

A *közelítő tél*. Torlott bokrai közt. Volt: *tarlott*. Egészen más a torlott mint a tarlott.

A *Wesselényi hamvaihoz* szóló ódában volt: *Leomlom*, és *áldozok*.

A kecs, a vágy, a gyönyör, úgy vannak verseimbe szúrva. Jele hogy nincs igazok, mert pártost keresnek. Illy alacsony a pártosságnak lelke!

A *hív* helyett *hű-t* tettek s nem egyébért, hanem hogy ezen két hang: *hív*, *szív*, össze ne jöjjen. De nem gondolták meg azt, hogy a *hű* rút szó, mellyet én csak a marhának, disznónak szoktam mondani. Illy haszontalan a theoria izlés nélkül!

Én mindezekért *Helme*czinek semmit nem szóltam, mert azt hiszem, hogy ő jobbitani akart s egyéb-iránt is, a vén lányként, a *mi megvan*, *megvan!* Okot adott, hogy minél előbb egy megjobbitott s tán meg is bővített kiadásról gondolkodjam. Te se szólj neki, hanem tanúlj ebből s ojjd magadat *Neologus*ink dühétől. Éljük uj szavakkal, de okkal s móddal és annak helyén, nem így *affectálva* és *vadászva* mint né-melleyek.

23.

*Helme*cz *Mihály*nak.

Kedves Barátom!

Te a' rövid levélírásban nagy mester vagy! Én sem szeretek ugyan 's nem is tudok sokat írni, de a' tiedet mégis igen rövidellem. Ird meg máskor, kérlek, mint vagy, mit csinál *Musád* 's mint van a' derék *Sis-*

kovics, Vitkovics, Szemere, Kulcsár, Virág, Horváth. Hidd én ti rólatok mindenkor hálás szívvel emlékezem 's mindenkor örömet hallok rólatok.

Bár Kenderesiről is többet írtál volna, hogy tudhatnám ki s mi 's melly függetlenben állsz vele. Ird meg néki, hogy az én Erdélyi koszorúim nékem igen kedvesek 's nem annyira azért hogy Musám azokkal érdeme felett megtiszteltetett, mint azért hogy azokból látom a' Magyar Nemzetnek jobb részét ébredni 's magáról gondolkozni. Örülök mondom, hogy a' Magyar által kezdi látni, hogy egyedül nyelvének művelése 's felemelése az az út és mód mellyen még magát a legnyomorultabb népek sorából ki szakaszthatja 's reményét szerencsésebb időkre függesztheti; 's örülök hogy Erdély valamint szabadságunkat 's létünket valaha fedezte, ugy most is nyelvünket, ezen utolsó ügyünket, hívebben védelmezi mint Magyar Ország. A Kolosvári Theatrum egy igen szép 's örökös emléke lészen az Erdélyi hazafiságnak 's józan gondolkozásnak 's meg szégyeníti a' kevély Pestet valamint most, ugy a' késő maradék szeme előtt is. — Élj szerencsésen nemes szívű Barátom, 's ne szűnj meg engem szeretni.

Mikla, Januar 25 dikén 1814.

Szíves tisztelő
Ber'senyi Dániel

24.

Helmecki Mihálynak.

Mikla, Maj. 15 dik 1814.

Kedves Barátom!

A Mondolatot nagy nehezen meg kaptam s meg olvastam. Igen helyesen ítélsz róla. De minthogy bolondságai közé sok igazságokat is kevert, méltó lesz azt meg rostálni ne hogy az arany a' salakkal elvetessék. Ha ki tanultad Szerzőjét, kérlek add tudtomra minél előbb, hogy, ha kedvem jön a' feleletre, helyesebben felelhessek.

Verseim kiadásával ne siess, engedj időt hogy én azokat még egyszer ki egyengethessem és valamivel meg bővithessem. — Vedd most ezen Epigrammát 's

ha tetszik Néked és Kulcsárnak, tegyétek az Ujság elibe:

Napoleon.

Nem te valál győző, hanem a' kor lelke szabadság,
Mellynek zászlójit hozta dicső sereged.

A' Népek fényes csatatásba merülve imádtak

'S a szent emberiség sorsa kezedre juta.

Ám de te azt tündér kényednek alája vetetted,

'S Isteni pálmádat váltja tövis koszorú.

A' melly kéz felemelt, az ver most porba viszontag,

Benned az emberi nem ügye boszúlva vagyon.

Medárdusra reménylem meg foglak látogatni. Addig is élj szerencsésen tisztelt 's szeretett Barátom 's ne szünj meg erántam az előbbi baráti hajlandósággal viseltetni.

Köszöntöm Siskovicsunkat 's minden egyéb Pesti Barátinkat.

Szives tisztelőd 's barátod
Ber'senyi Dániel

25.

Helmeczi Mihálynak.

Mikla Máj 20 dikán. 1814.

Kedves Barátom!

Tegnap esett értésemre hogy Kisfaludi a' Mondolatnak szerzője. Egy Vasvármegyei rokonom és barátom azt mondja, hogy minek előtte ez a' könyv ki jött volna, már azt Kisfaludi és annak sógora előre tudták és emlegették a' minthogy legelső is volt Kisfaludinak a' Sógora, ki azt Vasvármegyébe vitte. E'szerint tehát már kétséget nem szenved a' dolog. Somogyival csak magát fedezi. Az illy alacson lelküséget valóban nem tudtam volna Kisfaludiról feltenni. De nincs rutabb teremtmény mint a' Poeta, ha csak Poeta 's mellette nem philosophus is. Irj te is minél előbb, 's add tudtomra mit tapogathattál ki. Azon Versemet mellyet a' minap küldtem rejtsd el, a' tárgyon sokkal alúl van 's következképpen rossz. Bánom hogy azt Néked is

megküldöttem. Élj szerencsésen nemes szívű Barátom.
 Ber'senyi Dániel.

26.

Horváth Eleknek

Bersenyi Dániel szives tiszteletet 's baráti idvezletet.
 Kedves Barátom!

Az a' melegség, mellyel hozzám szólsz, eléggé mutatja hogy azok közül való vagy, kiket szeretni és kiktől szeretettetni, én mindenkor szerencsének 's gyönyörüségnek tartottam. Légy tehát barátom 's hidd hogy az én szeretetem s tiszteletem erántad tökéletes.

Szerelmed Tragoediáját érzékenyülve hallottam már Dudinktól is 's érzékenyülve hallom most magadtól is. Tiszteld meg emlékezetét s tedd nevét halhatatlanná írásaidban. Ez fog az ő hívségének szép jutalma lenni s ez fogja a' te sebedet is enyhíteni. Egyéberánt pedig nyugodj meg sorsod játékán. Az élet csak illy tarka scénáknak szövevénye. Ezért jó ha a Poeta az érzékenykedést a férjfiui philosophia hidegségével mérsekelní tudja, mert egyedül a philosophia adja azt az Aegist, melly mind a' sors' csapásai mind az emberek gonoszságai ellen fedez bennünket. E' nélkül kivált az okos és érzékeny boldog nem lehet...

(1814 július).

27.

Dukai Takáts Juditnak.

Mikla, Jul. 5^{dik} 1814.

Kedves Kisasszony Hugom!

Két ízben valék már Vas vármegyébe 's mind a két ízben el mulasztám köteles tiszteletemet. De engedelmet kérek és reménylek. Így kerültem valaha Szeretőmet, midőn látására nem valék eléggé el készülve. Ezerféle bajaim kedvetlenné és komorrá tettek 's nem akartam Timoni homlokommal azt a' szent helyet megzavarni, hol csak az ártatlan vidámság és a nyájas Musák mulatnak.

Gyönyörködve látám kedves Kisasszony Hugom leveléből 's verseiből, hogy a' szépen kezdett pályán naponként előbbre halad. Valóban az a' könnyűség melylyel Kisasszony Hugom gondolatit, érzéseit előadja 's az a' szorgalmas tanulás melylyel tudományát tökéletesíteni igyekszik, minden jót ígér; csak arra kérem kedves Barátnémat, hogy se hizelkedés, se gunyolás, se más nehézségek által iparkodását megcsüggedni ne engedje.

Hogy levelem üres complimentekből ne álljon, 's hogy mint rokon és barát kötelességemnek eleget tegyek, vegye kedves Barátném ezen csekély de szives tanácsaimat szeretetemnek 's tiszteletemnek csálhatatlan jeléül.

Valamint már szóval is kértem, úgy most is újra kérem kedves Barátnémat, hogy verseinek nagyobb, magasabb tárgyakat válasszon. A' szép és nagy tárgy önként emeli lelkünket 's a' legszebb ideákat, gondolatokat észrevétlenül segíti ki fejteni 's előhozni. Az olly kicsinységek mint a Csirmasz vára, névnapi 's lakodalmi versek, csak kicsinységek maradnak, ha maga Homér énekli is azokat. Mi szépet, mi nagyot mondjon az ember ezekről? Pedig a Poetának szépnél,agnál egyebet mondani nem szabad.

A Poesis nem egyéb mint lelki mu'sika. A' szép mu'sika gyönyörködtet, a' rossz pedig boszont: Így a' vers is. A' musikának a' dorombtól fogva Heyden Concert-jéig számtalan nemei vagynak; így a' Poesisnak is a' konyha daloktól fogva Pindarus Hymnusáig. Az a' kérdés tehát, hogy dorombolni akar-e a Poeta vagy lantolni? Ha lantolni akar, olly tárgyakat valasszon, mellyek a' lanthoz illenek, egyéb eránt Pindarus lantján is csak konyhadalokat fog pengetni.

Nem kívánok ugyan kedves Kisasszony Hugom ifjuságától Schilleri mélységet sem Horatiusi magasságot és harsogást, de méltán kívánhatok Gessneri festetést és enyeltést, Matthissoni phantasiát és andalgást. A' poesisnak ezen alsóbb nemeire igen szép példákat láthat kedves Kisasszony Hugom azon könyvekben, mellyeket azzal a' kéréssel küldtem, hogy izlését 's poesisát azokhoz szabja és alkalmaztassa. 'S ezen

kérésemet ismét és ismét megújítom. Kisfaludit, Csokonayt soha sem ajánlottam 's nem is ajánlom. Kisfaludi nagy poeta, kivált a' Kesergő Szerelmében nagy szépségek vagynak, de az utóbbi munkájiban egészen le szállítá hurjait 's általjában, az ő virágai közé szemtjeit is felszedte, 's következésképpen ő tőle csak az tanulhat bátran a' ki a' gyöngyöt a' gaztól tökéletesen meg tudja különböztetni. Csokonay pedig, ámbár szép eredeti gondolatjai vagynak, de az Izlésre nézve nagy Rontó Pál. Mindenek felett tehát arra kérem kedves Barátnémat, hogy a' Himfi követését hagyja el, mert az a sok Himfis dal és Ének nem szülhet egyebet mint szószaporítást és üres hangicsálást, melly a' poetának leg szenvedhetetlenebb hibája. Ki tudna minden csekélységről annyi énekeket és dalokat írni, mint Kisfaludy a' Szerelemről, melly a' Poesisnak leg gazdagabb legtermékenyebb materiája. A' versben egy szükségtelen szónak sem szabad lenni, annyival inkább szükségtelen daloknak és énekeknek. Nem azon kell igyekezni a' Poetának hogy a' kicsiny és szűk materiáról sokat irhasson, hanem hogy a' legnagyobb 's leg messzebb terjedő tárgyakat és gondolatokat minden lehetséges rövidséggel, kerekiséggel 's tömörséggel adja ki, mint a trombita az öszve szorított hangot; mert csak így hat szívre és ez a' poesis. Az én csekély ítéletem szerint tehát mindezek felett leghasznosabban olvashatná kedves Kisasszony Hugom Péteri Takács Jósefet. Nem repül ez ugyan magasan, de soha sem is száll porba 's az ő ártatlan 's nemes érzése, az ő együgyü tiszta izlése kivált egy Szépnebeli Versszerzőnek, nagy díszére válnának.

Engem el hagynak lassanként a' Heliconnak minden nyájasabb szüzei 's forróbb kebelbe sietnek, mint a' Szerelemnek tündér istenei. Ime, csak alig csikarhattam ki tőlek ezen kis verset, mellyet azzal az alázatos kéréssel küldök kedves Kisasszony Hugomnak, hogy ha már a' Músák el pártolnak tőlem 's malasztjokat egészen meg tagadják is, kedves Kisasszony Hugom ne kövesse őket, hanem maradjon Barátném 's tiszteljen meg ezután is tapasztalt szíves hajlandóság-

gával, valamint én is a' legszívesebb szeretettel és tisztelettel vagyok és maradok

kedves Kisasszony Hugomnak
igaz szívű barátja 's atyafija

Ber'senyi Dániel

A költő a levélhez mellékelte *A Bonyhai Grotta* c. versét e jegyzettel:**

** G. Bethlen Ádámné Bonyhai kertjének Grottájában vágotta márványra Melancholia című dalomat.

28.

Szentmiklóssy Alajoshoz.

Kedves Barátom!

Nagy gyönyörűséggel olvastam ódáidat, mind azt mellyet Kazinczynkhoz írtál, mind azt mellyel engem megtiszteltél. Valóban Te úgy kezdesz a' mint kevesen végeztek. Ezt mondta Kazinczy ezt mondom én is. Te el-fogod érni azt a' czélt mellyre én törekedtem. De ara kérlek, hogy pályádon nen engem válasz mesterednek, hanem azt a' nagy elmét... Horatiust kinek én is csak egy erőtlén tanítványa vagyok ki mind eddig Lirának egyetlen egy 's utól érhetetlen mestere. Gondolod hogy Horacziust értem. Ezt tanuld szünet nélkül, ezt soha kezeidből le ne tedd. 'S minthogy a' leg nagyobb geniének hasznos 's szükséges is néha az út mutatás, szerezd meg magadnak ezen könyvet: *Paul Fridrich Nitsch Vorlesungen über die oden des Horaz.* Ennek én igen sokat köszönhetek, noha midőn ezt megkaptam, már akkor Horátnak minden szebb odáját könyv nélkül tudtam. Ez olly egyűgyűen 's világosan fejtegeti 's érezteti Horatiusnak szépségeit, hogy azt haszon nélkül olvasni nem fogod... Kedves Barátom! a' lelkeink rokonok, ezt látom minden betüidből s következésképen nincs arra szükségünk hogy barátságunkat cifra complimentumokkal kezdjük 's kölcsönös szeretetet hizelkedve kérjünk és ajáljunk. A' mi barátságunkat a' Természet... K. B. a' mi lelkeink, minket a' természet vezet öszve 's nincs arra szükségünk hogy barátságunkat czifra complimentumokon

épétsük kölcsönös szeretetet hizelkedve kérjünk és ajánljunk. A' mi barátságunk a' legszebb 's legszentebb alapon készült s nincs egyéb hátra hanem hogy hajlandóságunkat kövessük s egymással minthogy egyébként nem lehet levelek által társalkodjunk.

(1814. okt. 14 előtt.)

29.

Horváth Eleknek.

Mikla, Nov. 29-ik 1814.

Kedves Barátom!

Az én idegen ég alatt sinlő Aloém, csak ugyan most is hoz néha holmi kis bilingeket fanyarul ugyan, 's rajtok ezek bélyege, de rajtok barátod szive is. — (Következik *A bonyhai grotta és B. Wesselényi Miklós képe* c. verse, I. Ak. kiad. 238. l.)

Sajnálom Barátom, hogy ezt a különös lelkű ifjat veled nem láttathattam. Én azt hiszem, hogy már csudálni semmit és senkit nem tudok 's ime, ezt kéntelen valék csudálni!

Pesti Barátaim újra ki akarják adni gyűjteménykémet. De kértem őket hogy várakozzanak addig míg még egyszer meg vizsgálhatom 's amint lehet ki egészíthetem 's kérlek Téged is, hogy azt olvasd meg 's mind azokat, mellyek ízlésséddel ellenkeznek, add tudtomra azzal az egyenességgel mellyet Tőled méltán várhatok. Én a' Te ízlésedről sokat tartok 's égek az enyimmel össze vetni.

Minapi levélkédet százszor el olvastam 's mindenkor úgy véltem, hogy az nem egyeb mint szép óda, minden nagyra és szépre el vagyok készülve. Barátom a' te Lelkednek ki kell magát forrni előbb utóbb, mert a' ki olly hévvel érez 's olly tisztán lát mint te, meg nem elégedhetik azzal a' korláttal mellybe a' szűk valóság rekesztette. Miért késel magadat meg ismertetni azokkal, kiket te szeretsz és a' kiktől minden bizonnyal szerettetni fogsz?

Élj szerencsésen 's ne szünj meg engem szeretni!

Bersenyi Dániel mp.

Küld meg Schilleremet és a Muzeumot szükségem van rájuk.

30.

Helmeczi Mihálynak.

Mikla, Dec. 15 dik. 1814.

Kedves Barátom!

Régolta óhajtom leveledet 's régolta óhajtom tudni mint vagy 's mint vagynak az én érdemes Pesti Barátim? Irj kérlek, ne-felejtsük el hogy mi barátok vagyunk 's barátoknak kell lennünk.

Én mast igen musáttan életet élek 's igen ritkán mosolyognak rám a' Heliconi Szüzek 's igen ritkán nyujtanak illy kis Pimplai szálokat: (Itt *A bonyhai grotta* és *B. Wesselényi Miklós képe* c. versek következnek, 1. Ak. kiad. 238.)

Igy ítél-sz-e Te Wesselényiről? 's hát Döbrönte és Pataky mint tetszenek néked? Tatay és Horváth Elek igen haragusznak reád. Ugyan mivel tudtad őket így meg keseríteni? Tatayt már több ízben is kérleltem, de minden Senecai argumentumaim elégtelenek voltak le csillapítására. Hát verseimet el készítem-e az új kiadásra? Ha még mast is abban a' szándékban vagy hogy újra ki adod, tehát írd meg mikorra készítem el. Mond meg Vitkovicsnak hogy az ő Flaccusi Epistoláját a' Muzeumban igen nagy gyönyörűséggel olvastam. Hát Siskovics Pesten van e még? Ölellek kedves Barátom 's kérlek irj!

Ber'senyi

31.

Báró Wesselényi Miklóshoz.

Mikla, nov. 23. 1814.

Barátom!

Meg engedted hogy ezen szent nevezettel illesselek s nem a hivság közhangján, hanem a szivnek édes nyelvén szállítsalak. Kevély örömmel élek ezen szép szabadsággal s köszönöm a legszivesb illetődéssel, hogy csekély érdememet illy dicsőn jutalmazni kívánod s ígérem, hogy szeretetedet a leghálásb tisztelettel viszonzni nem szünök s szivedet mint legbecsesb kin-

csemet úgy fogom tekinteni és őrizni. Légy tehát barátom, nemes lelkű Ifju, s légy barátjok mind azoknak, kik velünk az elnyomatott emberi értelmet szabadítani s terjesztetni ohajtják; végy részt e nagy munkából, segéld építeni e szent alkotmányt ritka talentomiddal, tekintetteddel, gazdagságoddal s hidd hogy ha az egyik Polustól a másikig is terjedne birodalmad, ennél lelkedhez illőbb s méltóbb tárgyat nem választhattál magadnak.

Én a Te véghetetlenül csudált és megfoghatalan kora érettséged, hideg okosságodnak lángérzéssel való harmóniás párosodását festeni kívánván, a természetnek egyik legpompásabb, legfölségesebb csudájához hasonlítottalak. Tekintsd meg ezen rövid soraimat és magadat s valld meg, hogy én, Téged ismerlek, valld meg, hogy nem hizelkedtem, hanem divinaló lélekkel szólltam.

B. Wesselényi Miklós képe

1814.

Mint az egekbe merült Aetnának az alja virányos
 'S a' tetején örökös tűzörvény aetheri fagy küzd:
 Arczaidat derülő tavaszod szép hajnala festi,
 Jég fedí homlokodat 's láng csap ki komoly szemeidből.
 — —Erdély! mennyköveid forrnak bent, esküszöm.

Áldozz!

A barátságnak egyik legszebb actusa az midőn barátunkat hibájira figyelmetessé tesszük. Mutasd meg, kérlek, e részben is, hogy barátom kívánsz lenni s ítélj meg valamint ezen kis verset úgy minden egyéb munkáimat is, hogy minek előtte azokat újra sajtó alá adnám, Izlésedet az enyimmal öszve vethessem s a mint lehet hibáimat orvosolhassam. A Bonyhai Grotta hibáját így igazítsd: Hintsenek szent árnyékot s. t.

Minap Keszthelyen Gr. Festetits Györggyel véletlen öszve találkozván, nagy tisztelettel emlékeze rólad s igen örült hogy Téged látni szerencséje volt, csak azt sajnálta hogy az ifju Gróf oda haza nem volt. Hozzám is minden emberséget s nagy leereszkedést mutatott, kertjének legbecsesb oltványival megajándékozott s a Georgiconi Examenre invitált, de minthogy azt veté

hozzá, hogy akkor valami jó svájczér tehenekkel fog udvarolni, nehezen vehetem magamat az elmenetelre, mert kevély nem vagyok ugyan, de minden leg kisebb szemtelenségtől superstitiose irtózom; már most pedig vagy gorombának kell lennem vagy szemtelennek. Azt is érettem, hogy az ifjú Gróf a jövő tavasszal hozzád szándékozik menni monyasokért. Melly szerencse, édes Barátom, Sibóra szándékozhatni s mehetni! De hagygyán. Elég hogy láttalak, elég hogy reményt nyujtál arra, hogy még láthatlak. De esküszöm nem halok meg addig míg ismét meg nem láthatlak, mert ha te nem jósz, én megyek.

Engedd meg, nemes lelkű Ifju! hogy ezen szép remény mellett ezt a kedves levelemet bezárjam, Döbrönteit, Patakyt szivem tellyességéből idvezeljem s magamnak nagy becsű hajlandóságaidat továbbra is ki kérvén, a szeretetnek s tiszteletnek legszivesbb érzésivel maradjak

nagyra becsülő barátod
Bersenyi Dániel.

32.

Horvát Istvánnak Berzsényi Dániel szives baráti idvezletét!

Nagy érdemű Barátom! A legbelsőbb örömmel vettem leveledet s nagy tudományu munkádat, s nem mondhatok azokra egyebet, mint azt, hogy ritka tanultságodat és éles belátásodat csudálom, forró hazafiságodat imádom s erántam mutatott szíves hajlandóságodat a legérzékenyebb indulattal veszem. Te a ravasz Sophistát nem csak meggyőzted, de meg is szégyenitetted. Egyedül azt nem szeretem, hogy őtet egyik kezeddal öklözd, a másikkal pedig czirókálsd. Erre szükség nincs. A ki ir el kell annak minden tekinteteket s kapcsolatokat vetni s egyedül úgy kell magát nézni mint az emberi nemnek tanítóját. Az illy képmélést csak az érdemli, a ki tudatlanságból hibás, de aki egy csüggedő nemzetet insultál, kivált ha ennek a nemzetnek tagja, megérdemli mint egy rut áruló az egész emberi nemnek átkát és gyűlölségét. Igen méltán

aggódol, szeretett Barátom, hogy az illy emberek az ifjúságnak szívében a nemzetiségnek legszentebb, legalkotóbb elementumit megmérgezik; s hogy nem csak aggódol, hanem a méreg gátlására ellenmérget is adsz, vedd hazafiui forró köszönetemet! Irj kérlek többeket is, vivj az özön ellen s oltalmazd az illy mótelytől, ha az egész nem is, legalább a józanabb részt. Örültem midőn Szemerénk Czinke ostobaságát megmutatta, örülök, hogy most te Svartner álortzáját letépted. S ámbár tudom azt, hogy sem Szemerénk Czikét okossá, Te pedig Svartnert jó hazafivá nem tettétek, örülök még is! Ugyan kérlek, mond meg nékem, hogy valljon az illy emberek történetből vagynak-e az ő helyeiken? Hát a nagy Űrményi mint gondolkodik e' részben?

Hogy Dáma-kalendáriumodba énekeket vagy Régeket küldjek, nehezen merem ígérni, noha dicsőségemnek tartanám, ha ezen nagy czélu munkádban szolgálatodra lehetnék. Öregszem, édes Barátom, és hidegszem s invita Minerva soha sem szerettem dolgozni. Egyéberánt is én csak téli poeta vagyok. Nyaraim gyermekeimé. Az én poesisom csak egy idegen ég alatt sinlődő aloe, csak igen ritkán ad holmi kis bilingeket, de ápolni fogom, hogy neked is még valamit adhasson.

Élj szerencsésen nagy érdemű Barátom! s tisztelj meg ezután is nagyrabecsült hajlandóságoddal, valamint én is mindenkor nagy szerencsémnek fogom tartani, ha erántad való szives szeretetemennek és tiszteletmennek jeleit mutathatom. Mikla Máj. 15-dik 1815.

Bersenyi Dániel.

33.

Helmecki Mihálynak.

Mikla Máj 30 dik 1815.

Szeretett Barátom!

Későn esvén ezen alkalmatosság tudtomra sietve leirtam ezen kevés új darabjaimat. Visgáld meg ezeket, 's ha mi reflexiod legyen erántok add tudtomra hogy minek előtte satu alá bocsátanánk meg igazít-

hassam. Az első kiadásnak is lesz szüksége holmi változtatásokra, de a'melleyeket most az idő rövidsége miatt le nem írhatok, hanem a' jövő héten minden biztonnal mindeneket tudtadra fogok adni. Éljen szerencsésen 's tisztelj meg ezután is nagy becsű barátságoddal.

Ber'senyi D.

34.

Helmeczi Mihálynak

szíves tiszteletét Bersenyi Dániel.

Kedves Barátom! Imhol vagynak azon változtatások, melleket gyűjteménykémnek újabb kiadásában szükség képpen felvételni kívánok. Tartsd meg, kérlek, ezeket 's ne változtass, mert azzal valamint én el-
lenem, úgy magad ellen is véttesz. A' vers olly kényes, hogy csak igen ritkán szenved meg az idegen foltot. Lásd melly keveset hagyhatok meg változtatásitok közül:

Pag. 14. *Tarlott, nem torlott*, mert ezek igen különböző értelmű szavak.

18. *Te szelid Camoena, nem te szeretett Camoena*, mert már van: *szeretett szabadság*, melly ódába nem szabad.

20. *Isteni nem Istenibb*.

P. 22. *És ti esti szelek*. Tedd: *'S rósás esti szelek*.

24. Az első verset változtasd így:

Miért rettegsz kebelemben

Miért, kedves Leányka?

Mit félsz te mint a' kegyetlen

Vadtól a' kis bárányka?

Tudom hogy a *kis bárányka* Kazinczynknak nem tetszik, de én úgy érzem hogy az illy tónusu versbe éppen illyen szavak kellenek.

A' harmadik vers után voltak még két versek, mellyek nem tudom mi okból ki hagyattak. Tedd vissza, kérlek, s ha tán nem láttad azokat íme le írom:

Halld, melly édesen csatináz
 A' völgy zengő csermelye,
 A' víg madár mint leng 's trilláz
 S mint nyög a' filemile!
 Majd ha a' bús tél közelget
 Ezek mind el némulnak,
 El repül a' szép kikelet
 'S örömeink el mulnak.

Ez a' lelke az előtte való három versnek és amazok csupán csak azért voltak írva.

28. Nem *Nini*, hanem *Chloe*. Ez a' Nini igen gyermekes, az ódának tónusa pedig éppen nem gyermekes. Az illy név a' szilaj Leánykámhoz illene. De egyébránt is ez a' vers valósággal egy Ninihez volt írva, 's jó hogy bajba nem keveredtünk!

— *Ugy nyögdélsz. Mint — Ugy*, ez csupa prosa, mellyet a'hol lehet kerülni kell. Maradjon el tehát a szükségtelen *Ugy* és legyen *Nyögdécselsz*.

30. *Vágyaidnak*. legyen *Vágyásidnak*. Az illy verset, mellynek egyéb érdeme nincs mint a' kellemes 's természetes hangzás, nem kell fülbántó uj szóval kedvetlenné tenni. A' magasb 's czifrább hangzásban hamarább el csuszhatnék az illy szükségtelen uj szó. Az ily eggyügyü értelmű és folyamu vers leginkább csak a' fülhez szóll; Kéméllni kell tehát ennek minden módon a' fület.

51. *Körül* nem *Közzül*.

52. *Aegisztes Tündér*. Jobb így *Aegis Asszonya*.

— *A' földre szállni* nem a' földre *le* szállni.

62. A' második vers jobb lesz így:

A' közembernek neve vesz magával.

Kincs, kevély márvány paloták homályba

Dűlnék, el mulnak 's heverő Uroknak

Híre enyészik.

A' harmadik versnek harmadik sora pedig így legyen:

Érdemét a' jók, nemesek 's jövőendő
 Századok áldják.

68. *Huraimra* nem *Kobozomra*.

69. Nem *Nyughelyére*, hanem *nyugovó helyére* azon okokból mellyeket a' 30 dik szám alatt elszámoltam.

75. Nem *Hű szivünk* hanem *Hív szivünk*. Én ezen Hű-től superstitiose irtozom 's félek hogy majd a' szép Hívem helyett így szólltok: *Hűm*, a' szívem helyett így: *Szűm* és a' *Hevem* helyett: *Hóm*. Tudom én azt hogy a' paraszt mondja: Hű, Szű, Hő, de az illy marha szókat követni nem kell. 'S tudom én hogy a' monotoniat kerülni kell, de még százszor inkább kell távoztatnunk az illy fertelmes szavakat. A' szép *hív*, minden kapcsolatban szép, a' rut *hű* minden helyhezetben rut. Sokszor kénytelenek vagyunk, hol eggyik, hol a' másik regula ellen vétteni. Az illy esetben az Izlésnek kell választani és tudni, mellyik regulát szeghetjük meg a' Szépnek leg-kissebb sérelmével. A' Theorea szab regulákat, az Izlés pedig kifogásokat formál, — Az Izlés a' Mester, a' Theorea csak ennek tanítványa.

90. A' *mig hősi bibor süveg* jobb így: *Mig hérió bibor süveg*. Mert a'ki tudja az odai nyelvet, tudja hogy egy szükségtelen A' mindent elront 's tudja hogy az odában inkább szabad a' grammatica ellen százszor mint az energia ellen eggyyszer vétteni.

91. Tedd kérlek: *Leomlom*, 's *Áldozok*.

95. *Villáma*, nem *Villámja*.

99. Nem *Hősek'* hanem *Bajnok'*. Az illy harsogó ódába a' keményebb hangú szavakat kell választani.

— Nem *pályabért vett*, hanem *nyert*. Ez a' *Vett* két értelmű, erőtlen 's helytelen és ez sokkal nagyobb hiba mint a' monotonia.

— *Czombaim* nem *Czombjaim*, hiszen a' j csak a' harmadik személybe kell.

— *És túlhatsz*. Jó magába, de itt igen rossz, mert mingyárt előtte van és *nemest*. 's következőképpen ezen helyzetben felette nagy hiba. Tedd tehát a'mint volt: 's *Általhatsz*.

102. Itt az egész utolsó verset vedd ki és az utolsó előtt valót így igazítsd:

Látja és keblét szomorún bezárja.

Nem szeret semmit, de nem is gyűlölhet

Szive óhajt még, de üres vadonba
Hal ki nyögése.

'S itt legyen a' darabnak vége.

104. *Omlom* nem *Omlok*.

113. A' két első görönczös verseket így igazítsd:

Lolli deli kellemiddel
A' rósára homályt vetsz,
'S szívégető szemeiddel
Belém ezer tört nevetsz.

Szebb vagy te mint a' szép Hebe
A' Dörgő láng ölében,
Szebb mint a' szép Erycene
A' kellem' bájövében.

119. Tedd: *A' gonosznak és gyáva sziveknek*. Az a' két szükségtelen *A'* ront.

120. *Epesztgeted*, jobb lesz: *Fojtogatod*.

— *Könnyüörömmel* nem jó! Tedd: *Könnyözönnel*.

122. A' második verset így igazítsd:

Hol meredek tar kősziklák
Az egekkel mérkőznek
'S a százados roppant tölfák
A' felhőkbe verődnek.

124. *Mind rakásra* s. t. Tedd: *Rakásra omladoztak*. Az a' szükségtelen *Mind* egészen prózává teszi a' sort.

127. *Bánatos* arczád helyett tedd: *Epedő* arczád. így a sok A-t el kerüljük és az *epedő* nem olly minden napi mint a' *bánatos*.

— *Nedves fátyolodat*. Jobb így: *Ázott fátyolodat*.

— 'S a' *virágzó zöld pálmák árnyain*. Ebben két hiba van: a' szükségtelen *A'* és a még szükségtelenebb új szó, melly az illy szomorgó eggyügyü tonushoz éppen nem illik. Az *Árny* szép és jó, de csak a' maga helyén. Legyen tehát: *'S virágzó zöld pálmák árnyékain*.

129. *Törlöngetik*. Ismét szükségtelen 's nem ide való ujítás!

— 'S *édes örömlángokra* s. t. jobb: 's *dicső öröm*

lángokra s. t. Ez jobban illik az égi örömhez mint az *édes* 's hogy kétszer fordul elő a' ditső, itt nem hiba, hanem energia.

132. Így változtasd az első verset:

Hát a' szerelem' szent lángja

Csak illy mulandó?

'S Nelli is mint minden Lyányka

Csak változandó?

140. *Mint egy Charis oly kellemes.* Hogy az a' prosai *olly* elmaradjon, tegyük: *Mint eggy Gratia kellemes.*

142. Az a' szokatlan *Daulia* nem illy mindennapi dalba való. Tegyük tehát *Philomela*.

143. *Néztem az Est sugarát.* Jobb lesz így: *Néztem az Est csillagát.*

146. *Ingerményid bimbaji.* Jobb: *Kellemeid bimbaji.*

148. *Te kedves ép szivednek.* Jobb így: *Kedves gyermek szivednek,* mert két *adjectivum* jön öszve, melly, ha az olvasónak nem is, de a' halgatónak, ki a *commát* nem látja, két értelművé lesz.

154. *Táron áll kebelem.* Itt sincs helyén az új szó. Jobb hát így: *Döfj, im itt kebelem!*

161. *Ismét az a' marha szó Hü!*

162. Nem *bája hevét,* hanem *búja hevét,* mert amannak nincs értelme.

169. *Ezeknél többet nem kérnék.* Nem igaz, mert kérnék ha kérhetnék, de nem *érnék,* mert nihil novi in mundo. Azt akarnám mondani: Mindent láttam 's akár meddig élnek egyebet nem látnék mint a' miket láttam. Tedd tehát: *Nem érnék.* A' Pesti Kisapok M. Társaságához szöllő *Epistolában* változtasd meg ezt:

Ez alkot intéz minden népeket.

Tedd így: *Ez alkot minden szépet és dicsőt.* Ezen következő öt sorokat pedig hagyd ki egészen:

Ha a' világnak ősz történetit

És e jelen kor s. t.

Csudálva látjuk s. t.

A' szent Igazság s. t.

Segíthetünk-e ember társainkon.

Előbeszédet is irok, de holnap Vasba kell indulnom, a' honnét nehezen jöhetek meg egy hét előtt. Éljen szerencsésen szeretett Barátom 's tisztelj meg ezután is becses hajlandósággal.

Írj te is elő beszédet, de kérlek abban engem egy szóval se dicsérj, mert azzal mind magadat mind engemet nevetségessé teszel. Nincs itt annak helye. Ezt az izetlen gyermekséget Himfiben láttam leg először 's már akkor mint gyermek undorodtam tőle.

(1815 június.)

35.

Berzsenyi Döbrenteihez.

(A levél első fele a Döbrenteihez írt költői levél. L. ak. kiad. 254.)

Kedves Barátom, rokonom s földim, vedd ezen csekélységet szeretetemnek s tiszteletemnek örökös jelül. 'S ha szokásom szerint hibázni találtam, add tudtomra hogy botlásimat minek előtte satu alá ereszténém meg igazithassam.

Igéretemet nem tellyesíthetem, mert Pesti barátim ismét nyomtatni akarják gyűjteménykémet 's kívánságuk szerint azt némelly új darabokkal meg akarom szaporítani, a' mint hogy már szaporítottam is némelly darabokkal, mellyek közül való ezen hozzád szolló Epistola is. Azonban a' Kanisai Basa' levelét és még egy Leánykának magános beszédét németből fordítva, meg küldöm Wesselényinknek, hogy levelem igen vastag ne legyen. Mihelyt gyűjteménykém újabb kiadásán által esem néktek fogok dolgozni.

Múzeumodat nagy gyönyörűséggel s haszonnal olvastam. De arra kérlek, hogy a' munkákat meg ne szaggasd s több kötetekbe el ne hányad mint a' Szabó András Értekezését. Tudom, hogy az illy Journálokban egy közönséges szokás, de azt is tudom, hogy igen helytelen és káros szokás, mert ez nem egyéb mint a' munkáknak el szórása eltemetése és az olvasónak

boszontása. Ha olly munkát kapsz is melly az egész füzetet meg tölti ad ki egygyütt. Hiszen nem egyéb a czélja a Muzeumodnak, hanem csak az hogy a' nyomtatás nehézségét hárítsa és ez által az Írókat szaporítsa. De ha így el szaggatod a munkát, akkor csak a' rapsodistákat könnyebbíted és szaporitod, mert a' valamire való munkát minden írók sajnálni fogják az elszaggatás által el temetni. Második kérésem pedig az, hogy minden füzetnek mutató táblát adj, mert a' könyv nem arra való hogy egyszer el olvassák, hanem hogy többször is bele tekintsünk 's egyetmást benne fel keressünk.

Novemberben együtt voltam Atyáddal Uj faluban a' Barcza Istvánnál. Örültem szép zöld öregségének 's hasonlót kívánok néked is, hogy soká használhass. Beszélgetésünk tárgyai tí voltatok valamint itt úgy Dukában Dudinknál is.

Élj szerencsésen nemes szívű Barátom 's tisztelj meg ezután is barátságoddal. Köszöntöm Báró Wesse-lényit, Patakyt. Vette-e a Báró leveletem?

(1815.)

36.

Helmecki Mihálynak.

Mikla, Jul 5 dik. 1815.

Szeretett Barátom!

Rég ohajtom leveledet. Vetted e Verseimet 's jegyzéseimet? 'S ha vetted, mikor fogod ki adni? Előbeszédet ígertem. De én most olvasni sem tudok nem hogy írni tudnék. Én mindig kerülöm a' gondot és mindig többre találok. Irj a' mi tetszik csak engem ne dicsérj, 's közöld velem a'mit írsz, mert én öregebb vagyok 's jobban esmerem az emberek bolondságait 's gonoszságait. Nevemet ne így ird: Berzsenyi, hanem így Berse-nyi, mert az Atyám halálos véteknek tartja a' Donatio orthographiáját meg sérteni. Élj szerencsésen nemes szívű Barátom 's ne szünj-meg ezután is barátsággal engem meg tisztelni.

Bersenyi Dániel

Helmeczi Mihálynak.

Kedves Barátom!

Már anyit alkalmatlankodom leveleimmel hogy méltán félhetek 's valóban félek is hogy végre meg fogsz unni és impertinensnek fogsz tartani. De engedj meg kérlek 's türd azon alkalmatlanságokat továbbis mellyek munkás szeretetteddel 's nemes buzgásoddal öszve vagynak kötve.

Bilkei Papp Ferencz (Pesti kis Pap) által kértelek, hogy a' verseimre kijött recenziót küld meg, hogy ha abból valami hibámat ismérni tanulom, hasznát vehessem minek előtte verseimet újra kiadnánk, 's kérlek is igen alázatosan, hogy addig verseimmel semmi lépést ne tégy mig én a Recenziót nem látom 's Néked utolsó észre vételimet meg nem küldöm. Ugyan akkor Pap Ferencznek irtam holmi jobbitásokat, mellyeket hogy Veled közöljen kértem 's valjon közölte-e, könyörgök add tudtomra.

Most a' Kanisai vásáron Aug. 13. dik, egy proclamatio találtatott melly a' polgárságot arra készíti, hogy földes Uraik ellen szövetkezzenek öszve 's kérjék a' Felségtől az Austriai Constitutiot. Ez a proclamatio nagy rémülést okozott 's méltán lehet félni.

Levelemet Vajda Albertől veszed, ki távuldad rokonom és jó eszű poeta ujjonc. Ajánlom fávoridba 's könyörgök újra hogy a' Recenziót add néki által, hogy azt nekem meg küldhesse.

Ajánlom magamat nagyra becsült barátságodba.

Mikla. Aug. 17-dik. 1815.

Bersenyi Dániel

Helmeczi Milályhoz.

Gomba Oct. 1st 1815.

Kedves édes Barátom!

Csudálom, hogy Bilkeitől mind eddig meg nem kaptad jegyzéseimet. Tán ez is haragosod? Ha lehet

kérlek, vedd tőle által azokat, mert meg lehet az hogy nem jutnak mast mind azok eszembe mellyeket akkor néki irtam. A' mellyek mast eszemben vagynak ezek: A' Kis Papok Társaságához... ezen sor után: Mellyek vakabbá tették a' vakot" tedd ezt: *És a lenyügzött józan értelem*" A' szarvas Isten áldozatja lett. A' Döbrenteihez szőlő epistolában, a' hol volt: S igaz keresztény verseket csinál: tedd: S igaz keresztény verseket kohol. Több mast nem jut eszembe. Hanem mint hogy a' Recensemnek a' reggelemnek kezdete olly rosznak látszik... két első versek helyébe ezen...

39.

Helmeczi Mihálynak.

Kedves Barátom!

Epistoláimba tett némelly változtatásimat nem rég meg küldtem 's reményilem eddig már vetted, de ha venni nem találnád kérlek add tudtomra hogy azokat néked ismét meg küldhessem. Reflexióidat baráti szeretettel ki kérem és elvárom. Én a' literatori barátságot csak úgy becsülöm, ha abban a gondolatoknak határtalan közlése a' láncz, egyéb eránt csak úgy nézem azt mint gyermeki hiúságot.

A' minap adósok maradtunk Tratner Urnak a' könyvek árában négy forintal mellyet ime alázatos köszönettel meg küldünk ezen Sidótól. Ha terhedre nem lesz kérlek küld meg ezen könyveket: Svartner *de Scultetiis*, *Az Orosz hadi fogoly* Koczabue Moricz-tól. A' Sidó ki fogja fizetni. Élj szerencsésen! Mikla, November 7 dik. 1815.

Bersenyi Dániel

40.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, december 3d. 1815.

Kedves barátom!

Minthogy én már az óda reptéhez naponként nehezebb s restebb kezdek lenni, legujabban arra hatá-

roztam magamat, hogy a theatrumon próbáljak szerencsét. Hogy tehát itt is mind Tőletek; mind a Bohógyiaktól ismét méltó koszorút nyerhessek, taníts meg, kérlek, mellyek azok a hibák mellyekért Kotzebue mind Tőled mind egyebektől olly igen gáncsoltatik s mutasd meg hol s mint vét az izlésnek és mesterségnek törvényei ellen, mert én ezt az embert annyira szeretem, hogy az ő hibáinak megismerésére elégtelen vagyok. Hogy tehát azokba ne essem, irj kérlek, valamit csak tudsz róla. Az Antimondolatot eddig láttad. Mit ítélsz róla? Én ugy gondolom a kámpoló gyermeket nem kellett volna vissza kámpolni, hanem oktatni s dorgálni, a publicumnak pedig nem nevetséget kellett volna szerezni, hanem meg kellett volna mutatni, hogy Bohógyi a sok igaz közé sok hamisat is kevert, s következőképen vagy bolond, hogy azokat meg nem tudta választani, vagy gaz ember hogy azokat összekeverte; meg kellett volna azt mutatni, hogy az ő satyrája csak ollyan mint midőn a miatyánkhoz a bolondozók a cigány imádságot keverik; és hogyha mind helyeset mondott volna is, mivel azt gorombán, személy sértve mondta, és a minden esetben kémélést érdemlő írókat és az által a literaturát is mocskolta, tehát vétett a literatura ellen s következőképen hazája ellen és maga ellen is. Mind ezeket igen könnyen meg lehetett volna s meg is kellett volna mutatni.

Élj szerencsésen, édes barátom, s öleld meg helyettem Wesselényit.

41.

Berzsenyi Lajosnak.

Mikla Sept. 21^{dik} 1816.

Kedves Atyám Uram!

Mind azon rosszak, mellyeket kedves Atyám Uram levelében számlál, nálunk is meg vagynak, nálunk sincs sem gabona sem egészség, szüretünk is igen sovány lesz, mert azon keveset is a' mit hozott a' szőlő a' jég elverte és a' mi csekély van az is éretlen mind eddig, én annyiban szerencsésnek mondhatom maga-

mat, hogy sok tavasz rósot és kukoriczát vetettem mellyeknek nálunk jó dísze volt úgy hogy csak ugyan adhatok el néhány száz köblöt. Igaz hogy a' munkám ujra ki jött, de mind addig én sem kaptam egy exemplárt is, hanem mihelytt kaphatok fogok küldeni. Ha néha levelet nem írok, azért meg ne szomorodjék kedves Atyám Uram, mert én beszélni sem tudok sokat annyival inkább írni; néha az idő, néha más bajaim nem engedik, hogy írjak néha pedig nincs mit írjak, az én szeretetemnek és tiszteletemnek meg bizonyítására pedig nem szükség, hogy írjak, mert hiszen azok természetesek. — Fiui hajlandósággal maradok

Kedves Atyám Uramnak

kézcsókoló fija
Bersenyi Dániel

42.

Takácsi Horváth Jánosnak.

Mikla, Nov. 10. 1816.

Kedves Úr, barátom!

Igen köszönöm erántunk való szíves megemlékezését, s követem egyszersmind a késő válaszáért. A tavaszban hat hétig, most pedig három egész hónapig az ágyat nyomtam, s csak most kezdek lábbadozni. Csaknem egész háznépem a nyárnak s ősznek legnagyobb részét betegen töltötte. Ugy tetszik az Urral együtt minden Istenek elhagyták házamat, Farcsit is tovább: lelte három hónapnál a mindennapi hideg, úgy hogy egész nyáron nem tanulhatott. Ez a hideglelés olly közönséges volt nálunk s tán az egész Dunán tul való kerületben, hogy azt ezer közül alig kerülhette egy el. Én úgy gondolom, hogy ezt a szörnyű forró nyár és az ősz okozták, mellyek itt olly melegek voltak, hogy Afrikába is beillettek volna. Csak most Novemberben kezd az idő nem hidegülni, hanem csak hivesülni.

Irigylem az Urnak azon sok szép örömeit, mellyeket utazásában Bécsben, Prágában, Drezdában, Lipsiában, Halléban, Jénában, Weimárban, Gótában, Schnepfenthálban, Göttingában talált és érzett. Való-

ban, ha nevendék gyermekeim nem volnának, mindjárt utánna mennék az Urnak, — és együtt hallgatnánk a Németeket. Két vetélkedő ifju baráti, Petz és Wohlmuth, Kis János Superintendens által is ismeretesek előttem, dicsérték. Könyvemnek második kiadásából csak Octoberben kaptam Helmeczytól néhány exemplárokat. Hirem 's tudtom nélkül Helmeczy egy hosszú kalauz értekezést ragasztott elejbe az ugynevezett ujitásokról a nyelvben. Homéértől fogva mindent mozgásba hoz annak meg mutatására, hogy a nyelvet ujitani kell. A munka szörnyü tudós és szörnyü bolond. Gondolhatja az Ur, hogy mint boszorkodom, hogy engem ezen ostoba grammaticasteri perbe kevert. Mert ki fogja azt gondolni, hogy ő azt tudtom nélkül írta? Lesznek olyanok is, kik azt hiszik, hogy én magam irtam. Az első kiadásban tett corrigatióit most kéresemre ugyan visszacorigálta. De az ő neologusi dühe, csakugyan most sem engedte meg, hogy munkám mocskos nélkül jelenne meg. Így p. o. ezen szavakat: ferdik, fereszt, lebeg, így corrigálta: fürdik, füreszt, lebelg. Ugy e gyönyörü ujdón új szók. A herókat, a bajnokokat mind kiirtotta és azok helyett hőseket rakott be. Így a hérók leányát változtatta hősek leányává. És ezen energiás soromat: Míg hérói biborsüveg így rontotta el: Miglen hősi bibor stb. A ki tudja, mi különbség van a mig és miglen között, nem fogja csudálni, hogy én azt el rontásnak nevezem. De Helmeczy kétség kívül soha sem fogja az Ódának stílusát megtanulni.

Igen köszönöm, hogy az Ur, recenziusemet (Petz) tudtomra adta. Irja meg neki, hogy azon két gáncsolt verseket: Már keleten stb. és Szenelője mellett stb. megigazítottam. Mert azokat én is helyteleneknek éreztem. 'S a többieket is megigazítanám, ha gáncsait helyeseknek látnám. Irja meg neki, hogy Horáztot, Mathissont, Schillert követni nem hiba, hanem dicsőség 's a' ki ezeket nem követi, az későn jár, s hogy én azért nem irtam rímes verseimet mértékkal, mert tudtam, mi a szükség és mi a szükségtelen törvény a versben. Mert kell ugyan ezekben is a szavak illő gördültere vigyázni, de azokat szoros mértékre szedni, szük-

ségtelen nyügnék tartom. Csudálom a németeket, kiknek csak képzelt mértékjek van, hogy ezzel vesződnek.

Azt is írja az Úr, hogy egy német barátja, Wimmer, verseimet németre kezdi fordítani. Örülök, hogy a németek is szeretnek. De mondja meg ezen érdemes barátjának, hogy csak a jobbakat fordítsa. Mert sok gyermekkori darabjaim vannak, mellyekkel a kényes németek előtt kevés becsületet szerez magának és nekem. S hogy tekintse meg az új kiadást, melly az idegen foltokból ki van tisztítva, 's néhány új darabokkal megszaporodott.

Én már fél esztendeje, hogy semmit sem dolgoztam. A mult télen kezdtem ugyan egy theatrális darabot koholni. Nem tudom, lesz-e elég béketürésem a télen elvégezni. Még tavasszal kért Döbrentey hogy irjak egy drámát számokra, mert keveset bízott mindazokhoz, melyeket kapott. De minthogy én levelére nem feleltem, ő sem irt azóta, 's következkép én sem tudok semmit az egész dologról.

Hazánkban fölötte szük termés volt az idén. A buzának kilója már Pesten is 70 fl. volt, de most kezd szállani. Bor igen kevés lett, de jó.

Ajánlom magamat becses szivességébe. Éljen szerencsésen, használja életének ezen szép epocháját, fejtse ki szép tehetségeit, irjon nekem még többször is. Mindnyájan idvezeljük.

Barátja

Berzsenyi Dániel

Cim: Takácsi Horváth János m. k. Vadasfai ev. lelkész, u. p. Csorna. (*Toldy jegyzete?*)

43.

Gr. Festetics Györgyhöz.

Nagyfényü Gróf!

Kegyelmes Uram!

Excellentiád engem már rég azon irkálók közé számlált, a' kik ugyan tudnak irni, de élni nem. Valóban én már sokat vétettem Excellentiád előtt az udvariasság ellen, s megvallom, hogy ez az érzés sokszor

megkeseríti számban a' *csírák tejét*. De kérem Excellenciádat ne tartson gorombának, tartson inkább szemérmesnek.

Ezen két exemplárt csak most kapván sietve küldöm egyiket a Herczegnének, mert kevélykedve halom beszélni sok hazafiaktól, hogy ő Herczegsége magyarul tanul, a' másikat a' kis Taszilónak, mert reményelem, hogy az is magyar Tasziló fog lenni.

Rumi megajándékoza engem a' Georgikonnak legújabb nyomtatványival. Elhültem — elhaltam látván, hogy azok mind németek! — Én Keszthelyben egy magyar Veimárt ohajtok látni! A' nemzetiség minden's nincs e' nélkül semmi boldogság. Minek töltjük csüreinkeket, ha azokat oltalmazni nem tudjuk, nem tudjuk pedig, ha nemzetiségünket elvesztjük. — De engedjen meg Excellentiád ezen hazafiui gyengeségemnek! mert valóban gyengeség illy semminek, mint én, a nemzetről aggódni; Excellentiád gondja az, mert olly dicső épületnek rakta le talpköveit, melyet csak a Hazaz omladéka temethet el. A' legmélyebb tisztelettel vagyok és maradok Excellentiádnak

Nikla, Nov. 15-dik 1816.

legkissebb szolgája
Bersenyi Dániel.

44.

Bárány Boldizsárnak.

Kedves Uram Etsém!

A' vélem közölt Ódát kívánsága szerint meg vizgáltam s némelly csekély észrevételekkel meg küldöm. Azt nem szükség mondanom hogy az én javallatim nem parancsolatok, hanem szabadságában áll Uram Ecsémnek azokat tetszése szerint el fogadni vagy elvetni. Én csak izlésemet mondom ki. Az izlésnek pedig olly homályosok törvényei hogy azokat többnyire csak az értheti, akki azokat szabja.

Az első sor jobb lesz így: *Nézd milly uj nap ez!*
a' nyugoti durva dölf.

Görnyedező. E helyett helyesebb s nemesebb lesz ez: *Megtöretett.*

Leviathan. Ez is itt meg maradhat, de utóbbi utasításért mondom, hogy poetai képeket Milton balgagságaiból kölcsönözni nem kell, eleget találunk a' Régieknél, kik a' poesisnak örökös mesterei maradnak. Kivált a' régi mythológiát Miltonéval keverni éppen nem szabad.

E Parthenon ölen „Itt hol kék Balaton“ Gazdag buza kalász“. Ezen három versek egészen homályosok és zavartak mind külső mind belső alkotásokra nézve úgy hogy ezek helyett egészen mást szeretnék.

Ez György. Jobb lesz így: *Ez lett a' mi időnk s. t.*

Hős Polgár Atya s ember Ez. Hogy az a szükség-telen folt *Ez* elmaradjon tegyük így: *Bölcs, Polgár, Atya, Ember, Hős.*

Remekebb-Remekelt-Édenén s ismét Édenén. Az óda olly kényes hogy az illy nevezetes szavaknak csak egyszer szabad egy ódában elő jőni. A' poetának gazdagnak kell lenni mind szavakban mind képekben, ez pedig szegénységet mutat.

Ninonok, Áspásiák. Ezek szép Metreszek voltak de itt nincsenek helyeken.

Fontolja meg mindezeket Kedves Uram Ecsém, s ha mi jót talál benne, használja. Jó verset írni nagy munkát nagy erőlködést kíván. Aki egy ódán hétszámra dolgozni nem tud, az poeta soha sem lesz. A'melly vers hamar készül, rövid életű az mint a Varga Péter bocskora. Nonum prematur in annum azt mondja Horatz, ha jó akar lenni a' vers, mert akki stans pede in uno önti a' verseket, az nevetségessé teszi magát az okos előtt. Uram Ecsém munkájából igen szép tudomány és szerencsés talentom látszik ki, csak a' törlést ne restelje bizonyosan elérni azt a' szép célt melyet csak a' szebb lelkek érhetnek el. — Éljen szerencsésen kedves Uram Etsém, fedezzék a' Helicon Istenei! — Mikla Febr. 1-ső 1817.

Bersenyi Dániel

Gr. Festetics Györgynek.

Mikla, Mart. 16. 1817.

Nagy fényű Gróf!

Kegyelmes Uram!

Ime én ismét jövendőlkő lettem: alig tellyesedett bé a' Helicon már Veimárt álmodok. Mosolyogjon Excellentiád! Nem tehetek róla. Én Excellentiádnak falukat nem jövendőlkök, mert elég van, hanem dicsőséget, nagyságot, mellyek nélkül a' faluk nem sokat érnek. Dicsőséget is eleget szerzett már ugyan Excellentiád, mert a legszebb, hazafi polgári virtusokban minden egy korujt fel multa. De itt még nincs határ: haladja meg Excellentiád a' maradékot is, mert mi fény azok között tündökleni, kik az anyai nyelvet czigány nyelvnek nevezik, és a' poetát Joculatornak nézik? Jön mi utánnunk egy szebb világ melly Excellentiád érdemeit csudálni s áldani fogja, de ez még nem elég: Festetics lelkének élni, munkálni, alkotni kell még vég nélkül azon szebb világban is. Melly csak úgy legyen, ha Excellentiád intézeteit tartósakká, örökösökké teszi, mert ha azok Excellentiád becses életével el enyésznek, úgy azok csak gyenge virágok, mellyek már Excellentiád koporsóján el hervadnak s azzal együtt szemeink előtt el tűnnek. A mi életünk az örökkévalóságban tsak egy pillantat; mi nagyot teszünk ha virtusainknak illy szűk határt szabunk?

.....

Berzsenyi Lajosnak.

Kedves Atyám Uram!

Junius 20dikán dél után 5 órakor másodszeri szél-
 ütésben szegény Öreg Anyám Asszony megholt 's 23-
 dikán igen tisztességesen eltemettetett Sörnyén az ő
 Leányának s unokájának hamvaihoz. Thulmon Pál Ur
 és mi néki nagy köszönettel tartozunk
 értem de már akkor szavától el vált, mert

valamint a' szél meg ütötte mingyárt halálos álomba esett és többé fel sem ébredt. Én hálát adtam az Istennek hogy hosszú nyomorúságiból illy hamar és könnyen meg szabadult s reményilem kedves Atyám Uram is azt fogja cselekedni. Atyai szeretetében zárt fiúi tisztelettel maradok

Kedves Atyám Uram
Mikla Jun 25 dikén.
1817.

kézcsókoló fija
Bersenyi Dániel

47.

1819. nov. 16.

Kedves Feleségem!

Én szerentsésen helyre vergődtem, de a' pénzem is szerentsésen keleget úgy hogy alig van három száz forintom pedig magamnak semmit sem vettem. Ugyan azért kérlek úgy gazdálkodjál, hogy szükségét ne lás-sak, mert ha szükségét látok kéntelen leszek a' jószá-got árendába adni. A' Kronekker kezén legyen minden gabna 's a' mire neked szükséged lesz arrul irásban adj neki quientantiát, hogy nékem (ő) rende-sen számot adhasson, mert tudod azt hogy rend nélkül semmire megyünk. A' majorságnak otsónál és kolom-pérnál egyebet ne adj mert ha te pazalsz úgy tsufot fogunk látni. A' disznókat úgy hizlald hogy Januárius-ban el adhassuk. Mihelyt az ut engedi a' buzát tisztán meg rostálva Hetyére küld, hogy azt a' Hetyei kocsis ide hozhassa, mert itt el kél 12 forintra 's akkor küldj sirt szalonnát füstölt hust 's mindent a' valamit tsak lehet, mert ötöd magammal pénzből el nem élhetek; Egészségem minden nap változó 's következésképpen a' magánosságtul és gondtul most is örizkednem kell. A' Kronekkert gyakorta emlékeztessd hogy minden ete-tésen jelen legyen, s az jobbágyokat fa hordásra ne hajtsa. Irj minden holnapban 's ird meg mit tsináltak 's mint vagytok 's nagy eladást hirem nélkül ne tegye-tek. Élj szerentsésen.

Soprony 16? November 1819.

A' levelet így utasítsd Kanisa, Kőszeg, Soprony, a' kis Posta utcában Nro 572.

48.

Kedves Feleségem!

Sajnálom, hogy olly sok panaszod van ellenem, holott ha hibáztam egyedül azért hibáztam, hogy semmit tudtomra nem adsz 's vaktában kellett tennem a' rendelést, de azt ha nem mondtam is magadtul is el gondolhattad, hogy én tsak annyi gabnát akarok fel hordatni a' mennyit lehet; az az, a' mi nélkül el lehetsz, 's ha a' disznók annak idejében meg hiztak volna ugy egy szem Somogyi gabonára sem szorultam volna, de mivel a' Hetyei gabna igen roszt fizető volt s az utak meg romlásátul is féltem kénytelen voltam azt tenni, a' mit tettem. Azonban mivel a' Lidi férjhez menése halad és az aranyokat fel küldötted tehát már most a' megszorulástul nem félek 's el várhatom a' disznóknak tökéletes meg hízását. Ugyan azért már most nem bánom ha a' lovak oda le maradnak is, tsak meg mond a' Kronekkernek hogy jól gondjokat viseltesse, mert mihelyt az ut meg szárad a' borokat kell nekik hordani. A' Lidiának semmit írni nem tudok tsak arra emlékeztetem, hogy ugy vigyázzon, hogy a' két szék között a' pad alá ne essen 's a' mint már mondtam ujra tsak azt mondom, hogy a' Sárközyvel semmit ne tréfáljon, hanem mihelyt kívánja menjen. Éljetek szerentsén.

B. Dániel

Cím: Tekintetes Bersenyi Dánielné Asszonynak tisztelettel Miklán.

(1820 körül).

49.

Kedves feleségem!

A hizók eránt én ugy gondolkoztam, hogy mihelyt elvégzik a' Hetyei tselédek a vetést azokkal hajtatom fel azokat, mert a' Somogyi tselédek nem érnek ugy reá 's nem is lehet azokhoz ugy bizni, de ha neked ugy tetszik hajtasd mingyárt, mert az igaz hogy minden nap kárunkra esznek 's az árok is minden nap alá száll; de a' hizót egy két malatz kedviért el ne rontsd mert csak pénzre van szükségünk és a' Hetyei

disznók alatt elég malatzokat hagyhatsz, s azokbul tsinálhatsz szalonnát is házi szükségedre valamennyi kell. Szerettem volna mastanában haza fordulni de már két holnapul fogva többnyire beteges vagyok, már mast pedig azért sem mehetek mivel Sz. Györgynapkor más szállásra hordozóskodom, hol előbb mindent jól el kell rendelnem 's az árendákat ki kell fizetnem. A Hetyei ökröket eladtam nyolcszázharmincz öt forinton, de ismét más fiatalabbakat vettem hat százon. Ha a' disznókat hajtatod kukoritzát is küldj velek Hetyére mert ott akarom őket eladni, mivel úgy gondolom hogy ott talán még jobban meg veszik mint itt 's ugyan azért mihelyt Hetyére érnek a' kotsi mingyárt jöjjön utánnam. Leg főbb gondod legyen a' szőlő úgy hogy míg azt tökéletesen meg nem tisztítják addig semmi egyebet ne dolgoztass, mert ha a' szőlő nem segít meg nem győzzük a sok költségeket. A Latzinak küldj üngöket 's élj szerentsésen.

P. S. Úgy tetszik a' minapi levelemben el feledtem a Szarvasnak tavali szürke tsikáját, a' Sógor Uramnak megírni, hogy monyasnak hagyja, ugyan azért ha heréltetitek őket azt sem kell ki herélni.

(1820 körül).

50.

Kedves Feleségem!

Lidiának küldök egy huszon öt forintos karika gyűrűt, mert jegy gyűrűnek mindenek ollyant szoktak. De mivel még leveleitekből semmi bizonyost nem látok, s az aranyokat hamarjában okosan fel nem válthatom 's ha felválthatnám is felényire sem lenne elég, tehát most egyebet nem küldök; hanem mihelyt a' kézfogás meg lesz adjátok tudtomra 's akkor meg teszlek mindent, a' mit tehetek, egyéb eránt is az ötvösöknél egy jóra való arany lántzot sem találtam 's következés képpen vagy mondva kell tsináltatnom, vagy a februáriusi országvásárt kell elvárnom. Ha ne talán a' Sárközy fel akarna hozzám jőni meg ne en-

gedd néki hogy hozzám jöjjön, mert én még most minden megindulástól félek. — Élj szerentsésen.

B. Dániel

Cím: Tekintetes Bersenyi Dánielné Asszonynak Miklán.

(1820.)

51.

Kedves Feleségem!

Én gyermekeinkel együtt, egészséges vagyok 's kívánom hogy ti is azok legyetek. Örömet le mennék hozzátok, de még most félek az idő változásátul 's úgy gondolom, veletek sem tehetek jobbat mintha maga — egyéb eránt is a' kocsi sem kész még egészen olly nagy utra éppen nem merek indulni. Rakja szekeret fejér borral egyiket vörössel a' másikat 's le pecsételve küldjétek, s olly lovakon küldjétek (amelyek nem) poczokosak. Irjátok meg az egész gazdaságnak allapo(tjat) kancza lesz vemhes, hiznak-e a csikók, hogy kél a' bor hogy tudjam magamat mihez tartani. Ha kéntelenek vagytok gabonát el adni, küldjétek Keszthelyre a' kocsissal vagy adjátok el otthon, de a' Kronekker a' házat ne hagyja. Mit adtatok el 's mit lehet még eladni ird meg azt is. Ha a kertali földeket meg ganajozták, a' hátra levő ganajt hordják a' sáncz nyugoti felére, 's mihelyt az idő engedi a' béres szántson. Éljetek szerentsésen 's irjátok meg mindent 's én mihelyt lehet haza megyek.

Bersenyi Dániel

Cím: Tekintetes Nemes Bersenyi Dánielné Asszonynak tisztelettel Mikla.

(1820 körül.)

52.

Édes 'Súsim!

Én naponként gyógyulok 's egy kis hideg lelésen kívül semmi bajom nints 's ugyan azért tizen ötödikre vagy ha lehet előbb is itt legyen a' kotsi, hogy haza

mehessek. Hogy nyugottabb lélekkel legyek hallasz Vasvármegyei utadat addig míg én haza megyek akkor tüstént mehetsz 's hogy nyugott lovakon mehess ezen kis lovakat küld ide értünk. Azonban ha addig várakozni nem akarsz, menj mikor tetszik, de meg gondold azt hogy te is nyugottabb szívvel mehetsz ha én oda haza leszek 's a' világ is meg ítél, ha akkor hagyod el a' házat mikor annak legnagyobb szüksége van reád. De mind ez nem parantsolat, hanem kérés és tanács, szabad tetszésed szerint válasz, de a' Latzit semmi esetre el ne vidd és senkivel semmi alkuba vagy egyezésbe ne ereszkedj, még a' nyáron magam is föl megyek és akkor mindent el végezek. Ha a' borokat jól el adhatom ruhát is veszek számodra 's akkor be-tsületesebben is mehetsz. Élj szerentsésen 's legyen gondod reám és gyermekeinkre.

Szerető férjed
Berzsenyi Dániel

(1820).

53.

Noszlopy Antalnak.

Kedves Komám Uram!

Vendégeim és mámorosságom miatt keveset irhatok. Örülök a Kedves Komám Asszony szerentsés születésén, leányomnak megtiszteltetéseért pedig igen lekötöttezve vagyok. Mihelyt lehet, tiszteletére fogunk lenni az Uri háznak. Addig is ajánlom magamat Kedves Komám Uram nagyonbecsült hajlandóságiba s különös tisztelettel maradok Kedves Komám Uramnak

Nikla, Jan. 3-ik 1821.

alázatos szolgálja:
Ber'senyi Dániel.

54.

Stephaich Gáspárnak.

Tekintetes Fő-Bíró Ur,

Különösen tisztelt Drága Nagy Jó Ur!

A' sors ugy hozta magával, hogy nékem néhány

esztendőig nem csekély javaimrul, hanem csak magamrul kellett aggódnom, melly szerint Gombai jószágom kiváltásáról is ekkorig nem gondolkozhattam; de mivel Uraságtoknak mái cselekedete eléggé megmutatta, hogy gondolkoznom kell, tehát alázatosan jelentem, hogy említett jószágomnak zálogos esztendei eltelvén, változhatatlan szándékom azt kiváltani. Ugyan azért könyörgök alázatosan Fő Bíró Urnak méltóztassék a' liquidálondókat liquidálni 's nékem a jószágot a' contractus értelme szerint vissza bocsátani, a' mi éránt is egyenes uri declaratioját ezennel kikérem. A' mi pedig az erdőbeli rátámnak hatalmas felmérését illeti, kötelességem szerint ezennel tudósítom Fő Bíró Urat, hogy én azon rátámnak nemcsak a contractus értelme szerint, de cselekedettel is, mind ekkorig szabad bírásában voltam s ugyan ezért declarálom, hogy minden legkisebb háborgattatásomat vindicálni fogom. Addig is tehát míg jussaim védelmére a' törvényes lépéseket meg tehetem, tartóztassa magát Fő Bíró Ur minden további hatalmaskodástól. Melly ebbéli alázatos jelentéseim mellett, magamat több ízben tapasztalt uri dexteritásában ajánlom 's különös tisztelettel maradok Tekintetes Fő Bíró urnak

Nikla, Dec. 31 dik
1821.

alázatos szolgálja
Berzsenyi Dániel.

55.

Kedves fiaim!

Hogy mind ekkorig sem a' Professor Uraktul sem az Instructor Urtul reátok semmi panaszt nem hallottam annak igen örülök. Ez után is tehát úgy viseljétek magatokat hogy engem meg ne szomorítsatok. Az Instructor Urat meg becsüljétek és szavát úgy meg fogadjátok valamint az enyimet. Ha gabonát visz fel a' Hetyei kocsis annak árát a' hová leg szükségesebb oda tegyétek és hiábavalóra ne költsétek, mert tudjátok, azt hogy olly pénztelen időben élünk hogy alig tud a' szegény gazda ember valamibül pénzt látni. Isten oltalmába ajánlak benneteket, jól viseljétek magatokat.

Mikla, Január 8dik 1822.

B. Dániel.

56.

Mikla, Febr. 28. 1822.

Gr. Mailáth Jánoshoz.

Széplelkü Gróf!

Akki a Szerentse' kényes ölében, a' nagy világ tsábitó örömein annyira fellül tud emelkedni, hogy a fényes palotákban is a szent természethez vissza tér s a magány' isteneivel enyelg; az minden bizonnal kebelébe viseli az örök Harmonia' angyalát, ki őtet a jelenvalóból ki ragadja s az örökkévalónak általadja, Nagyságod az én legifjabb és leg együgyűbb érzelmű dalaimat kedveli és ditsóíti; jele hogy Nagyságod szép-érző naiv lelke még egészen a vidám s áldott természet' emlőjin tsügg; s az a művészi könnyűség, melszerint ezen gyenge érzelmeket zengi, az a férfi erővel telles energiás beszéd, melszerint a magyar hadiránt szellemeit ömledezi, eléggé bizonyítják, hogy Nagyságod a szépnek mind a két nemeit érzi és bírja s következőleg a Gratiák' fölkenntjei közé tartozik.

Egyéberánt pedig különösen örvendek azon, hogy Nagyságod többnyire a Költsey által úgy nevezett gyermeki gyomaimat tisztelte meg! De örüljen Nagyságod is, mert ezzel nyilván meg mutatta, hogy ép ízlése távol van a góth iztelenség szentimentalgrimasszaitul s a gyermeki érzést, a gyermekes érzékenykedéstől meg tudta választani.

Én most egy kis Poetikán dolgozván, helet találtam a magyar musikára és tántzra is ki terjeszkedni. S mivel én ezeket végtelen nyomatéku dolgoknak nézem, kérem Nagyságodat, ha tud oll érdemes Haza-fiakat, kik e részben figyelmet és említést érdemelnek, méltóztasson tudtomra adni, hogy a nemzetiség a mint lehet, itt is elevenítessék. De van még egy más alázatos kérelmem is, az t. i. hogy azon Költsey ellen irt, hypochondriás Antirecensiómat vegye Magához Nagyságod a T. Gyűjtemény redactiojátul s küldje azt nékem vissza, hogy elégethessem vagy leg alább tartsa addig Magánál, míg Budára mehetek s udvarlásomat megtehetem. Mind ezek mellett pedig leg alázatosabb esdeklésem az, hogy szegény, reducáltatott expoeta

collegáját zárja Nagyságod ezután is kegyeibe tisztelje meg tovább is nagy betsü leveleivel.

Nagyságodnak lekötelezetje

Ber'senyi Dániel.

57.

Kedves fiaim!

Küldök 25 fl, 10 köb buzát és a' Professor Urnak két akó bort. A' buzát adjátok el és a' Professor Urnak adjátok ötven forintot, a többit pedig fordítsátok szükségeitekre. Költségeiteket úgy intézzétek, hogy míg a' tavaszi vetésnek vége nem lesz, semmit nem küldhetek. Tiszteljétek nevemben a' Professor Urat és az Asszonyságot. Jól viseljétek magatokat és éljétek szerentsésen.

Nikla, Mart. 9, 1824.

Szerető atyátok

Berzsényi Dániel

Cím: Egregio Juveni Antonio Bersenyi filio mihi dilectissimo Sopron.

58.

(Ismeretlenhez.)

Nagyságos Asszonyom!

Jól szokták a' magyar leányok a' katonát a' fetskéhez hasonlítani, mert valóban mindenik költözködő madár; de valamint a fetske vissza tér régi fészkébe ha nem háborgattatik, úgy a' katona is örömmel 's háladatos szívvel vissza emlékezik s ha lehet vissza is tér, azon helyekre hol szívességet s barátságot tapasztalt. Így én is a legérzékenyebb szívvel emlékezem mind azon jókra melyekben engem Nagyságod uri háza részesülni engedett s mivel Nagyságod fényes nevénapjára köteles idvezlésemet s forró szívből származó jókívánatimat személyesen bémutatni szerencsém nem lehet, engedje meg Nagyságod, hogy itt a' Balaton parton ürítgessem a' poharakat néhány barátimmal Nagyságod betses életeért s kívánt egészségeért, engedje meg hogy mire a fetskék eltávoznak én Nagyságod

.....

(1824 körül)

59.

Ismeretlenhez.

Különösen tisztelt Drága Professor Úr!

Igen szégyenlem, hogy ily rossz fizetőnek kell lennem de a' sok nyaválák és fatalitasok megzavarván gazdaságomat nem tehettem egyebet, hanem be kellett várnom az új termést, mellybül kötelességeimnek köszönettel eleget fogok tenni. Egyéb eránt pedig, noha nagy megnyugtatómra szolgált az, hogy gyermekeimet egy olly érdemes férfiú figyelme alatt láthattam, kiből szintúgy meg bízhattam, mint magamban; de mind azon által kénytelen vagyok még is ezennel Drága Professor Urnak alázatosan jelenteni, hogy azokat a' jövő esztendőre olly helyre akarom adni, hol azok kénytelenek legyenek németül is tanulni, mert a' mint tapasztaltam, a' német nyelvet egészen negligálták. Köszönöm tehát igen alázatosan Drága Professor Urnak azon nagyra betsült szíves barátságát, hogy azokat a' legszükségesebb esztendőkben uri házához méltóztatott fogadni 's kérem egyszersmind, hogy ezen tapasztalt szívességét ne tagadja meg tőlünk ez után is, hanem nyujtsa még tovább azzal is, hogy valami jó német szállást szerezzen nékiek, hol a' mit eddig elmulattak ezután kipótolhassák.

Többsnyire pedig az asszonyságot alázatosan tisztelvén, minden szeretettel és tisztelettel maradok

P. S. Hát bornak nem tudna e P. U. még odafönt valami helyett és gazdát szerezni.

(1824 körül.)

60.

(Ajka Jánoshoz.)

Nagytekéntetű Fiskális Ur

Minthogy Feleségem testvéreivel mind eddig 'a capitolisokat tökéletesen el nem oszthattuk

Azon Chartabiancának foglalatjával, mellyet Házos Úr által velem közleni méltóztatott ez utolsó punctumot kivévén igen meg elégszem. Ezen punctum ámbár igen ártatlannak tetszik, a mostani környül állásokban igen ártalmas lehet. Mert ha én azt ma acceptálom, hogy a pénz nékem bizonyos időbeli felmondás-

sal... hogyan excipialjak hogy reserváljak holnap magamnak ha ezt nékem le fizettetik holott tudjuk azt hogy most mindenek az által salválják, vagy legalább salválni gondolják pénzeket midőn capitálisaik lefizettetnek, hogy magoknak reserválnak? Ha tehát Ő Excellentiájának meg határozott akaratja ez, hogy az... eredeti Chartabianca felcseréltessék, ne legyen terhére Fiscális Úrnak ezt a szükségtelen 's tán rossz következésű punctumot ki hagyni. Tökéletesen hiszem hogy a nagy kegyelmű Gróf nekem káromat nem kívánja 's hiszem azt is hogy az én atyai gondoskodásomnak meg fog engedni. Mert ez a' pénz egyedül gyermekeimnek levén... szentebb mindenemnél. Hogy ha pedig Ő Excellentiája még azzal is kívánná nagy kegyességét tetézni, hogy a Charta biancanak felcserélését még egy kis korrig halasztani engedné, még sokkal nagyobb le kötelezéssel venném. Mert reményilem osztozó társaimat kik a legrégibb 's legbecsesbb capitalisokat, maguknak ragadozták, a jövő őszre az osztálynak rectificatiojára fogom kényszeríteni s következésképpen addig szeretnék mindent intacte hagyni. Mert ki tud a sötétben botlás nélkül járni?

(1824.)

61.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, junius 30d. 1825.

Tisztelt barátom!

Mivel én ismét mozogni kezdék, kénytelen vagyok holmi kérelmekkel nálad alkalmatlankodni. Hogy mastanában a Tud. Gyűjtemény' Redactiójához egy kis értekezést küldöttem, reményilem tudva van előtted. Ezen értekezésben egy helyen a képfaragás' mesterségét *csak szép játéknak* nevezém, melly kifejezésemet mast szeretném megenyhíteni, nem azért, mint ha azt igaznak nem látnám, hanem csak azért, mivel az a szép mesterség mast nálunk ébredni kezdvén, azt kisebbíteni ne láttassam; kérlek tehát ezen kitételemet valahogyan szelidítsd meg. Nem fárasztanálók, de az írásmása nincs meg nálam, mert én valahányszor irok,

mindannyiszor másképen irok. Ugyan ezen okból kérek arra is, hogy méltóztassál ezen értekezést egy kis figyelemmel megolvasni s ha benne valami tételes hibát látsz, tudtomra adni, mert annak nagyobb részét olly sietve íráom, hogy igen méltán félhetek a hibáktól. Továbbá pedig ezen bizodalmas kérelmeimhez ragasztom még azt is, hogy ha a Redactio, vagy ezen értekezést, vagy az antirecensiót fel nem venné, kérek ird meg nekem azt is.

Ezek szerint láthatod, érdemes barátom, hogy én Rólad igen szépet tettem fel, azt tudniillik, hogy ha netalán némelly véleményeink ellenkezni találnak is egymással, Te azért nékem ellenségem mégsem vagy. Ezen bizodalommal folyamodtam Hozzád s ezen bizodalommal ajánlom továbbá is ügyemet. Éljen szerencsésen s örvendeztess meg leveleddel. Tisztelő barátod stb.

62.

*Csépán István*nak.

Tekintetes Tábla Biró Ur

Különösen tisztelt Nagy Jó Ur!

Azon igen szíves tisztelet mellylyel én a' T. Ur nagy érdemei eránt viseltetem kötelességemmé teszi, hogy e következő alázatos jelentésemet a' T. Ur elejbe terjeszem.:

A T. Vármegyének azon végzése melly engem a' tudva lévő Könyvek följelelésére rendelt Kiküldöttséghez ki nevezett, ámbár olly későn jött tudtomra, hogy már e' részben alig tehettem volna valamit, mégis azonnal irtam Bodonyi Urnak 's kértem hogy adja tudtomra a' dolognak miben létét, 's az Exmissus Uraknak egész szándékát, hogy velek eggyütt én is kötelességem szerint munkálkodhassam; de mivel levelemre Bodonyi úr még felelni sem méltóztatott 's a' többi Exmissus Uraktól is semmi tudósítást nem kaptam, meg nem engedte szemérmetességem, hogy én többé magamat obtrudáljam; 's ugyan azért ezen igen szép kötelességemben semmit nem tehetvén, reménylem a' T. Ur előtt e' részben mentve fogok lenni.

Egyéberánt pedig, mivel én Gr. Festetitsnek ezen igen nagy és messzeható gondolatját úgy nézem, mint egy létünket culturánkat illető országos kérdésnek geniális megfejtését, bátorodom a' T. Urat a' szent Muzák nevében arra alázatosan meg kérni, ha ne talán még önnön szive arra meg nem kérte, hogy ezen fontos dolgot bölts hazafiságához illő figyelemmel tekinteni méltóztasson. 'S méltóztasson a' T. Vármegyét arra bírni, hogy ezen könyvtárnak föntartására, gazdagítására, 's az illy olvasó intézethez igen illő folyóírá-sokra megkivántató fundus állíttassék. Mert csak így jelenhetik meg a' nagy gondolat a' Világ előtt a' maga méltóságában 's így várhatjuk azt hogy Somogy példája több Vármegyét is azon megfoghatatlan álm-ból, melly culturánkat nyomta, 's Hazánkat a' legsze-gényebb amerikai coloniáknál érzében szegényebbé tette valahára föl ébreszt 's ki mutatja mint kell a' pusztákban el szórt 's a' culturának minden organjaitól megfosztatott magyar Nemességen segíteni, hogy azon kezdetett, mellyet az oskolákon nyer tökéletességre vihesse 's ki mutatja, hogy a' Könyvtárokat, ezeket a' férfiaknak oskoláit 's a nemzeti culturának legfőbb kintseit hol kelljen le rakni...

(1826. jun. 26. előtt.)

63.

Noszlopy Antalnak.

Bizodalmas Nagy Jó Ur,

Kedves Komám Uram!

Ezen vallásunkon lévő asszony, ki mostanság nálam szakátsné, elakarván kegyetlen férjétől válni, valaki azt a' tanácsot adá neki, hogy catholizáljon s a' papok el fogják választani, melly szerint ő már jelentést is tett a' Martzali Esperesnél. Ezt én megtudván, arra vettem őtet, hogy ezen szándékától elálljon és kedves komám uram segedelméhez folyamodjon, a' minthogy ezennel bátorodom is őtet kedves komám uramhoz utasítani, azzal a' bizodalommal, hogy kedves komám uram ismeretes és dicséretes buzgósága

szerint mind ezen szent ügyet pártfogásába veendi, mind ezen alkalmatlankodásomért meg fog engedni.

Egy másik bizodalmas kérésem volna pedig az, hogy a' tudva levő Bagol rétnék vagy vevőt, vagy árendást szerezzen kedves komám uram, és azon embert, ki azt most birja küldje ide hozzám. Mind eddig a' Kronekker Samu biztatott, de már látom, hogy szavához bizni nem lehet, hanem mást kell keresnem.

Többnyire pedig mindezen kérelmemnek megújítása mellett magamat kedves komám uram barátságába ajánlva, a' kedves komám asszonyt pedig tisztelve s különös tisztelettel vagyok kedves komám uramnak

Nikla, Jún. 23-dik, 1827. alázatos szolgája:
Ber'senyi Dániel.

64.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, július 15d. 1828.

Hogy e mult tizednek s literatori pórhadnak vázai nem barátságunkat, hanem csak barátkozásunkat szakaszták félbe, nagy örömmel láttam az Élet s Liter. köteteiben; s hogy baráti védelmedért ily későn hozom köszönetemet, csak annak tulajdonítsd, hogy én mast igen szeretek hallgatni. Próbált barátom vagy! — De próbált barátja vagy a szent igazságnak is; mert kötelességednek tartád tévedésedet megvallani s arról nyilván lemondani. Lelkednek ezen igen genialis szépsége az, a mi engem inkább von hozzád, mint az hogy a legdurvább fegyverek ellen fedeztél. Láttad te azt, hogy én jót akarok s az aesztheticust nem csak floristának nézem, mint a mi messzetévedt sonettistáink, hanem a cultura legerkölcsebb arányzatu intézőjének, valamint a bölcs görögök. De én is látom józan ítéleteidből, hogy, ha bővebb értekezésimet látandod, még inkább egy hiten lésszesz velem. — Népdalt küldök a mit tudok. Népes helyekről kapsz tudom eleget csak ifju embereket szólíts meg.

Berzsenyi Döbrenteihez

Mikla, october 18d. 1828.

Becses ajándékokat kedves leveleiddel együtt örömmel vettem és köszönöm. Hogy ezen kötelességemet előbb nem tehettem, tulajdonítsd hangyagondaimnak s nekem engedj meg. Én már régóta egyebet nem kérek Isteneimtől mint nyugodalmat, de úgy látszik ez sem adatik meg nekem. A lópálya eránt való irás gyűlésünkön felolvastatott s biráink kivagynak küldve, hogy segedelmet gyűjtsenek. Tapsol minden a nagy tüneményeknek s a Széchenyi Pista név olly büszkén zeng mast nálunk, mint egykor a nagy Fritz az északon. Én pedig különösen örvendek azon hogy téged, édes barátom, az alkotók között munkálkodni látlak, nem csak azért, hogy én barátom' szerencséséből és dicsőségéből részt veszek, hanem leginkább azért mivel én a te energiás lelkedtől igen sok jót várok. Te igen tudsz a nagyokkal társalkodni, s kérlek is hogy mast ez legyen a te legfőbb studiumod. Légy cselekedettel poétánk, tégy a mit tehetsz, add által magadat egészen a mi jót akaró nagyainknak, mert a szalma tüzet Vesta' tüzévé igyekszenek tenni. A magyar nagy lelkü volt mindig, de a régiék gyakrabban csak kardoskodának, innét a szalmatüz; kelnek most, látom, többen, nagy áldozók, kik meg mutatni indulnak neki az igaz nagyságot és nagy fog lenni. Terjesztetnék bár a görög cultura' esmérete, ott az ideal s csak annyiban emelkedünk, a mennyiben oda közelünk stb.

Mind ezen beszédeim csak arra valók, édes barátom, ha netalán egyebekben volnál elmerülve, megintselek, s egész figyelmedet mostani fontos helyzetedre fordítsam.

Hogy stylistikereinket nem szeretheted, azt a te férfiúi józanságodból régen elgondoltam. De ki is tudna olyan iskolát szeretni, mellynek jelszavai: sujtst le, üzd ki, korbács, os foetidum, furcifer, coujon, tartuffe stb., egy olly iskolát, mellynek principiumai szerint a poézisban az értelmen a képzelet, a fencomicu-

mon az alcomicum felül van emelve, s mellyben a művészetnek az erkölcsiséggel semmi köze nincs, a józanság annyi mint monsieur Jacques Roc, a verseket pedig..... sem érti, s mellynek törvényei szerint az embernek barátságos szavait, a betegnek letiltott írásait kinyomatni, elcsavarni szabad és illendő? Illyen pedig a mi ugy nevezett uj iskolánk! Illy alávalóságokról az uj fényesebben cselekvőkre fordul a figyelem. — Azok az emberek nem egyebek mint tudatlan pusztítók, még azt sem tudják, hogy minden emberi tudománynak legfőbb szempontjai az erkölcsi és politikai szempontok, s nem tudják, hogy a hellenek nem csak a poézist, de még a hurhangokat is politikai szempont alá veték, s midőn én a szépet a hasznossal akarom összekötni, dühösködnek ellenem. De én soha sem láttam magamat nagyobbnak, mint az ő tompa fegyvereik között s igen örültem midőn téged olly szempontokból láttalak philologizálni, a millyenekből én mindent nézni szoktam. Innét harmoniánk; s ez a harmonia köztünk még tökéletesebb lesz, ha meggondolod azt, hogy én minden aeszthetikázásommal csak azt mondtam a mit már Sokratesz kimondott: *„Vesszen el a ki a szépet a hasznostól megkülönböztetni legelőször merészelte; s meggondolod, hogy a középszer principuma nem egyéb mint a mi Apolló' templomára fel volt írva: semmit ne felettébb.* — Tudtam hogy a fülmuksikások fogják füleiket billegetni; de én ugy gondolom az illy magvakat hinteni kötelesség. Látni fogod munkáimat mihelyt tiszták lesznek s ha előbb meghalnék, vedd által gyermekeimtől. A miket te irtál már elég az okosoknak; de mivel a nagyobb rész csak azt szokta hinni, a mit utolszor olvas, nem árt a pert néha megújitanod. — Igenis, nekem már minden csak tréfa s örülök hogy az. Bona rerum adversarum mirabilia.

66.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, martius 15d. 1829.

Baráti szivből eredő serkentéseid egyaránt pirítanak és örvendeztetnek; pirítanak mert érzem hibámat;

örvendeztetnek, mert irántam hajlandóságodnak nyilvános jelei.

Vajha, várakozásodnak megfelelhetnék. De, édes földim, én már öregszen, hidegszen s igen hajlandó vagyok mindent megvetni elannyira, hogy alig lelek ösztönt magamban az írásra. Irtam ugyan holmi poetikai tárgyakat, de mivel minden munkámat együtt akarom kiadni, a folyóírásokba még most nem küldök. Hanem Te minden esetre látni fogod minden dolgozásomat satu előtt, mert győződve vagyok az iránt, hogy sem józanabb sem hivebb barátommal azokat nem közölhetem

Azon szives jó akaratodat, hogy szállásoddal kínálsz igen nagyra becsülöm és köszönöm. De, édes barátom! engem a magány már ugy elrontott, hogy Budán is magányt fogok keresni. Hanem abban bizonyos légy, hogy az idén felmegyek s akárhol legyen szállásom, Hozzád mindenkor legközelebb leszek.

67.

Berzsenyi Döbrenteihez

Mikla, junius 12d 1829.

Kedves barátom!

A genialis gróf Dessewffy Jósefnek irántad levő vonzalmát láttam Hozzád irt s Patakon kijött „Bártfai elmés nyájas leveleiből,” hogy pedig ezen országgyűlési nagy férfinak kegyeit barátságát most is birod, annak szivemből örvendek, mert a barátság igazi folytathatása nagy vigasztalás a világon. Ird meg nekem mit szóla mellettem a F. M. orsz. Minervában s ird meg czimét és lakját, hogy pártfogását neki megköszönhessem. Én a Minervát csak a kaposvári olvasó intézetünkből olvasom s gyakran igen rendetlenül és későn kapom. Innét olvasom az Élet s Literaturát is.

Kisünk szelid ember, de a jobb ügyet hidegen nem nézi. Midőn a Minervában poétáinkat Plátóra emlékezteti, midőn a Tud. Gyűjteményben a gladiátorokat olly nemes indignatióval feddi, igen nyilván szól s az ő indignatiója balsam volt az én szivemnek s nagy nyomatéka a dolognak stb.

Döbrentei Gábornak.

Kedves Barátom!

Nagyon böltsen mondád, hogy az élet nem egyéb mint valami tüneményes babonaság. Íme, én ezen őszben úgy meg valék babonázva, hogy hétről hétre, napról napra készültem Pestre 's mégis itthon maradtam! Ez a' gonosz babonaság okozta, hogy leveledre személyesen akarván válaszolni, mind eddig sem Néked sem Helimeczinknek nem irtam. De mivel már most a' fürgeteg és rheuma azon szép reményemet, hogy Titeket láthassalak, egészen a' jövő új kakukszóig üzé, vedd barátod helyett annak levelét 's késedelmének engedj meg!

A' transsummált Pörnek taxáját Fő-Adószedőnknek Thulmon Pál Urnak kezére adtam, ki mostanában Pestre fog menni és a' pénzt megviszi. Hozzád utasítottam, 's kérek úgy fogadd őtet, mint kedves onokaötsémet és derék embert.

Hogy hosszú és vidám utazásod' szerentsésen végzed, annak igen örvendek, 's ha ígéreted szerint jövődöben úgy fogod utadat intézni, hogy nékem is több ideig lehet Hozzád szerentsém, annak még inkább fogok örvendeni. Hozzon Isten édes Barátom! Szívet és együgyü természetet mindenkor fogsz nálam lelteni, 's reményilem Néked egyéb nem kell.

Én a' Muzárion IV. Kötetét most olvasom. Nyerénk szép tziperleteket! No de tudja az Uj Iskola, milly okerők hatnak az ő Publicumára! Mink pedig örülhetünk, édes Barátom hogy olyanok szidalmaznak bennünket, kik a' józanságot sem pirulnak szidalmazni, 's kik a' nyelv- és ész-zavaró Sallustiust Cántón, Cicerón és Tacituson fellül emelik.

Én e' nyáron tsak néhány kritikai leveleket írok, mellyekben a' legmagasztaltabb Sonettekről jól lekapám a' keresztvizet. Próbáltam a' Stylistikát is; de megvallom e' pályát Neked és Szontagnak fogom engedni, mert nyilván látom azt hogy Ti e' részben többet tudtok tenni mint én.

Nagyon örültem hogy Te azon rövid idő alatt is, míg Somogyban voltál, már mozdítani akarál! Valóban te nagy Mozgató vagy, 's ohajtanálak a'mi nagy gazdaságu somogyi Uraink közé! Én e' részben nem érek egy dobófát, reményem sinsz hogy valamit tehetnék. Hát a'mi nagy Mozgatónk meg jött e már Pestre 's mozgat é valamit? 's készül é a' magyar Kritika' szomorú historiája? Bé ne fejezd addig míg Kritikámat nem látod. Azon nálam említett versedről, melly gr. Mailát neve alatt jelent meg, ohajtom. hogy ne szóllj, mert azzal a' széplelkű Grófot minden bizonnyal meg sérted, pedig ezen sértésre korántsem szorulsz, holott ezen kívül is, untig lelsz mosni valót Kazinczyn.

tisztelő barátod
B. D.

(1829. júl. 31. után.)

69.

Gróf Széchenyi István és Bárá Vesselényi Miklós Uraknak s. t. B. D. alázatos tiszteletét.

Köszönni jövék ama szép érzelmeket, mellyeket nekem Méltóságatok nagykegyű levelei 's Hazánk szent javára tzélzó fonszellemű Munkáji adának; s köszönni ama szívemelő reményt, melly engem akkor lepe meg, midőn Méltóságatok kegyes gondjait Culturánk minden ágaira kiterjedni s azon örök okfőkből eredni látám, mellybül a görög és ángol Népalkotók folytaták az emberképzés nagy munkáját.

Általlátta tudniillik Méltóságatok, hogy több szomorú századaink mély sebeiben mulhatatlan allyasodni s elenyészni kell Nemzetünknek, hatsak annak az idő szelleméhez illő Culturájáru nem gondolkodunk; s nemcsak általlátta pedig ezt Méltóságatok, de egyszersmind olly szent hűséggel gondolkodott, olly nagy erővel mozdított és alkotott, a millyenre nálunk még példa nints; s az a teremő gondolat, melly szerint a nagy ángol népnél szokásban lévő különféle Egyesületek és Pályák systemáját hanyatló ügyünk védrendszerének választá s Hazánkban honítani kezdé Méltóságatok, olly valami geniális sugalom, millyent Nemzetünknek a Geniusz még nem sugallt!

Általlátta Méltóságatok, hogy a nagy és boldog angol népnek ezen bölts szokásai, olly alkotó létszerei, kifejtőji s föntartóji a legbelsőbb néperőknek, melyek egy részről a luxus által megszorított szükségseinkhez képest a nemzeti szorgalmat a lehetőségig emelik; más részről pedig az egyesületi társalkodás által a lelket a lehetőségig képzik, s így ezen tetők eggyezetében az európai cultúra tetejét s legfőbb tzelját elérík. De általlátta Méltóságatok azt is, hogy azon eggyezet nélkül minden míveltségünk tsak valami alaptalan hiú máz; hogy a luxus szorgalom és pénz nélkül s ezek lélek nélkül egyebet nem adhatnak mint valami nyomorult barbariést; hogy ezeket egyedül az angol systémában a legfőbb gyakorlati okosságig s legfőbb gyakorlati erényig emelt lélek hozhatja azon harmoniába, melly a Reszpublikában Athenét, a Monarchiában pedig Britanniát szült., s melly a leghiánosb formákban is valami szebb és boldogabb életet szülhet; s hogy végre valamint a mi rendeltetésünk, úgy a többi europai népeké is, nem a régi formák felforgatását, hanem egyedül tsak ezt a minden formákkal eggyaránt egyező s minden formákat eggyaránt boldogító Harmoniát kívánják; s ez tárgya Méltóságatok intézeteinek is.

Az ut el van találva s a példány nagy böltsességgel választva. Nem lehet többé Ideálunk a régi Rákos, meliora sumus nati oracula; de minden bizonnnyal lehet Ideálunk valami szebb Patriarchalis világ. Ez a szép világ pedig igen közel van hozzánk, mert a keresztény Fejedelmek már valójában Patriarchák, s nints egyéb hátra mint magunkat patriarchalizálnunk, azaz magunkat szelidebb, társalkodóbb s nyájasabb, egymást szeretőbb emberekké formálnunk, s az által egymást boldogítanunk. Ennek az útja is pedig épen az, melyet Méltóságatok előttünk nyita.

Az Akadémia is nagy ditsőssége lett volna Hazánknak; de ha az oda szánt pénzt gyakorlatibb intézetekre fordítja Méltóságatok, veszteni nem fogunk. A Tudományok métsék az éjben, a gyakorlat nélkül tsak koporsói métsék. De a Tudományok lelkét játékos szokásokba öltöztetni, az által azokat megkedvesíteni s örök gyakorlatba hozni, annyi mint a világ legnagyobb jóltevőjít, legfőbb Népalkotóját követni. A népek nem

egyebek mint szokásaik teremtményei, s nagy nemzet szokásait követni, annyi mint nagy nemzetté lenni. A jó szokások formálják a jó erkölcsöket, ezek pedig az egész polgári életet.

Az angol szokások Philosophia művei, a görögök pedig a Poeziszé; s ugyanazért gyakran össze folyók, s azokat a lehetőségig összefolyókká formálni, reánk nézve legfőbb feladás. Az angolok egyoldalubbak, mivel a Philosophia nem tesz fel úgy Poeziszt, mint a Poezisz Philosophiát; s innét örök Ideál a Görög. Mindenik játszva teremt mint a Természet: az angol mindig jót, a görög mindig jót és szépet. — Mindenik nyájos egyesületekre inti az elszórt vadakat, s az által képi és boldogítja. A Görögöknél minden játék volt, s az esztendőnek két harmada, vidám társalkodásnak, mulatságnak s örömnök ünnepe vala, s ezen játékukból folyt a legfőbb realitás — a szép görög lélek!

Ezért kell ohajtanunk, hogy a Pályanapok egyszersmind vidám mulatságnak s nyájas örömnök ünnepei legyenek. Az öröm tsalja össze az embereket s az nyitja szeretetre a szívet. A Muzsika és Tántz nagy jutalom s nagy ösztön lenne az Intézetet gyámoló szép lelkű Dámáknak és ifjaknak; s mi lehetne szebb és jobb, mint ha ezen ünnepek egyszersmind a magyar Muzsikának és Tántznak életetői 's dicsőítői fognának lenni s ha már egyszer valahára Nemzetünk valódi culturájával gondolkodni kezdénk; ha már ma nemcsak Platótul, de minden Borbélytul tudhatjuk, hogy a Múzák Gymnasztika nél(kül) a lelket és testet dissonantiába hozzák s egyebet nem adhatnak, mint nyomorék phantastákat, hypochondristákat s nyelvezavaró bábelizmust; ha már ma tudjuk, hogy a görög ditsőségnek alapja nem egyéb volt a Muzikának és Gymnasztikának nagy Harmoniája; valljon nem kell é gondolkodnunk a Gymnasztikáról? s ha kell, gondolhatunk é jobbat s minden oldalubbat mint a lovaglás és a magyar Tántz?

Én a magyar Muzsikában és Tántzban Ideált látok s azt hiszem innét hogy Nemzetünknek valaha aesthetias Culurájának kellett lenni, s hogy Eleinknél a magyar Tántz nem tsak mulatság, hanem legvaló-dibb aesthetiás Gymnasztika volt, a mit nyilván mutat

annak egész természete s nyilván bizonyít Kinizsinek Hőstántza. Ez a Tántz olly gazdag különféleséggel bír, hogy az valamint minden kigondolható szép mozdulatokat és erőfejteket vagy minden szép érzelme-
ket eggyaránt magába foglal. A mi pompás hadi Tántzainkat még az ősz férfi is nagy dísszel eljárhatja, s jaj annak, akki Bihari Hatvágásában a Hősdalt nem érti! A mi Tántzaink nem két három gyermekes lépdelésből állanak, mint a mostani módi Tántzok, melyeket egy két napon belül megtanulunk, a harmadikon pedig egyforma, gyermekes, lelketlen voltok miatt meg is ununk; hanem oly tzélerányosak, hogy azoknak tanulása egész ifjuságunkban dolgot adott s aeshetiás természeteik szerint olly kedvesek, hogy azok bennünk passióvá válnak s az által a barátság, nyájasságnak ösztönei lesznek. S tapasztaljuk, hogy azokkal fogy a magyar barátság; mert saját tántzainkat elfeledtük; az idegent pedig nem szeretjük s megszűnt Muzsikánk. Ez pedig a Görögöknél nagy szó vala, s annyit tett, mint a legfőbb oskolának — a Társalkodásnak romlása!

De már sokat is görögözék Méltóságtoknak! Azonban minden bizannyal szívem bősége száll, s érzem, hogy Geniusz — Világképző Geniusz jelent meg közöttünk.

Ragadja meg azt Méltóságtok, mint Jákob az Istent a Pusztában, s megáldja Hazánkat. Az olympiai Játékok jelképe volt a leszálló Delphin és fölemelkedő Sas; legyen a mi pályánk jelképe a fölemelkedő galamb — a szeretet Galambja! Ez terjeszti ki szárnyait Oltárainkon, ez lebegjen Eggyesületeinken, s ez törje el fejünk fölött a szeretetlenség damokleszi törét!

Én Méltóságtok sorait Nemes levelem mellé tettem mint lelki nemességem tzimereit, s a Pályaintézet Egészének föntartására rendelt segédpénzt megadom, míg adhatom, s úgy adom mint a haldokló Szokratesz a maga kakasát az Orvosistennek. — A legfőbb hódolattal vagyok

Méltóságtok örökös tisztelője, tsudálója

Mikla, Febr. 25. 1830.

Bersenyi Dániel

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, martius 8d. 1830.

Gróf Dessewffy József gunydala nagyon genialis szellemű s megtalálta a dolog hetedik bőrét. — Hogy Te mast gyermeki könyveket irogatál, azt igen nagyra becsülöm benned. Használni akarsz, nem csillogni, s tudod hol kell leginkább használni.

A mit nálam láttál, azt mind, verseimmel együtt akarom kiadni.

Istenem! be boldog a gazdag ha szive van s ha élete alkonyán azt elmondhatja a mit a gróf Széchenyi a 147d. lapon elmondott.

Gr. Széchenyi Istvánnak.

Méltóságos Gróf!

A nagy névnek nints szüksége a Poeta koszorújára; hanem a Poezisznek igenis gyakran van szüksége a nagy névre.

Igy vala szükségem nékem is ezen Ódában Méltóságod nagy nevére s ne méltóztasson üres hizelkedésnek tekinteni ha mondom, hogy szüksége vala arra szívemnek is. Kérem tehát Méltóságodat, vegye szemügyre az Ódát és ne tagadja meg tőlem bölts észrevételeit. Én már sok szépet tanultam Méltóságod könyveiből s vágyódom e részben is tapasztalt kegyeitől valamit kitsalhatni.

A Hitel nálunk egész Kurutzvilágot támoszta a lelki világban, s furtsa volt hallani a tarka debattokat! Eggyik ideák tengerének látta azt, másik lepdező angol Parknak, mellyben a repdező Genius némellyeket rózsák és templomok közt repdeztete, másokat pedig tüskén bokron hurtzola!

Mert fájdalom! az Igazság mennyei sugarai tsakugyan még sok szemnek tüskék.

Azonban ne szünjön meg Méltóságod Montesquieu kedvelt népét tovább is szeretni! Én örültem a zajnak, mert az még életet mutat. De örvendjen Méltóságod is,

mert olly anyagra tette művészkezeit, mellyből még minden bizonnyal formálhat daedalusi járó szobrokat. — Vajha még egy nemzeti Banknak s angol Alkatnak alapvonatival lepné meg Méltóságod Nemzetünket! Kévé Magyar lát e részben még úgy mint kellene, 's egyeberánt is a legnyilvánabb alapigazság is nagy erőt nyerne Méltóságod mosolygó etsete és nagy neve által.

De van még egy két literatori szavam is Méltóságodhoz. Nagy jót tett Méltóságod nyelvünkkel az által is, hogy egészen a dunai dialectus mellé állott a minek én tsak azért is igen örvendek, mivel engem leginkább a dunai dialectus miatt vett üldözőbe Kazinczy pártja. Ezek az Urak olly kirekesztőleg uralkodóvá akarák tenni a tiszai dialectust, hogy legjobb dunai szavainkat is kizárák az írói nyelvből s majd minden magánhangzóinkat megnyujták; pedig épen a sok tiszai spondeusok fogyasztása által kell nyelvünket mind szebbíteni, mind a verselésre alkalmasabbá tenni, a dunai szavak felvétele által pedig gazdagítani. Tsókolom tehát e részben is Méltóságod genialis szellemét s kérem legyen ezután is ezen jobb ügynek paisa.

Mély tisztelettel

vagyok Méltóságod alázatos szolgája

Bersenyi Dániel

1830.)

72.

Kisfaludy Károlynak.

Mikla Nov. 16. 1830.

Nagy Érdemü Kapitány Ur!

Egy kis poétai fatalitasom miat kénytelen vagyok alkalmatlan lenni azon Szép Léleknek, kinél én igen igen gyakran szeretnék alkalmatlankodni.

Gr. Mailath Jánoshoz szólló ódámban a pályáru mondottakat, Gr. Széchenyi István bölts reflexiója szerint, meg akarván igazítani, bátorkodom Nagy érdemü Kapitány Urat igen alázatosan megkérni, hogy hane talán azon óda Uraságodhoz került, azt ki ne adja; sőt legyen erántam olly szeretettel, hogy ezen kérelmem

Vörösmarty Mihály Urnak is tudtára adni méltóztasson.

Melly alázatos kérelmem megújítása mellett, a szeretetnek és tiszteletnek minden érzelmeivel maradok
Nagyérdemü Kapitány Ur

alázatos szolgája
Bersenyi Dániel.

73.

Gr. Széchenyi Istvánhoz.

Méltóságos Gróf!

Igazak, böltsek, szentek Méltóságod intései, s pírulva lép vissza az álmodó Hellenisz. Hellenfiak közt nevelkede, szabad, tsatska, nyíltmellü, nem tudja mi a hamis szemérem és hamis betsület, felkoszoruzva szokott a világ legszebb ünnepein a Persák', Győzőjével andalogni és ölelkezni, s midőn most Alkibiadesünket gunyoltatni hallá, meg akará pendíteni a persagyőző lantot, felejtve hevében időt, helyet, felejtve azt, hogy az éneklőnek olly sandikának kell lenni, hogy egyik szeme mindig égre, másik pedig mindig földre sandikáljon, s elfeledé a mi szegény földünket!! No de botánat néki! Vissza sompolgott már az agathon vat sorákhöz, s nem egykönnyen fog hozzánk visszasompolgni. S valljon miért? — Hitel p. 231. — Fájdalom! — Ne jöjjön Méltóságod Miklára! Nints itt egyéb mint görög szegénység, lyrai rendetlenség, pipafüst s egy durva democrata. — Kit azonban mégis bátorkodom Méltóságod magas kegyeibe ajánlani s mély tisztelettel vagyok

Mikla, Nov. 18. 1830.

Grófi Méltóságod alázatos szolgája
Berzsenyi Dániel

74.

Bajza Józsefnek Bersenyi Dániel tiszteletét.

Kedves Barátom!

Hamis betsület hamis tzimei nélkül szólok hozzád s kérlek úgy szólj te is, ha kedved leend többször is velem szólani. Terjesszük a jót, ha egyebütt nem lehet,

legalább papiroson. — Vedd szives köszönetemet betses ajándékidért s engedj meg kérlek, hogy ennyire késtem kötelességemnek eleget tenni. Én már igen hidegszem s hamar lelek okot arra, hogy a mából holnapot és néha hónapot is tsináljak.

Ifjuságod érettségét s alapos tudományát nagyon tsudálok. De megvallom édes Barátom, én a legszebb artzon is pusztítóknak látom a harag vonalait s ohajtanám a tiedet ezek nélkül látni. Én is fogok munkámban holmi kritikai leveleket adni, de leginkább tsak azért, hogy e részben valami szelidebb tónus példáját mutassam. Azonban te jobban tudod kikkel és mikkel van dolgod.

Hogy Auroránkat éltetni akarod, annak igen örvendek s kérlek is hogy ezen szép szándékot minden erőddel tellyesítsd, erődet szebbre jobbra nem szentelheted. Én, fájdalom! prosában vagyok merülve s alig hiszem, hogy poetai pályán többé valamitskét tehessek s ha tehetnék, hidd el mindent Auroránk fenntartására tennék.

Ezen ide mellékelte levelet add által, kérlek Kazinczynak, s ha az Pesten nem volna, utasítsd utána. Fenyérit köszöntöm, téged pedig minden szeretettel öllelek s magamat továbbra is nagy betsű hajlandóságidba ajánlom.

Mikla, Ápr. 5. 1831.

75.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, augusztus 8d. 1831.

Nem a szokott örömmel, hanem igen is fájdalmas érzésekkel nyitám leveled, mind azért mivel tudtam azt, hogy veszélyek között lebegsz; mind azért, mivel leveled mélyen érezteté velem legszebb reményemnek — s talán utolsónak — enyészését! El valék már készülve, hogy házamat végképen elhagyjam s Nemzetem Diszei között új életet, egy hozzám illőbb életet kezdjek izlelni, s ime, mast mélyen csüggedve, érzem, hogy ismét csak álmodtam!

Engem csak az kinez, hogy sokat akarván tenni,

ennyire késtem munkáim kiadásával, melyeket csak Pesten akarék holmi könyvek megtekintése után elkészíteni. Mast mióta látom e reményemnek ismét füstbe menttét, eleget iparkodom a tisztázással, s „Poetai harmonistikámnak“ már csak harmadik része van hátra, „kritikai leveleim“ pedig úgy vagynak, hogy azokon könnyen elmehetsz, *ha én elébb dülök*, s kérlek is ezen esetre, hogy *ezen árváimat* el ne feledd. A legszen-
tebb akarattal irtam minden betümet s lehetetlen hogy munkám haszontalan legyen. Látni fogod, hogy ámbár én a pletykázók közé nem keveredtem, de olly elveket fejtegettem, melyek tovább fognak élni mint a pletykák..... stb.

76.

Mikla, szeptember 5 d. 1831.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Baráti szívvvel örvendek, hogy a veszélyben megőrzé éltedet hazánk védistene Én még júliusban Halimbára futottam, hol a hegyek és sok nemesség között bátorságosabb helyen gondolám magamat, s csak tegnap jövék vissza Miklára. Ez az oka, hogy leveled kezemhez nem jutván csak mast felelhetek, de mast is csak röviden, mert a pakkolódásban úgy elpakkolta feleségem leveledet, hogy azt sehol sem találom s csak homályosan emlékezem mit irtál, holnap pedig ismét a szüretre kell pakkolódnom....

A cordon Szalában megszűnt, de Vasban és nálunk még áll. A cholera megyénknek csak keleti széléibe csapott, hanem úgy látszik szünni kezd, vagy amint orvosaink állítják epehidegleléssé változik. Azonban Veszprémben és Pápán nagyon pusztít s már mast a Rába és Marczal mellett kezd sétálni.

Kazinczy halálát nagyon ellenkező érzelmekkel vettem. Sajnáltam mint régi barátomat és sok talentummal bíró embert; de más részről azt gondolám, ollyan ember dült ki közülünk, ki, tekintetével sok hitvány embert védelmezett, s ki a maga hibáinak alacson védelmezése mellett minden alacsonságra kész vala vetemedni. Azonban, nyugodjék.....

77.

Bajza Józsefnek.

Kedves Uram Ötsém!

Igen nagyra betsülöm szives ajánlatát; de pirulva meg kell vallanom, hogy munkáimat újabb kiadásra, ámbár már régulta készítgetem azokat, mind eddig nem tudtam egészen elkészíteni. Igen gyakran elfojtják bennem a gazdasági paraszt vesződések az egyéb-iránt is nagyon szunyáta irásöszönt s elértem már azon időt, mellyben az ember res omnes timida gelique ministrat.

Azonban ha élek, a jövő nyárnak egy részét a Rudasban akarom tölteni, s ha a Cholera ismét el nem rezzent onnét, ott el is fogom végezni a mit e részben tenni akarok avagy tehetek; és akkor kérni is fogom kedves Uram Ötsémet, hogy bővebb tapasztalása szerint a kiadásban tanácsaival élnem engedjen.

Addig is pedig éljen szerentsésen kedves Uram Ötsém s tiszteljen meg engem ezután is nagyra betsült barátságával, ki is állandóan vagyok kedves Uram Ötsém szíves tisztelője

Bersenyi Dániel.

(1834 III. 24 után.)

78.

Berzsenyi Döbrenteihez.

Mikla, julius 25d. 1835.

Elszomorodva pillantám meg tegnap, igen fösvény soraidat, de csakugyan hamar megbékültem, mihelyt elgondoltam, hányfelé vagy tépve s melly kevés szabad órád van. Fájdalom, minden erényünk jutalma csak az, hogy azok által még nagyobb szolgaságot nyerünk; s fájdalom, hogy én is, minden szabad birtokom mellett csak olly szegény helóta vagyok, ki nek ritkán jut csak egy félig szabad óra is.

Igy tekintem én a Te hosszú hallgatásodat és mast rövid leveledet, s így tekintsd Te is az enyéimet. Hidd el, ha adhatnék, nem annyit adnék, Neked és a Társaságnak, mint a mennyit adok.....

Mast a kritikáról készitek egy kis értekezést. A publicum józanabb része egész literaturánkat csupa harlequinádnak nézi és nevezi; s hogy én ezen harlequinádnak kedvelője nem vagyok, ki akarom jelenteni, mert valósággal ma holnap gyalázat lesz az írók közé tartozni.

Öllelek szivemből s kérlek egyszersmind, jelentsd Kállaynak szíves tiszteletemet.

79.

Berzsenyinek Döbrenteihez

utolsó levele.

Mikla, december 3d. 1835.

Hogy tudományos utazásodat szerencsével végzéd, annak igen örvendek, de örvendek annak is, hogy a mult nagy gyűlésben collegámmá lettél; nem csak azért, mert így szabadságban többet adhatsz literaturánknak és barátidnak, de azért is, mivel így minden bizonnyal többet adhatsz magadnak is..... Reménylem érzeni fogod azt is, hogy a szabadságnál szebb dicsőség nincs.....

A jövő nyár elején látni foglak. Mig pénzemben tart Budán fogok fürdeni, mert ez idén nagyon megrezzentett hypochondriám vagy valami májfájásom s nem merem többé a fürdést elmulasztani. De, egyébiránt is ottan tudok legnyugottabban dolgozni s reménylem ott el is tudom munkáimat az új kiadásra készíteni.

Addig is pedig kegyeidbe zárt, baráti szeretettel öllelek s maradok tisztelő barátod.

FÜGGELEK.

80.

Berzsenyi Lajoshoz.

Bizodalmas Drága Jó-Esmérőm

Nagy Jó-akaró Uram.

Azon régi jó esméretség és szíves barátság, melly még fiatal korunkban köztünk fel-állittatván mind ez

ideig fen-maradott; azon háládatosság, mellynek részemről való ki-nyilatkoztatására Drága Nagy Jó-akaró Uramnak hozzám több ízben meg-mutatott jó-téteményjei engemet olly szorossan le-köteleztek: valóban tőlem már régen meg-kívánták volna, hogy az Urhoz személyniesen kívánt alkalmatosságom nem esvén, legalább egy két rend írásom által háládó szívemet meg-bizonyítottam volna. Hogy ez eddig végben nem ment, azért az Urat alázatosan meg-követem 's egyszer — is — mind kérem, hogy ezt vagy érzéketlen feledékenységemnek, vagy háládatlanságomnak ne tulajdonítsa. A' Daniel deák az Urnak betses levelét többnyire akkor adta kezemhez, midőn már az alkalmatosság vissza el-ment, és nagy kérésemmel sem tudtam azt tőle megnyerni, hogy idején tudtomra adta volna, mikor írhatnék az Urnak; én azt vélem, hogy attól tartott, a' mint olykor azzal ijesztettem-is, hogy az Urnak a' maga viselete felől hirt fogok adni. Most, hogy mind a' régi jó barátságna, mind háladatos kötelességemnek valamelly részből meg-feleljek, a' szükség arra kényszerített, hogy mind magam kerestem, 's mind mások által-is kerestettem ezen tsekély és előre-is jól tudom, hogy az édes Atya 's édes Anya előtt éppen nem örvendetes Levelemnek az Urhoz való elküldésére alkalmatosságot. — Drága régi Jó Barátom Uram! a' dolognak mivolta, mellyet az Urnak tudtára adnom el-elmulthatatlanúl szükségesnek lenni itéltem rövideden ebben áll: A' Daniel deák a' vacatio után fel-jövé, egy nyihány napig rendesen és jól viselni láttatott magát, — örültem rajta igaz szívemből; de valamint az ő rendes maga viselete, úgy az én örömöm-is tsak pünkösdi királyság vólt, — visszont el-kezdette az oskolába a' privat órákra, a' templomba-való járást minden okok és minden meg-jelentés nélkül el-muladni, — mellyért meg-intettem, kértem, feddettem, ő haragudtt ő durtzáskodott, korbátsal-is fenyegettem az bizonyos, de még rajta kezem által egy ütés sem esett. Eő Kegyelme a' most közellebb el-múlt héten két nap ki-maradtt az oskolából, kérdezem a' többi tanulótársától, nem tudják-é hol vagyon, 's miért nem jön az oskolába, senki sem tud semmit-is felőle mondani, a'

szállására küldök kérdeztetni, a' mint a' múlt oskolai esztendőben-is gyakorta tselekedtem, a' deák a' kit küldöttem vissza-jött, 's azt az izenetet hozza: *hogy ő többé oskolába nem jön, hanem Katonává fog lenni.* — Uram! én a' magam fiját sem kényszerithetném vagy hajánál fogva nem húzhatnám, kivált ha már nagyobb idejű, hogy kedve légyen tanulni. Azon felül semmi hatalmam nintsen őtet a' Katona élettől el-tartoztatni, és ha talán volna-is, nem volna bátorságos és tanácsos azzal élnem. Én ugyan valósággal nem tudom, ha így el-tökéltett széndékja é a' Katonává létel, vagy tsak ijésztés és tettetés; mindazon által ő már ezen ki-jelentése által nem tsak az én, hanem az egész Oskolának Juris dictioja alól magát egészen fel-szabadította, 's velem vagy mással, valamint eddig igen keveset, úgy most még-kevesebbet gondol. Mellyre nézve, Drága Nagy Jóakaró Uram! Maga bölts ítéllete szerint az itt rövideden elől adott környülállásokhoz képest méltóztassék olly rendeléseket tenni, mellyek atyai jó tzéljának el-érésére leg-alkalmasabbaknak foganatossabbaknak fognak láttatni. Én pedig ezen nem leg-örvendetesebb kötelességemnek ki-nyilatkoztatása után Az Aszonyt drága élete párját feleségemmel edgyütt alázatossan tisztelvén, minden lelki 's testi jóknak buzgó ohajtásával tartozó tellyes tisztelettel vagyok 's állandóul maradok

Bizodalmas Drága Nagy Jóakaró

Uramnak,

igaz köteles szolgája
Mesterházy Nagy János

Sopronban. (1794).

81.

Berzsenyi Lajoshoz.

Bizodalmas Drágha Nagy Jó akaró,

Kedves Soghor Uram!

Bersenyi Dániel Eötsém Uram eránt, hozzám utasított uri Levelét nagy szívbeli érzékenységgel olvastam. De az dologh akár miként légyen tsak arra kérem

kedves Soghor Uramat, méltóztassék szorosabb gondolóra venni, inter duo mala, minus est eligendum, hogy az Ifju(is?) valamely extremitásra ne vetemedjék, jobb lészen, ha annak Kivánságához kedves Soghor Uram ked... set járul. Én ugyan semiben pártját nem fogom, de azt az egyet... látom 's a mint ki néztem belüle azzal biztatgatomis kedves Soghor Uramat, hogy rossz Gazda nem lészen belőle. Szegje megh nékie Kedves Soghor Uram az kenyeret, és mivel már nem vesző, hogy hajtani lehetne, eresze utnak, mondja reá édesatyai áldását, és vélem együtt munkálodjék Há-zassága eránt. Ezen kedvetlen aspectusok, megh utóbb rövid üdő alatt mind megh fognak változni, és Contentumára lehet kedves Soghor Uramnak. Ha már Hetyén lakni nem akar, és Somogyra kívánczik, gazdaságának folytatásában, ha még éltemben, tsekély eszem szerint dirigálhatnám szeretném és semiben attyafi sághos kötelességemet el nem mulatnám. Egész Levelemnek folyamatjából azt tsak észre veheti kedves Soghor Uram, hogy mellyette hazudozni nem akarok, de abban előttem feőképpen magát ditséretessé tette, hogy nem kell nékie az rossz társosság, melly az illetén iffjakat legginkább megh szokta vesztegetni. Azért mind ez eránt, mind pediglen az gazdálkodáshoz von-szo jó indulati eránt, a mint magát Házamnál négy holnapok el forgássa alatt isméretessé tette, igaz Lélek szerént securussa tehetem kedves Soghor Uramat. Bányék véle tehát édes Soghor Uram mint egyetlen egy Szülött Gyermek(ével) nem érdeme szerént, (mert tsak vagy az iffjusághban hiba) hanem véle születt édes Attyai kegyessége szerént. Kü ennek ki ké-réssével, és szerentsés Uj-Eszkendőnek kívánássával, Uri fávoriban — ajánlott mindenkori respectussal maradok Bizodalmas Drágha Nagy Jó akaró.

Kedves Soghor Uramnak igaz köteles Szolgája
Thulmon János.

Miklán 31^{dik} Xbr.

1795

(Ajkayhoz?)

Kedves Uram bátyám.

Ha mind azok nem történtek volna is a' mellyek történtek, ha mind azok nyilván volnának is előttem, a' mellyeket közös dolgainkra nézve tudnom kellene és a' mellyek mind ekkorig el vagynak előttem rejtve, mégsem tellyesíthetném Uram Bátyám kívánságát; mert levélben sem osztzni, sem osztályt rectificálni nem lehet; kettő között sem s annyival inkább 7 között. Igaz ugyan, hogy én azt mondtam, hogy ha Prusinszky Urnak vissza kell fizetni, tehát én ötöt a' successionalis pénzből fogom kielégíteni, de azt mindenkor hozzá mondtam 's most is hozzá mondom, hogy én ezt csak akkor teszem és tehetem, mikor világosan látni fogom hogy így cselekednem szükséges; mert ha én így magános levélre illy defalcationokba ereszkedném, úgy rövid idő alatt az egész successiot defalcálgatni lehetne. Ragaszkodom tehát jussaimhoz 's eddig való ususomhoz. Ha igazságot kíván a Familia, miért nem megy annak rendes útján és módján? Én ezt sohasem kerültem 's nem is fogom kerülni sőt áldozatokkal kerestem és keresem.

Kértem a Documentumokat barátságosan 's törvényesen, olly Prócátort választottam erre nézve, ki az ellenfélnek addictusa lévén a tüzet ne gyűjtse, hanem oltsa, mert én az illy perlekedésben sem szívemnek, sem becsületemnek, sem kárainnak orvoslását nem reméltem 's nem kerestem; nagy magam megtagadásával, mint megbántott fél, a megbántók után jártam s' méltó fájdalommat atyai kötelességeimnek alája vetettem. Mind ezekkel mit nyertem egyebet mint idővesztést 's többről több költségeket és kedvetlenségeket? A Testamentum ugyan kiadatott de nem authenticé 's következésképpen azzal egyebet nem nyertem, hanem hogy utam be vágatott, vagy legalább megnehezítetett. Én az Atyafiakhoz nyersen sőt gorombán is szóltam, nem egyébert, hanem hogy a' kik sem Istentől, sem törvénytől nem félek, leg alább a megkeseredett ember gorombaságától féljenek 's némű-neműképpen tartózkodjanak

Ezzel sem használtam sőt kárt tettem magamnak, mert ellenségeimet vigyázóbbakká tettem 's újabb okot adtam sértegettetésemre. Via juris mentem, hogy kevésbbé sértsek és az amicára időt engedjek, ámbár tudtam azt, hogy via politica hamarabb 's bizonyosabban mehettem volna. Az Atyafiak nevettek 's örültek ennek, mert így időt nyertek arra, hogy engemet tovább is törvényesen 's nyilvánosságosan nyaggassanak. — Így minden lépéseim és próbatételeim káromra fordítván, eléggé tapasztalom, hogy én az Atyafiaktól semmi jót nem várhatok 's következésképpen nagy vigyázatlanság volna tőlem, legkisebb lépést is tenni mind addig, valámig az egész dolgot tökéletes világosságban nem láthatom.

(1824 körül).

JEGYZETEK.*

¹ Először a *PN.* 1896. évf. 338 sz. *KI. N.* — A levélnek nagy fontossága van Berzsényi diákkorának időmegállapítása tekintetében. Négyesy nem ismerte (*Berzsényi Dániel iskolázása*, Egyet. Phil. Közlöny 1893.), Váczy sem említi (Életrajza 27. l.). Váczynek az az adata sem állhat meg, hogy Berzsényi Sopron otthagynya után hazakerült apjához. Az e gyűjtemény Függelékében közölt Thulmon-féle levél azt bizonyítja, hogy az iskola után 4 hónapig Thulmon Jánosnál tartózkodott, amiről különben a családi hagyomány is tud. Mennyire jellemző Berzsényire az a puritán gondolkodás, amely itt megnyilvánul!

² Először itt *KI. N.* — A gazdasági iratok között nem leltem nyomát a Horváth Györggyel kötött szerződésnek.

³ Először *PN.* id. sz. *KI. N.* — Berzsényi Farkas a költő szeretett fia, maga is költőember. A hagyatékban ismeretlen verseket találtunk tőle, Berzsényi Dániel sajátkezü javításaival. — Berzsényi Dánielnek és atyjának viszonyára nézve I. Váczy id. m. 7. l. Különösen fontos a költő vallomása: *Kazinczy Ferenc levelezése Berzsényi Dániellel*, kiadta Kazinczy Gábor: 92—93. (1810. sept. 1-én k. levél.) A most közölt levelek alapján a viszony szívélyesebbnek látszik.

⁴ Először *PN.* id. sz. *KI. N.* — Fontos a levél kelte: 1807. sept. 15. Eddig ugyanis az általános feltevés az volt,

*A jegyzetek rövidítései:

Pesti Napló = *PN.*; kézirat = *KI.*; niklai hagyaték = *N.*; Döbrentei kiadása = *D.*; Szemere Tár = *SzT.*; Kazinczy levelezése = *K. Lev.*; Uj Magyar Muzeum = *UMM.*; Akadémia = *Ak.*; Nemzeti Múzeum = *NM.*; Protocollum = *Prot.*; Akadémia Értesítő = *Ak. Ért.*; Kazinczy Gábor kiadása = *K. G. kiad.*; Századok = *Sz. (1879. évf.)*; Történeti Lapok = *T. L. (1874. évf.)* — A jegyzetek számai a levelek számozására vonatkoznak. — Kazinczy leveleihez Kazinczy Gábor

hogy Berzsényi csak 1808-ban költözött Niklára. Így Toldy (kiadása 7. l.) és utána Váczy János is, életrajza 97. l. Ennél még fontosabb bizonyítékokat is találtunk Berzsényi Somogyba költözésére vonatkozólag. Berzsényi Dániel fia, Antal 1805-ben már Marcaliban van anyakönyvezve, tehát Niklán született. Ebből is következik, hogy Berzsényi már 1805-ben Niklán élt. Még fontosabbak azok a gazdasági iratok, amelyeket újabban sikerült megtalálnunk a niklai hagyatékban. Ezek szerint ugyanis Berzsényi Dániel már 1803. június 20-án megvette Thulmon Annától mindennemű, a niklai határban lévő rétjeit és szántóföldjeit. Ezt újabb niklai szerződések egészítik ki 1804. május 12-én és 1805. október 6-án. Különösen fontos az utóbbi, a niklai épületekre vonatkozó egyesség, melyben már a költő gyermekei számára kiépítendő fundusról van szó, tehát a költő mint Niklán letelepedett földesúr intézkedik családjá állandó lakhelyéről. Különben Berzsényi és Somogy viszonyára l. Toldy kiad. Bevezetése 11. l.

⁵ Először UMM. 1860. Kézirata *Ak. Kisnek és Berzsényinek a viszonyáról l. Gálos Rezső Jegyzetek Berzsényi Dániel költeményeihez*, Győr 1936.* Azonban a 4. levél jegyzete szerint kiegészítendő a Berzsényi és Kis érintkezésére vonatkozó adatok. Így válik mindjárt érthetővé az is, hogy miért nem fordul elő többé Berzsényi Kazinczynak és Kisnek egymással folytatott levelezésében (1803—1808). Berzsényi ugyanis elszakadt Sömjéntől már 1804-ben, de lehet, hogy már 1803-ban. Berzsényi és Kis viszonyának történetére l. Kazinczy levele 1803-ból Kishez Berzsényi költeményei tárgyában (ápr. 16.). Elhidegülés, úgy látszik, akkor sem állhatott be Berzsényi és Kis között (1817-ben), amikor Kölcsey Berzsényivel szemben Kist magasztalja. Mily jellemző Berzsényire, hogy Kissel nem fordul szembe, mint ahogy a Kölcseytől magasztalt Daykával keményen elbánik, különösen az eredeti niklai fogalmazványban. Öregkorának viszonya Kishez Döbrentének írt egyik utolsó levelében is a magavalóságában mutatkozik: tiszteletteljes hangon említi ifjú-

kiadásában tudtunk csak itt, vidéken hozzáférni, de a levéldátumból könnyű megtalálni a levelet *Kazinczy Levelezésének* Váczy-féle kiadásában is. (L. Bevezetés 13. l.)

* Ezenkívül u. a. l. K. 1921. 167. l.

sága barátja. — Kis vélekedése a folyóiratról K. Lev. VIII. 185. (Kilátástalannak tartja.)

⁶ Először PN. id. sz. KI. N. — Érdekes, hogy a rendkívül megleghangú levélben szó sincs Berzsenyi irodalmi sikereiről, pedig Berzsenyi ekkor már régen Kazinczytól felfedezett költő.

⁷ Először itt. SzT. — Berzsenyi pesti tartózkodására nézve l. Szemere levelét Kazinczyhoz 1810. ápr. 24., továbbá Szemerének Berzsenyihez pesti tartózkodása alatt írt levelét SzT. (Most kerül kiadásra.) — A *Wesselényi hampaihoz* c. verset a költő Kazinczy felszólítására írta. A megígért tudományos Journál a *Lehel kürtje* lehet. L. *Kazinczy levelezése*, Váczy kiad. VIII. 242. Még decemberben sem lett belőle semmi. L. Berzsenyi következő levelét is Szemeréhez. Popovics Vazulról lehet szó a levélben (1796—1864). Vida Kazinczy barátja, kihez költői levelet is írt.

⁸ Először PN. id. sz. KI. N. — Berzsenyi gazdálkodására nézve l. Berzsenyi Dezső Figyelő 1876. Nézetei *A mezei szorgalom akadályairól* c. művében, Magyar Irodalmi Ritkaságok 23. sz. — A szerződés, amelyet Berzsenyi említ, megvan a niklai hagyatékban. Erre vonatkozik 10 évvel később Stephaich Gáspárhoz írt levele is. Berzsenyi István ugyanis tovább adta a bérletet Stephaichnak. Berzsenyi István és költőnk viszonyára nézve l. Berzsenyi irodalmi levelezéséről írt tanulmányunkat. — A könyv, amiről említést tesz a költő: *Dayka Versei*. Kiadta Kazinczy Ferenc. A mű ajánlásáról Kazinczy 1810. febr. 24-én írt levelében értesíti költőnket.

⁹ Először itt. KI. SzT. — Az első kiadás körülményeire és Szemere szerepére vonatkozólag l. *Berzsenyi Dániel Költői Művei*, kiadta Merényi Oszkár dr. 1936. 67. Berzsenyi és Szemere későbbi viszonyára l. U. a *Berzsenyi Dániel néma barátja*. Protestáns Szemle 1936. évf. Kis István szerepére az akkori könyvkiadás történetében l. K. Lev. VIII. k. 276., 381., 400.

¹⁰ Először itt. KI. SzT. — *Kulcsár úr gáncsa* stb.: mint-hogy Szemere levele nincs meg, a levél pontos utalásaira csak következtethetünk. Valószínű, hogy a megjegyzés célzás Kulcsárnak a *Hazai és Külföldi Tudósítások* 1810. évi 41—(nov. 21.) 45. (dec. 5.) számaiban megjelent nyelvi értekező-

sére. — Berzsenyi és Kulcsár viszonyára nézve l. *Berzsenyi Dániel Költői Művei*, Ak. kiadás 207. — Szemere gáncsa a *Wesselényi hampaihoz* c. versre vonatkozik, amely tényleg Berzsenyi akarata ellenére az első kiadásban így jelent meg:

Leomlok én is szent porodon, Nemes!

A Jókkal együtt könnyeket áldozom...

A költő helyesbítését csak a második kiadásban tudta érvényre juttatni. (B. levele Helmecezihez 1814. júniusában.) — Az énekes játéokra vonatkozólag l. Szemere levelét Kazinczyhoz 1811 febr. 12-én: „Ostán egyebet is dolgozom: Próbátélt a Drámában, jambusokban. Most egyengetem. Anacreonī epigrammáim már régen tűzben vannak: s könnyen megeshetik, hogy *Elvina* is követni fogja őket.” (K. Lev. VIII. 321.) — Berzsenyi levele, amelyet itt említ, a Dunaizmusról szóló levél, l. Kazinczy Gábor kiad. 106. l. 1811. febr. 15. — A levélben említett könyvek nincsenek meg Berzsenyi könyvtárában, csak Machiavelli Livius-kommentára, de nem biztos, hogy erről a könyvről van szó. — (L. *Berzsenyi Dániel könyvtára*, Prot. Szemle 1936. évf.) — Lehel kürtjére nézve l. 7. levél jegyzete.

¹¹ Először itt. *KI. Ak.* — Horvát István id. levelében Berzsenyi verseinek hazafias jelentőségét emeli ki: „Heába nyomná már akárki nyelvünk terjedését, míg nekünk Berzsenyi Dánieleink lesznek, vagyon pedig már egy, nem féltethjük soha a megutáltatástól nyelvünket.” (1811. febr. 28.) — Horvát István új pályája: a Nemzeti Múzeum őre lett. — Berzsenyi e kitörése szinte a *Magyarokhoz* c. vers visszaéledt fájdalmas magyarságszemlélete. Azonban ennél a nézetnél nem maradt meg. L. nemcsak *A fenkölt nemességhez*, hanem a *Magyar* c. versét, Ak. kiad. 263, amely a magyarságba vetett hitet nyilatkoztatja ki. — Berzsenyi hellenizmusára l. a Széchenyihez írt levelét, jelen kiadásunkban. Horvát István szerepére az 1. kiadás történetében l. Ak. kiad. 66.

¹² Először itt. *KI. SzT.* — Kazinczy id. levele: 1812. jan. 30. (K. Gábor kiad. 132.) „Verseid MSa felől Vitkovits azt írja, hogy szerencsésen kiállá a censor trutináját.” Vitkovits kéri el tőle többi versét is, a gyűjteménybe beillesztés céljából. L. Ak. kiad. 66. A kiadásviszonyokra vonatkozólag

l. *Adalékok a magyar kiadástörténethez a XIX. sz.-ban*, írta Merényi Oszkár dr. Budapest, 1937. — Berzsényi felfogása a barátságról: L. Vitkovits Mihályhoz írt epistolája, Ak. kiad. 247. Továbbá *A magyar lélek a XIX. sz. elején* c. értekezését. Kaposvár, 1930. (Barátság c. fejezet.) — Ez a levél, valamint a Kazinczyhoz 1812. febr. 5-én írott is fontos okirat az ellen a vád ellen, mintha Berzsényi sajnálta volna a pénzt versei kiadására. Ellenkezőleg! Valósággal ideges, türelmetlen hangon sürgeti barátait, hogy tájékoztassák végre az összegről, amelyet sürgősen meg akar küldeni nekik, s „meg nem foghatja, miért tagadják meg eme kérését.“ (K. Gábor kiad. 133.)

¹³ Először PN. id. sz. KI. N. — Sógoraival folytatott pereskedésére l. e gyűjteményben közölt levelét, amelyet valószínűleg Ajkay Jánoshoz, ügyvédjéhez írt. E pörösködései még 1833-ban sem érhetek véget, mert vejének, Barcza Károlynak van egy 1833-ban, Halimbán kelt levele, amely e pörökre célzást tesz. — A kaposvári jelenet leírása Kazinczyhoz írt levelében, érk. 1812. ápr. 2.

¹⁴ Először itt. KI. Ak. — Az első kiadás körülményeire nézve l. Ak. kiad. 66. K. értesítése az ifjak adományáról 1810. febr. 24. Helmecki levele e tárgyban 1812. szept. 1. Tatayé és társai 1812. május 24. — A bécsi képre vonatkozólag l. B. Kazinczyhoz írt levele 1812. jún. 12. K. Gábor kiad. 144. l.) A pesti képre l. Szemere levelét 1810 márc. A *gr. Teleki Lászlóhoz* írt vers körülményeire nézve l. Ak. kiad. 235-höz tartozó jegyzetet.

¹⁵ Először PN. id. sz. KI. N. — Az új házról l. Berzsényinek Kazinczyhoz írt levele 1812. ápr. 2. (K. G. kiad. 139.) A *Melancholiáról* l. Döbrentei értesítése 1812. jún. 20. (Ezzel indult meg ismeretségük.) Gr. Bethlen Ádámné személyére l. Kazinczy értesítése 1812. okt. 2. (K. G. kiad. 153.)

¹⁶ Először itt. KI. NM. — Tatay verse nincs meg. — Kazinczy levele 1812. okt. 2. és júl. 2. (K. G. kiad. 147. 151.) Helmeckit Kazinczy ajánlotta 1812. okt. 2-i levelében.

¹⁷ Először D. III. 56. KI. nincs meg. — A szépnemre vonatkozólag l. Berzsényinek Dukai Takács Judithhoz írt költői és prózai levelét. Érdekesen veszi védelmébe a költő

a női nemet egyik ismeretlen prózai töredékében. „A költész asszonyok ellen való kikelés rossz példa, Corinna Diotima stb.“

¹⁸ Először itt. *KI. Ak.* — Helmeczi levele, amelyre hivatkozás történik, 1812. szept. 1-én kelt. Helmeczi szerepére nézve l. *Ak.* kiad. 66—86. l. — A kiadásból befolyó jövedelemre u. ott 72. l.

¹⁹ Először itt. *KI. Ak.* — K. levele, amelyre hivatkozás történik, kelt 1812. okt. 2. (K. G. kiad. 157. l.) Az Egyetemi Nyomdáról volt szó eleinte, Kazinczy terveinek megfelelően. L. *Ak.* kiad. 66. l. — A projectumra l. 18. levél jegyzetét. — Trattner szerepére a századeleji könyvkiadásban l. Waldapfel József: *Ötven év Buda és Pest irodalmi életéből* Budapest, 1935. 182. l. — Merényi Oszkár dr.: *Adalékok a magyar kiadástörténethez a XIX. sz.-ban.* Budapest, 1937.

²⁰ Először *D. III. 63. KI.* nincs meg. — Az Erdélyi Múzeumra nézve l. *Ak.* kiad. jegyzeteit, amelyek mutatják Berzsényi érdeklődését és azt a hatást, amit az Erdélyi Múzeum tett esztétikai nézetei kialakulására. A Múzeum keletkezésére l. Kazinczy Lev. különösen a VIII. kötet. — Berzsényi assessorságára az eredeti határozat így hangzik, a megyei közgyűlés jegyzőkönyve szerint (Somogy megye Prot. 1813. pag. 727. 1462):

„Ezen alkalmatossággal Méltóságos Gróf és Adminisztrátor Úr Ó Nagysága ezen Megyebeli Táblabírájnak e következendő Uri Tagokat ki nevezni méltóztatott, t. i. Illés József, Markovits Antal, Kajdátsy Antal, Répásy Leopold, Jeszenszky Imre, Kunkovits Ignátz, Berzsényi Dániel...

Kik is mindnyájan a szokott mód szerint hiteket le tévén ezen Nemes Megye Táblabíráji sorába... beiktattattak.“

²¹ Először itt. *KI. Ak.* — Gr. Teleki László Dissertációjáról van szó. — Helmeczi elszámoló levele 1813. jún. 24. L. még *Ak.* kiad. 66—86. — Berzsényi és Helmeczi viszonyára l. Berzsényinek Helmeczihez írt költői levelét, de az I. kiadásra l. a költőnek Döbrenteihez és a II. kiadásra Takácsi Horvát Jánoshoz írt levelét gyűjteményünkben.

²² Először *D. III. 64. KI.* nincs meg. — A kifogásolt helyekre nézve l. Berzsényi vezetéses, 1814. júniusában írt levelét, amelyben e kifogások ismét előfordulnak. L. *Ak.* kiad. 66—86. — A *Melancholia* c. versre l. a 17. l. jegyzetét. —

Döbrenteinek Kazinczy ellen hangoztatott vádjára nézve l. Ak. kiad. 66—86, amely kimutatja a vád alaptalanságát.

²³ Először itt. *KI. Ak.* — Helmeczi hiv. levele 1813. nov. 23., amelyben Kenderesi hírért közli a kolozsvári színházban megörökített Berzsenyi-versről, illetve verssorokról. (*Győztem...*) *A kolozsvári színház és színészet történetére* l. Ferenczi Zoltán műve, Kolozsvár, 1897.

²⁴ Először itt. *KI. Ak.* — A *Mondolat* hatására nézve l. Váczy id. m. 294. A *Mondolat* hatása a 2. kiadásra: l. Ak. kiad. 66—86. — Szerzőjére nézve l. Berzsenyi levelét Helmeczihez 1814. máj. 20. — A *Napoleon* c. vers keletkezési körülményeit és közlését illetőleg l. az Ak. kiad. jegyzetét a *Napoleon* c. vershez. 385. — 1815-ben a verset Berzsenyi, valószínűleg Napoleon visszatérésének hírére visszavonta. L. az 1816-os kiadást. — A 2. kiad. történetére id. Ak. kiad. 66—86. l.

²⁵ Először itt. *KI. Ak.* — A *Mondolat* szerzőjét illető találgatásokra l. *Kazinczy levelezése*, különösen XI. 489., ahol Kazinczy hasonló véleményét fejezi ki. — Berzsenyi költoeszményét illetőleg l. különösen *A poéta* c. verset. A *Mondolat* szerzőjét illető kutatások: Harsányi István cikke *IT.* 1917. és a hozzátartozó irodalom. A *Napoleon* c. versre l. előbbi levél jegyzetét.

²⁶ Először itt. *KI. NM.* — Horváth Elek (1784—1835), későbbi kaposvári gimnáziumi igazgató meleg viszonyban volt a költővel. Berzsenyi szerette őt érdekes sorsáért és fiatalon elhunyt jegyesének, Tölcsányi Zsófinak a történetéről szól B. egyik szentimentális novellatöredéke, (kiadva Berzsenyi Dániel ismeretlen töredékeiben. 1938. s. a.) — Horváth Elek levele, amelyre célzás történik, 1814. jún. 12-én kelt. Ebben beszéli el Horváth szerelmének történetét. A levelezésanyag legközelebb kiadásra kerül az *IK*-ben.

²⁷ Először *UMM.* id. évf. *KI. Ak.*-ban, fogalmazvány *NM.* Dukai Takács Judit és Berzsenyi viszonyára vonatkozólag l. Ak. kiad. jegyzete a Dukai Takácshoz írt költői epistolához 387—389. — Berzsenyi és Kisfaludy Sándor viszonyára nézve l. K. Lev. K. G. kiad. 207. (1817. febr. 27-én írt levél), ahol érdekesen lehet látni, hogy Berzsenyinek Kisfaludyról látatlanban táplált véleménye Kisfaludy

látásakor sem változott meg, a vele való beszélgetés folyamán. Kisfaludy helyzetére korában I. Császár Elemér: *Kisfaludy Sándor*. — Csokonaira vonatkozó véleménye a Kazinczy-kor véleményével megegyezik. (L. különösen Kazinczy levelezése III—V. k.) — Péteri Takács Józsefhez való viszonyára I. a költőhöz írt versét is, Ak. kiad. 153. Továbbá Takács hatását a költőre több versében, mint pl. *A Balaton*. (L. Ak. kiad. jegyzetét.).

²⁸ Először itt. *KI. N.* Berzsenyi egyik eddig ismeretlen, talán Ajkayhoz intézett levelének hátlapján találtam e befejezetlen levelet, illetve fogalmazványt. — Szentmiklóssyt Kazinczy ajánlotta Berzsenyi figyelmébe. L. levelét 1814. febr. 6-án, K. G. kiad. 175. A szóban lévő vers a Kazinczyhoz írt óda: *Te, kit kevélyen lát az egész Haza...* kezdetű. A Berzsenyihez írt vers így kezdődik: *Szép Lélek, ki hazánk díszei közt ragyogsz...* (Legközelebb kiadásra kerül.) A levél Szentmiklóssynak 1814. május 10-i levelére vonatkozik, tehát máj. 10. és júl. 17. között kelt, mert Szentmiklóssy júl. 17-i levelében már hivatkozik Berzsenyi levelére: „Int a Tekintetes Ur hogy mesteremül Horáztot választanám...”, azonban bevallja, hogy lendülete kevés Horatius követésére. A hiv. könyv nincs meg Berzsenyi könyvtárában. Bizonyára a köréhez tartozó valamelyik kezdő írónak kölcsönözhetette ki a könyvet, mint Horváth Eleknek Schillert. (L. 1814. nov. 29. levelét).

²⁹ Először itt. *KI.* a sümegi Darnay-Múzeumban. A másolatot Darnay igazgató úr volt szíves nekem megküldeni. — *A bonyhai grottára és Wesselényi arcképére*. I. Ak. kiad. 385., 386. l. jegyzeteit. Hogy a levelet Berzsenyi Horváth Elekhez írta, abból állapítható meg, hogy viszonyukra több célzás van a levélben. Berzsenyi biztatása, hogy Horváth tárja fel tehetségét a világnak, Horváth 1814. aug. 27-én kelt levelére céloz, amelyben Horváth azt mondja, hogy az Erdélyi Múzeumnak munkát azért nem küld, mert nem akarja megszággatni őket. „Maga akarja kiadni munkáit s ezzel nem siet.” (Eddig kiadatlan levél most kerül kiadásra) A „minapi levél”, ugyanez az aug. 27-i levél.

³⁰ Először itt. *KI. Ak.* — Helmeczi utolsó levele 1813. aug. 18. — Wesselényi, Pataki és Döbrentei látogatásának leírása Döbrenteinél (D. I. 259. l.) — Tatay, Horvát Elek és

Helmeczi viszonyára l. Helmeczi levelét 1814. végén írt keltezetlen levele az Ak. kéziratárában Irod. lev. 4-r. 119. sz. — Tatay levele Helmecziről 1814. dec. 16. u. ott 120. sz. — Kazinczy levele e tárgyban 1814. nov. 11. (K. G. kiad. 183.)

³¹ Először *TL. KI. Ak.* — Nevezetes levél irodalomtörténeti szempontból, mert bizonyítja, hogy Festetics már ekkor, 1814. végén meghívja Berzsenyit a Georgikon exameneire, tehát már ekkor foglalkoztatja Festeticset ezek ünnepélyesebb jellegének az eszméje. A levélnek még nincs dátuma, de keletét meg lehet állapítani abból az eddig ismeretlen levélből, amelyet Berzsenyi 1815. jan. 7-én kapott a Georgikontól. Ebben az e levélben említett svájci tehencről van szó, amelyeket levelünk idején mint elküldendő ajándékot emlegetett meg Festetics. A levél tehát 1814. szept. (Wesselényi látogatása) és 1815. jan. 7. között íródott, mert a jan. 7-én küldött ajándék a levél idején még csak ígéret volt. A levél keltét a *TL.*-ban közölt, most megtalált teljes levél adja meg. Közlésünk ezen alapul, mert az *Ak.* kézírata hiányos fogalmazvány.

³² Először *Sz. KI. NM.* — Horváth István munkájának címe: *Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás híres magyar királyoknak védelmeztetések a nemzeti nyelv ügyében.* Tekéntetes tudós Schwartner Márton úr vádjai és költeményei ellen írta H. l. Pesten, 1815. Schwartner már *Statistik des Königreichs Ungarn* 1798. c. művének 187. fejezetében is az egész magyar középkor műveltségének német, latin és olasz jellegét hangsúlyozza. (L. id. m 498—99.) Schwartner 1815-ben megjelent művének címe — amelyet Berzsenyi később meghozatott — *De scultetiis...* Budae, 1815. — Szemere támadásáról Czinke ellen Szemerének Berzsenyilhez 1810. márciusában írt levelében van szó. — Ürményi József országbíró, több jeles szónoklat szerzője, az irodalom pártfogója, az egyetem gondnoka. Horvát Ürményi titkára volt.

³³ Először itt. *KI. AK.* — A vers-kéziratok nincsenek meg. — Nyilván az első kiadásban meg nem jelent versekről van szó. Jellemző Berzsenyire, hogy mindenki véleményét kéri és meghallgatja, így Helmecziét is, pedig ízlésük és véleményük sokban ellenkezett. A 2. kiadás történetét l. *Ak.* kiad. 80—86. l. — E levélből tűnik ki a következő keltezés nélküli levél kelte: június első napjaiban íródhatott. Helmeczi reflexióiról nem tudunk, csak változtatásairól.

³⁴ Először itt. *KI. AK.* — Helmeczi több versben nem teljesítette Berzsenyi akaratát. Így az *Egy szilaj lánykához* c. vers 4. versszakának 4. sorában, a *Linon* 1. sorában, a *Felsőbüki Nagy Pálhoz* c. vers 3. versszakában, a *Felkölt nemességhez* 37. sorában, a *gr. Festetics Lászlóhoz* 10. vsz. 3. sorában, a *báró Prónayhoz* írt vers 2. vsz. 2. sorában, a *Mulandóság* 2. vsz. 4. sorában, a *Vigasztalás* utolsó versszakának 3. sorában, a *Nelli* első versszakában; e mulasztásokat, amelyek az utána következő kiadók figyelmét is elkerülték, az *Ak.* kiadása pótolta első ízben. (1936.) L. e versek jegyzeteit az említett kiadásban. — Himfynek Takács József írta Előbeszédét.

³⁵ Először itt. *KI. AK.* — A Döbrenteihez írott költői levélre l. *Ak.* kiad. „Egy leánykának magános beszéde”: *A pók* c. fordítás, amelynek forrását nemrég találtam meg Engel *Der Philosoph für die Welt* c. művének egyik darabjában: *Die Spinne*. (L. *IK.* 1938. S. a.) — A Kanisai Basa levele az Erdéyi Múzeumban megjelent.

³⁶ Először itt. *KI. Ak.* — A 2. kiadás valóban a helyesbített néven jelent meg. A donatios levél 1559. május 16-án kelt. (Miksa császár megerősítő adománylevele: Berzsenyi György, Mátyás és Balázsra vonatkozik. A levél megvan a niklai hagyatékban, másolatban.)

³⁷ Először itt. *KI. Ak.* — A Wiener Literaturzeitung recenziójáról van szó. (L. *Ak.* kiad. 80–86. l.) A levelek dátumozásából tűnik ki, hogy a *Barátimhoz* c. vers 2. változata e kritika nélkül keletkezett, mert hiszen a változtatásról szóló rendelkezést B. már, mielőtt a kritikát olvasta, elküldte Helmeckinek. Ezt a verset tehát a *Mondolat* gúnyolódása miatt változtatta meg. A *Reggelről* viszont a Helmeckinek írt levélben még nem történik intézkedés, tehát ennek 2. változata a bécsi kritika hatása alatt jött létre. (L. *A.* kiad. 80–86.) — Bilkei Pap Ferenchez írt újabb levelét 1815. jan.-ban alább említi. — Vajda Albert egyedüli fennmaradt munkája: *Emlékezet oszlop*, melyet ns. és nemz. Ajkay Gáspárnak... halálára emelt. Soprony 1808.

³⁸ Először itt. *KI. N.* — A Magyar Társaságra vonatkozólag l. az *Ak.* kiad. jegyzete a vershez: 389–391. — A levéltöredék azért fontos, mert bizonyítja, hogy Helmeczi a levelekben követte Berzsenyi utasításait, amelyek az ismert kéziratoktól eltérő szöveget megokolják. (L. *Ak.* kiadás jegy-

zetei.) — Ugyanez a töredék őrizte meg a *Reggelre* vonatkozó rendelkezést is, amelynek egyébként semmi nyoma sincs.

³⁹ Először itt. Kézirat *Ak.* — A hivatkozást illetőleg l. előbbi levelünket. Az epistolák szövege igen nagy változásokon ment át. L. id. *Ak.* kiad. jegyzetei. A levélben előforduló Kotzebue-darab nem volt meg Berzsenyi most megtalált hagyatékában, de a *Kupa támadására* bizonyos hatással lehetett, mint ezt kimutattuk. — Schwartner művéről már volt szó a Horvát Istvánhoz írt levéllel kapcsolatban.

⁴⁰ Először *D.* III. 74. *Kl.* nincs meg. — A tervezett dráma *Kupa támadása*. L. *Ak.* kiad. 412—429. (Jegyzetek.) — Döbrentei válaszára nézve l. u. ott. — Az *Antimondolatra* nézve l. Balassa József kiad. *Felelet a Mondolatra*, Budapest, 1898. Régi Magyar Könyvtár II. sz. Bohógyi az Antimondolat hőse. — Berzsenyi felfogása a kritikáról l. Toldy kiadása II. 184.

⁴¹ Először *PN.* id. sz. *Kl. N.* — Berzsenyi gazdasági „kísérletezéseire“ nézve l. Váczy id. művét 130—133. l.

⁴² Először *UMM.* id. évf. *Kl.* nincs meg, csak másolat az Akadémia kéziratárában Toldy beleváltásaival. Igyekeztünk az eredetit visszaállítani s így közöltük a szöveget. — Takácsi Horváth János és Berzsenyi ismeretsége attól az időtől kezdődött, hogy Kis János Horváthot nevelőnek küldte el Berzsenyi fiaihoz. Horváth Szinnyei szerint 1816 májusától 1817. októberéig volt kint Németországban. Maga is íróember, a Felsőmagyarországi Minervába és a Tudományos Gyűjteménybe dolgozott. Szinnyei cikke Horváthról a *Magyar írókban* némi kiigazításra szorul. E levélből kitűnik, hogy Horváth valóban nevelője volt Berzsenyi Farkasnak. Ha Horváth másfél évet töltött külföldön, akkor már jóval előbb ki kellett mennie, nem pedig 1816 tavaszán, mert hiszen Berzsenyi hónapokkal elkésztett levele már 1816. nov.-ben íródott s Horváth régebben megtett útjáról szól, tehát oly időről, amikor Szinnyei szerint Horváthnak még Jénában, útja elején kellett volna állania. Berzsenyi recenziója a bécsi Literaturzeitungban, Leopold Petz, Takácsi Horváth Jánosnak barátja volt soproni theologiai tanulmányai idejéből. — Berzsenyi véleménye a versformákról, l. Toldy kiadása II. 54. l. — Helmeczi változtatásaira l. jegy-

zetünket a 34. levélhez. — *Kupa támadására* l. U. 40. levél jegyzetét.

⁴³ Először *PN.* 1850. 65. sz. *KI. Ak., N.*

⁴⁴ Először *UMM.* id. évf. *KI.* nincs. — Bárány Boldizsár Berzsényi rokonságához tartozott. Szintén soproni diák volt, Katona József barátja, ügyvéd, a *Bánk bán rostájá-*nak szerzője, gombai birtokos (Somogy m.). — Berzsényi véleménye a mitológiáról: az Uránia bíralatában Toldy kiad. 85. Berzsényi mitológiájáról l. *Ak.* kiad. Bev. III. fejezet. — Bárány Berzsényi leányának egyik kérője is volt.

⁴⁵ Először itt. *KI. Ak.*, de az eredeti fogalmazvány megvan a niklai hagyatékban is, s mivel erősen eltér a végleges szövegtől, ime közöljük:

Ime az én Muzsám ismét jövendöl, divinál: alig tellyesedett be a Helikon már Veimárt jövendöl: Mosolyogjon Excellenciád, de kérem azt a Magyar országi jövendő mondó barna asszonyok Sibillák közé ne számílj, mert ő csak azt jövendöl amit Excellenciád kíván: Nagyságot s dicsőséget, s ha jövendelése bé tellyesedik eléggé meg lesz jutalmazva mert ha csak egy morzsát is tehet azon nagy épülethez, mellynek Excád talpköveit olly dicsőn lerakta úgy elmondhatom Senecaval non sum frustra natus. S elmondhatja Excelenciád is Exegi monumentum ere perennius! ... — Weimar célzás a *Keszthely isteneire*.

⁴⁶ Először *PN. KI. N.* — Evvel a halálesettel indulnak meg Berzsényi csapásai. A halott valószínűleg anyai nagyanyja és jóltevője lehetett. Thulmon Pál a költőnek atyai jóbarátja. Berzsényi Dániel a Thulmon-család birtokaiból vásárolt, azokat cserélgette és részben bérelte. Innen lehet a levél célzása, hogy hálával tartozik a halottnak gazdasági szempontból is.

⁴⁷ Először itt. *KI. N.* — Kronekker Berzsényi birtokainak távollétében kezelője, s szintén birtokos. — Berzsényinek és feleségének egymáshoz való viszonyáról l. Váczy János id. mű 58. l. Teljes mértékben csatlakoznunk kell Váczy véleményéhez, amelyet az id. helyen kifejt a költő feleségének egyik lebecsülőjével szemben. Berzsényiné ha nem is művelt, de tevékeny, ügyes asszonynak mutatja magát az IK-ben közlendő egyetlen fennmaradt levelében. Meg tudta a maga igazát védeni, de „esmerete a költő azon jó szívét“, hogy belátja igazságát. Férje távollétében neki kel-

lett jóformán egyedül a nagy gazdaság benső ügyeit vezetnie s nagy dolog, hogy a költő — bár segítséggel — de rá merete bízni távollétében nagy birtokát, mert hiszen mintegy Kronekker nógatásával és ellenőrzésével is megterhelte.

⁴⁸ Előszőr itt. *KI. N.* — Ugyan így a 49. 50. 51. 52. levél is.

⁴⁹ Előszőr Noszlopy Tivadar *Emlékeim* c. művében. *KI.* nincs meg. — Ebben az időben már valószínűleg végleg ott-hon volt a költő. Ez a levél jelentősége. Megerősíti ezt Berzsenyi Farkasnak 1821 okt. 30-án kelt levele is, amely Döbrentei késő látogatásáról számol be, s e levél azt mutatja, hogy a költő ekkor már állandóan távol van Soprontól. Így soproni tartózkodása csak egy iskolai évig tartott, nem két-tőig, mint az eddigi életrajzírok állították.

⁵⁰ Előszőr Noszlopy id. m. *KI.* nincs. — A szerződés, amelyre célzás történik, 1810-ben készült Berzsenyi István és költőnk között. Berzsenyi István részét vette át Stephaich Gáspár.

⁵¹ Előszőr itt. *KI. N.*

⁵² Előszőr itt. *KI. Ak.* — Fontos levél a versek sorrendjére vonatkozólag. *L. Ak.* kiad. 113—121. l.

⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ Előszőr itt. *KI. N.*

⁵⁶ Valószínűleg Ajkay János ügyvédhez íródott, akire célzást tesz vejüknek, Barcza Károlynak költőnkhez írott levele is. (*N.*) — Ebben a levélben valamelyik Festetics-ről lehet szó. Az öreg Festetics Györgyhez fűzte a költőt gazdasági kapcsolat is, l. Kazinczyhoz írt levelét 1814. dec. 15. (*K. G.* kiadása 269.) De íródhatott a levél a megjelölt időpontban a családi hagyomány szerint Festetics fiához, Lászlóhoz is.

⁵⁷ Előszőr *D. III. 93. KI.* nincs. — Az említett értekezés a *Versformákról* című. A hely, amelyre Berzsenyi céloz, a következőképen hangzik: „A kézi szépművészetek nem egyebek mint szép játékaink.“ Döbrentei nem teljesítette a költő kérését, mert kiadásában (*II. 96*) a hely kijavítatlan maradt.

⁵⁸ Előszőr itt. *KI. Ak.* — A levélnek sem címzettjét, sem keltét nem tudtuk eddig. A Somogy megye levéltárában végzett kutatások szerint a kaposvári Olvasó Intézet részére

összeállítandó könyvjegyzékről van szó. Ugyanis 1826-ban a megyegyűlés jegyzőkönyve szerint a megye megkérte gr. Festetics Lászlót (ő az a Festetics, akiről a levélben szó van), hogy a Velites-pénztárból (katonai pénztár) neki visszajáró összeget a kaposvári „deák iskolák” céljaira fordíthassák. Erre Festetics azzal válaszolt, hogy a kérdéses összeget egy megyei Olvasó Intézet céljaira engedi át, s a beszerzendő könyvekről — amelyekről egy bizottság tegyen javaslatot — jegyzéket küldjenek neki. Az 1826. febr. 20-i nagygyűlés a bizottságba Csépan Istvánt, Bodonyi Józsefet, Berzsényi Dánielt és Siklós Vietor főügyvezetőt küldte ki. (Prot./1826.328.) Az első három a megye táblabírája volt s az ügy intézésével, mint a jún. 26-i jegyzőkönyv bizonyítja, Csépan Istvánt bízták meg, akihez Berzsényi levele is szól. E levél tehát 1826. febr. 20. és jún. 26. között íródott. (Prot. 1826/1123). A jegyzék főleg a Magyarország történetére vonatkozó könyveket foglalta magában. Többen a gyűlésen ajándékkönyveket is ajánlottak, mint pl. Gaál István *Anacharsis utazását*, mások meg kéziratok kinyomatására is tettek indítványt. (L. u. ott.)

⁶³ Először Noszlopy id. m. KI. nincs meg.

⁶⁴ Először D. III. 118. KI. nincs meg. — Bowring gyűjteményére nézve l. Horváth János *A népiesség története Fahluditól Petőfiig*. Berzsényi népdalgyűjteményének eredetije a niklai hagyatékban, másolata az Akadémia kéziratтарыban van meg. Onnan közzeltük az Ak. kiadásban: 302. l. — Berzsényi nézetei az esztetikáról *Poetai Harmonistikájában* különösen a XVI. fejezettől és a *Kritikáról* szóló értekezése befejező soraiban jutnak kifejezésre. — Variáns e levélhez: (Ak.)

Mikla, Jul. 8—d. 1828.

Kedves barátom!

Nem tudom köszönettel kezdem é levelemet avagy panasszal? Egy hosszú tized mulva térsz bé hanyatló barátodhoz, s akkor sem önként hanem egy jámbor Angol vezet! No de mégis Isten hozott édes Barátom! Feledjük el az esztetikai pórhad' hagymázait' s legyünk a régiek. Én egyéberánt is úgy látom, hogy nem barátságunk, hanem csak barátkozásunk szakada félbe. Mert ki nem látja azt, hogy Te engem a' Sonettisták' durva tsapkodásai között oly szeretettel fedeztél, a'milyennel tsak a' szíves barát

szokta barátját fedezni. Ezen jóságodért már jelentém szíves köszönetemet Stetner György Etsém által 's hogy ezt mind eddig levélben meg nem köszöntem, tulajdonítsd annak hogy egy régi levelemre nem feleltél; mert én minden inkább tudnék lenni, mint alkalmatlankodó. Nagy örömmel láttam hogy aeshetikai principiumaid az enyimekkel igen rokonok 's úgy hiszem, hogy ha még azon értékezésemet is meg olvasod, mellyben a' Középszer' ideáját most bővebben fejtegetem egészen egy hiten fogunk lenni. Én az Aestheticust, édes Barátom, nem tsak Floristának nézem, mint Kazinczy, hanem minden tekintetben a' Cultura' egyik fegfőbb intézőjének. Innét van, hogy én a' szépet a' hasznostól megválasztani nem tudom 's nem akarom; innét van hogy Poesiánkat az ártalmas floristai piperéktől, affectáltságtól, meszterkéltiségtől 's muzsikába fulladástól védeni öregségem tisztévé tettem. Igen siralmas, igen hálátlan tiszt, gondolod magadban édes Barátom, 's igen jól gondolod. De mit tehetsz róla hogy én a görög egyszerűt legfőbbnek látván, Poesiánkat a Görögökével meg görgettetni 's 'a sipoló Marsias, hetedik bőrében, mint Hercules a' Centaurus ruhájában, megégni többre teszem mint azt, hogy a létániás világnak az ódai stylt meg mutattam. Engedd meg ezen hiuságomat, édes Barátom! Miolta én a' Sonettisták tompa nyilait láttam 's miolta Te olly szép, olly igen genialis lélekkel a' tévedést megisméréd, s a Sonettezésről nyilván le mondál, az olta engeded magamnak egy kis hiuságot. De örüly te is Barátom, mert minden bizannyal épen olly szép lelket...

⁶⁵ Először D. III. 119. Kézirata nincs meg. — Széchenyi és Döbrentei viszonya ismeretes, valamint Döbrentei szerepe a Hitel megírásában. L. Grünwald Hitel-kiadását. A lópálya iránt érkezett megkeresés levéltári kutatásaink nyomán így intéződött el; két határozatra is akadunk. Az egyik (Prot. p. 354/1828.) általában pártolja a pesti „lópályáztatást“, a másik azonban már közelebbi intézkedést is hírül ad, s Berzsenyi esetében erről lehet szó, erre vonatkozhatik a gyűlésről szóló híre:

„A Pesti ló futtatás intézetére nézve a lótenyésztésre ügyelő megyebeli kiküldöttségtől lehetné észrevételekre kívántató jelentés, úgy ezen pályáztatásnak közhírré tétele hasznos lesz és ezen közhasznú célra teendő adakozás vé-

gett a megyebelieket felszólíttatni... (Majd alább, a határozatban:)

A megyebeli birtokos urakat fel fogják szállíttani ezen tárgy elősegállítására." (Prot. 2412/1828.)

A határozat még azt a javaslatot is magában foglalja, hogy a „lópályáztatás“ ideje ne essék össze a gazdasági munkával. — Berzsényi az új iskola ellen: l. különösen Bírálataiban és Kritikai leveleiben.

⁶⁶ Előszőr D. III. 129. KI. nincs meg. — Célzás Döbrentei 1828. nov. 21-én kelt levelére: „Fel-fel barátom, fejtsd ki, amit hatalmasan érzesz, add ki aztán minél előbb magad, ne bízd azon keserű időre, mikor már Te nem lennél.“ Ezek a sorok mutatják eddig egyedül Döbrentei serkentő hatását Berzsényire. Döbrenteihez való viszonyára nézve l. Ak. kiadás Bev. 89—.

⁶⁷ Előszőr UMM. 1860. KI. Ak. — A levél azért nevezetes, mert világot vet a *Kritikai Levelek* keletkezésére és kialakulására. Ezek a Levelek egy hosszú évtized elmélkedésének eredményei. Az ismeretlen niklai töredékek bizonyítják, hogy a Daykáról szóló rész már 1818 végén készen volt eredeti formájában. (A *Kritikai Levelek* VI. része.) Így Tol-dynak az a feltevése, hogy a Levelek 1829—52 között keletkeztek, nem áll meg. Viszont a VIII. rész, amelyben Szemere szonettjeit taglalja, úgy látszik 1829 nyarán keletkezhetett. Annál inkább, mert az a Muzarion IV. kötetével van kapcsolatban. Látszik, hogy Berzsényi Döbrenteiben nemcsak költészetének, hanem elméleti törekvésének is megértő méltatóját vélte megtalálni. E *Kritikai levelek* a Döbrentei fegyverbarátságának égisze alatt íródtak. — Döbrentei hosszú és vídám utazására l. 1829. júl. 31-én írt levelét. D. III. 133. — Gr. Dessewffy József *A Kelleme*c. verséről van szó, amelyet Dessewffy a Minerva 1829. januári számában jelentetett meg. E versben Dessewffy Kisfaludy Sándort, Berzsényit és Vörösmartyt dicsőíti, — akiknek versét ajánlja is — mint akik minden kicsinyes veszekedésen felülemelkedve az örök lángelmék dicső életét élik: ez méltó érdemük és jutalmuk.

⁶⁸ Előszőr D. III. 130. — A kaposvári olvasó intézetről már volt szó. (L. 62. levél.) — „Nyertünk szép tzipmerleteket:“ a Muzarionban Kazinczy Csokonait, mint azoknak az írók-

nak a példáját mutatja be, akik megmaradtak régi rossz ízlésüknél s ez a célzás és különösen a Muzarionnak a Ráday-versek mellett lándzsát törő iránya sértette Berzsenyit is. Sallustiusról a Muzarion IV. kötetének 166—189. lapján van szó. Az értekező, Kazinczy rendkívül dicséri Sallustius stílusát. Általában a stílus, a forma kultuszának a túlajtása, a *toilette du stil*, ahogy az egyik cikkíró kifejezi, jellemző vonása a Muzarionnak.

⁶⁹ Előszőr *Ak. Ért.* 1914. (Viszota Gy. közlése.) KI. Ak. — Válasz Széchenyi és Wesselényi felhívására a lóversenypályára való adakozás alkalmából. — Széchenyi és Anglia viszonyára l. Marczali H. Magyar Figyelő 1913. — Berzsenyi és Anglia viszonyára l. az *Anglia* c. versét. — A boldogító harmonia keresése már ekkor élénk kapcsolatot mutat B. politikai és esztétikai eszméi között: *Poetai Harmonistica*: I—V. fejezet. — Másutt is megvan a patriarchalizmus gondolata, így pl. *A mezei szorgalom akadályairól* szóló művében is. Ez a patriarchalizmus életfilozófiájának, a harmoniának a gondolatával a legszorosabb összefüggésben van. — Berzsenyinek az Akadémiára vonatkozó felfogása azért érdekes, mert nem lehet avval vádolni, hogy Kazinczy pártján volt s osztotta Kazinczy aggodalmát az Akadémiával szemben. (Orthologusok!) Mi inkább úgy hiszünk, hogy B. a költészet szabadságát féltette az akadémiától. — „A népek nem egyebek, mint szokásaik teremtményeik”: Montaigne jellemző gondolata, akit Berzsenyi ez időben szorgalmasan forgatott. — Berzsenyi Hellasz-élményére nézve l. tanulmányunkat: *Berzsenyi irodalmi levelezése* és különösen a *Poetai Harmonistikát*, amely a hellénizmusnak egyik legrajongóbb terméke a magyar irodalomban. — Látszik, hogy a költő Széchenyi programjában nélkülözte az esztétikai tárgyat. Ez vezetett későbbi összeütközésükhöz, de ebben a levélben a költő még zavartalanul fejti ki nézeteit. — E nézetekkel szoros kapcsolatban van *A poezis hajdan és most*, továbbá a *Harmonistica*. L. még Ak. kiadás jegyzeteit: 410—12.

⁷⁰ Előszőr *D.* III. 150. KI. nincs meg. — Célzás Dessewffynek Kazinczy ellen írt versére, amelyet Döbrentei 1830 febr. 22-i levelében közöl Berzsenyivel. — A *Hitel* 147. lapján Széchenyi arról beszél, hogy nem elég az áljátékony-

ság, hanem mindenkit olyan helyzetbe kell hozni, hogy becsületesen megkereshesse kenyerét, jó megélhetését. Az ország csak akkor lesz boldog, ha minden magyar ember emberhez méltó életet élhet. Ez kell legyen minden kormány-nak és minden magyarnak a törekvése. Változat az *UMM.* id. évf. sz.:

Én igen hasznosnak látnám azt, ha a játészó tehetsé-gekre pályadíjak rendeltetnének, s a pályabírák a nézők lennének, oly formán, hogy minden főbb rangú néző valami arra rendelt ládába tenné nevét, kinek a pályadíjt ítélné. De a díjt ne csak egy nyerné, hanem a ládában található nevek, avagy sorsok szerint oszlanék el.... Én már gondoltam egy kinyitó játékot, mely a magyar öltözeteket Atti-lától korunkig kimutathatja, csak szabónk legyen, ki azok-nak az ideális pompát meg tudja adni...

⁷¹ *Ak. Ért.* 1914. (Viszota Gy. közlése.) *KI. Ak.* — A *Mailáth János*hoz szóló ódára céloz a költő. — A *Hitel* ha-tására l. Viszota Gy. tanulmánya *Irod. tört. Közl.* 1935. — Montesquieu kedvelt népe: l. *Ak.* kiad. 395. l. a *Felsőbüki Nagy Benedek*hez c. vers jegyzetét. — A dunaizmusra vo-natkozik B. levele Szemeréhez. l. 8. levél jegyzete.

⁷² Először itt. *KI. Ak.* — Más levele Berzsenyinek Kis-faludy Károlyhoz ezen kívül nincs.

⁷³ Először *Ak. Ért.* 1914. *KI. Ak.* — Közben érkezett Széchenyi levele 1830. nov. 1-én, amely kifogásolta a *Mai-láth*-vers több kitételét. (L. u. ott) A levél egyes szavai egyeznek *A poezis hajdan és most* c. verssel. — A *Hitel* 231. lapján arról van szó, hogy a bölcsesség, a lelki tisztaság s nemesebb vágyaink hija „legfőbb gátjai emelkedésünknek.” Ugyanitt fejezi ki Széchenyi azt a meggyőződést is, hogy a tehetős birtokosok inkább akadályai a nemzet felemelke-désének, mint a középbirtokosok, akik sok tekintetben náluk előbbre vannak.

⁷⁴ Először itt. *KI. NM.* — A levél a *Kritikai Lapok*nak Berzsenyi címére megküldött és Bajza sajtókezű aláírásával ellátott példányára vonatkozik. A könyv még megvan Berzsenyi könyvtárában.

⁷⁵ Először *D. III.* 162. *KI.* nincs meg. — A *Döbrentei*-kiadásra nézve l. *Ak.* kiad. 89. *Döbrentei* levele nincs meg. — Még nincs tisztázva Kilián szerepe a *Döbrentei*-féle ki-

adásban. A könyv az Egyetemi Nyomdában készült, s Döbrentei 300 frt-ot kapott a Berzsényi-családtól. Variáns *Ak.*:

Mikla 1831 aug. 8.

Kedves Barátom!

Nem a szokott örömmel, hanem fájdalommal nyitám leveled, mind azért, mivel tudtam azt, hogy veszélyek közt lebegsz, mind azért, mivel leveled mélyen érezteté velem legszebb reményemnek s talán utolsó reményemnek enyészését. Egészen el valék már készülve, hogy házamat végképen elhagyjam s Hazám szép Lelkei között új életet s hozzám illőbb életet kezdjek köstolni; s íme már most Révaival tsak azt kell énekelnem:

Minden felől borul az ég,
Nintsen többé már reménység
Boldogabb jövődőrül.

Berekben lakom, s egyaránt kell félnem mind a Cholérátul mind a vad néptől. Most takarulok s mihelyt végzem takarulásomat azonnal Füredre megyek, onnét pedig mihelyt a veszély megszűnik Budára, Hozzád s adja a jó isten, édes Barátom, hogy Hozzád!

Munkáimat Pesten akarám letisztázni, hogy ott még holmi könyveket megtekintsek, de midőn látám, hogy nem mehetek, méhházamba vonulék tisztázgatni s már két részt elvégeztem, s ha a harmadikat el nem végezhetném is vedd által firkálásaimat gyermekeimtől s invenies disjecta membra Poetae. Ezen munkám tzime: Poetai Harmonistika, az az, a poétai szép főlétszereinek és ezen létszerek szerközetének ösmerete....

⁷⁶ Először *D.* III. 164. *KI.* nincs meg. — Halimba Berzsényi férjhezment leányának, Lidiának (Barcza Károlyné) lakóhelye volt. — Kazinczyra l. 4. kritikai levél Toldy kiad. II. 157.

⁷⁷ Először itt. *KI.* *NM.* — Bajzának 1834. március 24-i levelére vonatkozik, amelyben Bajza Berzsényi verseinek kiadására ajánlkozott. *L. Ak.* kiad. 89.

⁷⁸ Először *D.* III. 72. *KI.* nincs meg. — *L. A kritikáról*, Toldy kiad. II. 184. — Kállay bizonyára Kállay Ferenc, Kölcsey és Döbrentei közös barátja, az Akadémia tagja.

⁷⁹ Először *D.* III. 204. *KI.* nincs meg. — Berzsényi tervezett kiadására nézve *L. Ak.* kiad. 89.

Függelék.

⁸⁰ Először itt. *KI. Niklai hagyaték.* — Mesterházy-Nagy János Berzsényi Dániel soproni professzora. A levél 1795 márciusában íródott Berzsényi László adata szerint, de a költő anyjára is van benne célzás, aki pedig 1794-ben már meghalt.

⁸¹ Először itt *KI. N.* — Thulmon János Berzsényi Dániel nagybátyja volt, akinél négy hónapig tartózkodott, mielőtt Sopron után végleg hazament.

⁸² Először itt. *KI. N.* — A családi hagyomány szerint ugyancsak Ajkay Jánoshoz íródott a megjelölt időpont körül. A mű nyomtatása közben került elő.

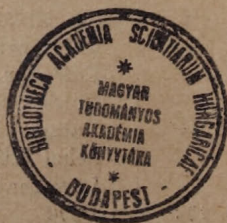
Név- és tárgymutató.

- Ajkay János 99, 108, 114
 Alkibiades 85
 Auróra 87
 Anglia 82
 Balassa József 106
 Barcza Károly 99
 Bárány Boldizsár 60, 106
 Berzsenyi Dániel
 arcképe 100
 B. és az Akadémia 81
 B. és az Antimondolat 56,
 106
 B. és az Antirecenzió 69,
 73
 B. „assessorsága“ 101
 B. és a babonáság 79
 B. és a barátság 30, 33, 41,
 44, 55, 75, 83, 87
 B. és Bárány Boldizsár 3,
 106
 B. betegsége 57, 63, 66, 67,
 68, 89, 90
 B. családi levelei 1
 B. és Csokonai 40
 B. diákkora 14, 91
 B. és Döbrentei 4—5
 B. drámája 55—56
 B. és Dukai Takáts Judit 1
 B. és Erdély 36
 Értekezése a versformák-
 ról 73, 108
 B. és az esztétika 75, 110
 B. felesége 107
- B. földbirtoka, háza 16, 20,
 28, 56, 63—67, 68, 75
 B. és gyermekei 63—67, 68,
 70, 71, 72, 114
 B. hellenizmus 81, 86
 B. és Horváth Elek 2
 B. ifjúsága 93
 B. ismeretlen levelei 9
 B. és Kazinczy Ferenc 20,
 88, 111
 B. verseinek első kiadása
 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26,
 29, 32, 33, 99
 az I. kiad. jövedelme 31,
 32
 az I. kiadás kritikája 34—
 35, 47—52
 B. verseinek II. kiadása
 36, 42, 46, 47, 52, 53, 54,
 55
 a II. kiadás bírálata 58—59
 B. művei III. kiadásának
 ügye 77, 88, 89, 113
 B. és Kis János Journálja
 16
 B. és Kisfaludy Sándor 40
 B. költeményei:
A Balatoni Nympha 27
A bonyhai grotta 44
A Magyar Társasághoz 51,
 55
A poezis hajdan és most
 113

Döbrentei Gáborhoz 55
Gr. Mailáth Jánoshoz 84,
 85, 86
Napoleon 37
Báró Wesselényi Miklós
arcképe 44
 B. egyéb művei:
 A pók 52
 Adalék az E. M.-hoz (Kanisai basa) 52, 105
 Poetika 69
 B. a költészetről 23, 33, 39,
 40, 46, 59, 69, 78, 85, 89
 B. a kritikáról 80, 87, 90
 B. Kritikai Levelei 111
 B. és a muzsika 82
 B. és a nemzeti kultúra 62,
 80, 81
 B. neve 53
 B. és a női hivatás 23, 100
 B. Niklára telepedése 97
 B. és az Olvasó Intézet 73,
 108
 B. pesszimizmusa 23
 B. és a patriarchalizmus 81
 B. Sopronban 63—67
 B. és Szentmiklóssy Alajos
 3
 B. és Széchenyi 6
 B. és a szonettek 79, 109,
 110
 B. és Takácsi Horváth János 3
 B. és a tánc 82, 83
 B. és a tisztaizmus 22, 85
 B. és az új iskola 76, 79
 B. és a vallás 75
 B. és Wesselényi Miklós
 br. 4
 Berzsenyi Farkas 96
 Berzsenyi István 100, 108

Gr. Bethlen Ádámné 28, 29,
 30, 34
 Bilkei Pap Ferenc 54
 Czinke Ferenc 46, 104
 Császár Elemér 102
 Csépan István 108
 Gr. Dessewffy József 78,
 84, 111
 Döbrentei Gábor 7, 34
 Erdélyi Múzeum 42, 52, 53,
 101
 Élet és Literatura 75, 78
 Felső Magyarorsz. Minerva
 78
 Ferenczi Zoltán 102
 Festetics György gr. 44,
 108
 Festetics László gr. 74, 108
 Gálos Rezső 97
 Georgikon 44, 60, 62, 103
 Gessner 39
 Görög kultúra 82
 Helmeczi változtatásai 104
 Hitel 84, 86, 113
 Horatius 39, 41, 61
 Horváth Elek szerelme 38,
 102
 Horvát István műve 104
 Horváth János 109
 Kállay Ferenc 114
 Kanizsai vásár 54
 Kazinczy Gábor 8
 Kis János 16, 17, 78, 97
 Kis István 21, 98
 Kolozsvári színház 101
 Kotzebue 55, 105
 Kölcsey 23
 Kulcsár István 22
 Lehel Kürtje 23, 98
 Lóverseny ügye 76, 80, 82,
 110

- Machiavelli 23
 Magyar Társaság 105
 Matthisson 39
 Mesterházy Nagy János
 114
 Milton 61
 Mondolat 36, 37, 105
 Montesquieu 84
 Muzarion 79, 111
 Nagy Frigyes 17, 76
 Négyesy László 96
 Népdalok 45
 Nitsch, Friedrich 41
 Noszlopy Antal 108
 Noszlopy Tivadar 108
 Olimpiai játékok 83
 Petz Leopold 58, 106
 Péteri Takács József 40
 Plato 82
 Polybius 23
 Révai Miklós 113
 Sallustius 79, 111
 Schiller 39, 42
 Schwartzner 45, 46, 55, 104
 Seneca 107
 Somogy megyei Olvasó In-
 tézet 108, 111
 Stephaich Gáspár 100
 Stettner György 109
 Szabó András 52
 Szemere Pál énekes játéka
 22, 79
 Széchenyi István 76, 86
 Szentmiklóssy Alajos 103
 Szokratesz 77, 83
 Szonett háború 75
 Szontagh Gusztáv 79
 Teleki László gr. 33
 Thulmon Anna 97
 Thulmon János 96, 114
 Thulmon Pál 79
 Toldy Ferenc 97
 Trattner nyomdája 31, 55
 Ürményi József 104
 Vajda Albert 105
 Váczy János 96
 Viszota Gyula 113
 Vitkovits epistolája 93
 Waldapfel József 101
 Vörösmarty Mihály 86
 Weimar 60, 62, 107
 Wesselényi Miklós br. 52

TARTALOMJEGYZÉK.

Bevezetés.	1
Berzsényi levelei:	
1. Berzsényi Lajosnak, 1795. júl.	14
2. Rosta Ferencnek, stb. 1798. márc. 5.	15
3. Berzsényi Lajosnak, 1803. okt. 24.	15
4. U. annak, 1807. szept. 15.	15
5. Kis Jánosnak, 1809. febr. 18.	16
6. Berzsényi Lajosnak, 1809. szept.	18
7. Szemerének, stb. 1810. jún. 21.	19
8. Berzsényi Lajosnak, 1810. május.	20
9. Szemere Pálnak, 1810. júl. 29.	21
10. Szemere Pálnak, 1811. jan. 1.	22
11. Horvát Istvánnak, 1811. jún. 15.	23
12. Vitkovits Mihálynak, 1812. febr. 15.	24
13. Berzsényi Lajosnak, 1812. márc. 20.	25
14. Báró Barkóczynek, stb., 1812. május.	26
15. Berzsényi Lajosnak, 1812. július.	27
16. Tatay Jánosnak, 1812. július 27.	28
17. Berzsényi Döbrenteinek, 1812. júl. 30.	30
18. Helmeczi Mihálynak, 1812. okt. 15.	30
19. Helmeczi Mihálynak, 1812. dec. 9.	31
20. Döbrenteinek, 1813. jan. 5.	32
21. Helmeczi Mihálynak, 1813. aug. 15.	33
22. Döbrenteinek, 1814. jan. 5.	33
23. Helmeczinek, 1814. jan. 25.	35
24. Helmeczinek, 1814. máj. 15.	36
25. Helmeczinek, 1814. máj. 20.	37
26. Horváth Eleknek, 1814. júl.	38
27. Dukai Takáts Juditnak, 1814. júl. 5.	38
28. Szentmiklóssy Alajosnak, 1814. okt. 14.	41
29. Horváth Eleknek, 1814. nov. 29.	42
30. Helmeczinek, 1814. dec. 15.	43
31. Báró Wesselényi Miklósnak, 1814. nov. 23.	43
32. Horvát Istvánnak, 1815. máj. 15.	45

33. Helmeceinek, 1815. máj. 30.	46
34. U. annak, 1815. június.	47
35. Döbrenteinek, 1815.	52
36. Helmeceinek, 1815. júl. 5.	53
37. Helmeceinek, 1815. aug. 17.	54
38. Helmeceinek, 1815. okt. 1.	54
39. Helmeceinek, 1815. nov. 7.	55
40. Döbrenteinek, 1815. dec. 3.	55
41. Berzsenyi Lajosnak, 1816. szept. 21.	56
42. Takácsi Horváth Jánosnak, 1816. nov. 10.	57
43. Gr. Festetics Györgynek, 1816. nov. 15.	59
44. Bárány Boldizsárnak, 1817. febr. 1.	60
45. Gr. Festetics Györgynek, 1817. márc. 16.	62
46. Berzsenyi Lajosnak, Mikla, 1817. jún. 25.	62
47. Feleségének, 1819. nov. 16.	63
48. U. annak, 1820 körül.	64
49. U. annak, 1820 körül.	64
50. U. annak, 1820 körül.	65
51. U. annak, 1820 körül.	66
52. U. annak, 1820 körül.	66
53. Noszlopy Antalnak, 1821. jan. 3.	67
54. Stephaich Gáspárnak, 1821. dec. 31.	67
55. Fiainak, 1822. jan. 8.	68
56. Gr. Mailáth Jánosnak, 1822. febr. 28.	69
57. Fiainak, 1824. márc. 9.	70
58. Ismeretlenhez, 1824 körül.	70
59. Ismeretlennek, 1824 körül.	71
60. Ajkay Jánosnak, 1824. körül.	71
61. Döbrenteinek, 1825. jún. 30.	72
62. Csépán Istvánnak, 1826. jún. 26. előtt.	73
63. Noszlopy Antalnak, 1827. jún. 23.	74
64. Döbrenteinek, 1828. júl. 15.	75
65. Döbrenteinek, 1828. okt. 18.	76
66. Döbrenteinek, 1829. márc. 15.	77
67. Döbrenteinek, 1829. jún. 12.	78
68. Döbrenteinek, 1829. júl. 31. u.	79
69. Gr. Széchenyi Istvánnak, 1830. febr. 25.	80
70. Döbrenteinek, 1830. márc. 8.	84
71. Gr. Széchenyi Istvánnak, 1830.	84
72. Kisfaludy Károlynak, 1830. nov. 16.	85
73. Gr. Széchenyi Istvánnak, 1830. nov. 18.	86

74. Bajza Józsefnek, 1831. ápr. 5.	87
75. Döbrenteinek, 1831. aug. 8.	87
76. Döbrenteinek, 1831. szept. 5.	88
77. Bajza Józsefnek, 1834. III. 24. u.	89
78. Döbrenteinek, 1835. júl. 25.	89
79. Döbrenteinek, 1835. dec. 3.	90
80. Mesterházy Nagy János Berzsenyi Lajoshoz, 1794.	90
81. Thulmon János Berzsenyi Lajoshoz, 1795. dec. 31.	92
82. Berzsenyi Ajkay Jánoshoz, 1824 körül.	94
Jegyzetek.	96
Név- és Tárgymutató	114

